

**T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ**

**AB'DE ÜRETİCİ ORGANİZASYONLARININ YAŞ MEYVE VE SEBZE
ORTAK PİYASA DÜZENİ İŞLEYİŞİ VE ÜRÜN PİYASA FİYATI
OLUŞUMUNDAKİ ROLLERİ**

Yeliz PEKTAŞ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARIM EKONOMİSİ

ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞUBAT 2024

ANTALYA

**T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ**

**AB'DE ÜRETİCİ ORGANİZASYONLARININ YAŞ MEYVE VE SEBZE
ORTAK PİYASA DÜZENİ İŞLEYİŞİ VE ÜRÜN PİYASA FİYATI
OLUŞUMUNDAKİ ROLLERİ**

Yeliz PEKTAŞ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARIM EKONOMİSİ

ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞUBAT 2024

ANTALYA

**T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**AB'DE ÜRETİCİ ORGANİZASYONLARININ YAŞ MEYVE VE SEBZE
ORTAK PİYASA DÜZENİ İŞLEYİŞİ VE ÜRÜN PİYASA FİYATI
OLUŞUMUNDAKİ ROLLERİ**

**Yeliz PEKTAŞ
TARIM EKONOMİSİ
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

ŞUBAT 2024

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**AB'DE ÜRETİCİ ORGANİZASYONLARININ YAŞ MEYVE VE SEBZE ORTAK
PIYASA DÜZENİ İŞLEYİŞİ VE ÜRÜN PIYASA FİYATI OLUŞUMUNDAKİ
ROLLERİ**

Yeliz PEKTAŞ
TARIM EKONOMİSİ
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez 09/02/2024 tarihinde jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Cengiz SAYIN (Danışman)

Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU

Doç. Dr. M. Nisa MENCET YELBOĞA

ÖZET

AB'DE ÜRETİCİ ORGANİZASYONLARININ YAŞ MEYVE VE SEBZE ORTAK PİYASA DÜZENİ İŞLEYİŞİ VE ÜRÜN PİYASA FİYATI OLUŞUMUNDAKİ ROLLERİ

Yeliz PEKTAŞ

Yüksek Lisans Tezi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Cengiz SAYIN

Şubat 2024; 118 sayfa

Avrupa Birliği'nin (AB) Ortak Tarım Politikası (OTP), yaklaşık yarım asırlık bir süredir uygulanan ve bir dizi reformla günümüze ulaşan bir politikasıdır. OTP, AB'nin taze meyve ve sebzeler için ortak piyasa düzenlemeleri (OPD) ile üreticilere hem mali destek sunmak hem de ürünlerinin kalitesini artırmak ve fiyatlarını stabilize etmek amacıyla hizmet etmektedir. Bu düzenlemeler kapsamında, üreticilere ürünlerini birlikte pazarlama ve dağıtma konusunda yardımcı olacak şekilde rol alması için üretici organizasyonları teşvik edilmektedir. Bu sayede, üreticiler daha güçlü bir pazarlık pozisyonu kazanmaktadır. Bu çalışmanın amacı; üretici organizasyonlarının sektörü daha rekabetçi ve piyasa odaklı hale getirme, gelir dalgalanmalarını azaltma, çevre dostu tarımı teşvik etme ve ürünün piyasa fiyatı oluşumundaki etkilerini incelemektir. Bu nedenle, AB'nin taze meyve ve sebze sektörünü konu edinen EC 2200/96 sayılı Yönetmelik yasal yapı ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir. Bununla birlikte, bu çalışmada AB tarım politikalarındaki değişimin nedenlerini anlamak için Birlik tarımsal yapısı ve tarımın Birlik ekonomisindeki rolü, AB'ye aday olan Türkiye'nin tarımsal yapısı ve OTP ile uyum çalışmaları da ele alınmıştır. Yaş meyve ve sebze (YMS) OPD'nin Türkiye'de uygulanabilmesi için mevcut üretici örgütlerinin, AB benzeri bir yapılanma içinde yeniden tanımlanması gerektiği öngörülmüştür.

ANAHTAR KELİMELE: Avrupa Birliği, Ortak Piyasa Düzeni, Ortak Tarım Politikası, Piyasa Fiyat Oluşumu, Üretici Örgütleri, Yaş Meyve-Sebze

JÜRİ: Prof. Dr. Cengiz SAYIN

Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU

Doç. Dr. M. Nisa MENCET YELBOĞA

ABSTRACT

THE ROLE OF PRODUCER ORGANISATIONS IN THE FUNCTIONING OF THE COMMON MARKET ORGANISATION FOR FRESH FRUIT AND VEGETABLES AND PRODUCT MARKET PRICE FORMATION IN THE EU

Yeliz PEKTAŞ

Master Thesis in Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Cengiz SAYIN

February 2024; 118 pages

The Common Agricultural Policy (CAP) of the European Union (EU) is a policy that has been implemented for about half a century and has reached the present day through a series of reforms. The CAP serves to provide financial support to producers and to increase the quality of their products and stabilize their prices through the EU's Common Market Organization (CMO) for fresh fruits and vegetables. Within these regulations, producer organizations are encouraged to take a role to assist producers in jointly marketing and distributing their products. This way, producers gain a stronger bargaining position. The aim of this study is to examine the effects of producer organizations in making the sector more competitive and market-oriented, reducing income fluctuations, promoting environmentally friendly agriculture, and the formation of the product's market price. Therefore, the legal structure of EC Regulation No 2200/96, which covers the EU's fresh fruit and vegetable sector, has been analyzed in detail. In addition, this study also addresses the agricultural structure of the Union and the role of agriculture in the Union economy to understand the reasons for the change in EU agricultural policies, and the agricultural structure of Turkey, a candidate for the EU, and its harmonization efforts with the CAP. It is envisaged that the existing producer organizations need to be redefined within a structure similar to the EU for the implementation of the fresh fruit and vegetable CMO in Turkey.

KEYWORDS: Common Agricultural Policy, Common Market Organization, European Union, Fresh Fruit-Vegetable, Market Price Formation, Producer Organization

COMMITTEE: Prof. Dr. Cengiz SAYIN

Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU

Assoc. Prof. Dr. M. Nisa MENCET YELBOĞA

ÖNSÖZ

Tez çalışmam boyunca yardımlarını, bilgi ve birikimlerini esirgemeyen Danışman Hocam Prof. Dr. Cengiz SAYIN'a, teşekkür ederim. Ayrıca çalışmamın çeşitli aşamalarında yardımlarını esirgemeyen bölüm Araştırma Görevlisi Merve YILMAZ'a teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak, Akdeniz Üniversitesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nde görev yapan tüm öğretim elemanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her döneminde olduğu gibi Yüksek Lisans eğitimim boyunca yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen annem Nesrin PEKTAŞ'a ve babam İbrahim PEKTAŞ'a manevi desteklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
AKADEMİK BEYAN.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
ÇİZELGELER DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ	1
2. KAYNAK TARAMASI	3
3. MATERYAL VE METOT	7
3.1. Materyal.....	7
3.2. Metot.....	7
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	8
4.1. Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri Hakkında Genel Bilgiler.....	8
4.1.1. Avrupa Birliği oluşum ve gelişim süreci.....	9
4.1.2. Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkileri süreci.....	13
4.2. Uyum, Müzakereler ve Tarım Fasılları.....	14
4.2.1. Türkiye tarım politikaları dönüşümü ve AB etkisi.....	18
4.2.2. Avrupa Birliği tarımsal görünümü ve ekonomik katkı.....	20
4.2.2.1. AB’nde tarımsal görünüm.....	20
4.2.2.2. AB’de tarımın ekonomiye katkısı.....	24
4.3. Tarım Yönetimi, OTP Kapsamı ve İzlenen Politikalar.....	25
4.3.1. Avrupa Birliği ortak tarım politikası.....	25
4.3.1.1. Avrupa Birliği ortak tarım politikasının bileşenleri.....	26
4.3.1.1.1. Avrupa Birliği ortak tarım politikası ilkeleri	26
4.3.1.1.2. Avrupa Birliği ortak tarım politikası amaçları.....	27
4.3.2. Ortak tarım politikası reform süreci.....	28
4.3.2.1. 1970-1980 Kriz Yılları.....	29
4.3.2.2. MacSharry reformu.....	29
4.3.2.3. Gündem 2000.....	30

4.3.2.4. 2003 OTP reformu.....	31
4.3.2.5. 2013-2020 OTP reformu.....	35
4.3.2.6. 2021-2022 OTP düzenlemeleri.....	37
4.3.2.7. 2023-27 OTP düzenlemeleri.....	37
4.3.3. OTP'nin olumsuz yönleri.....	39
4.3.4. AB OTP piyasa düzenleri.....	41
4.3.5. OTP kapsamlı piyasa fiyat düzenleri.....	43
4.4. Avrupa Birliği'nde Tarımsal Üretici Örgütlenme Yapısı.....	46
4.4.1. Mesleki örgütlenmeler.....	46
4.4.1.1. Ziraat odaları.....	47
4.4.1.2. Çiftçi birlikleri.....	48
4.4.2. Kooperatifler.....	48
4.4.3. Üretici örgütleri.....	49
4.4.4. Branş birlikleri.....	52
4.4.5. Çiftçi örgütlenmesi üst organizasyonları.....	53
4.5. Avrupa Birliği Yaş Meyve ve Sebze Ortak Piyasa Düzeni ve İşleyişi.....	54
4.5.1. EC 2200/96 sayılı yönetmelik: yaş meyve ve sebze ortak piyasa düzeni..	56
4.5.1.1. Ürünlerin sınıflandırılması ve pazarlama standartları.....	56
4.5.1.2. Üretici örgütleri	60
4.5.1.3. Üretici örgütleri birliği.....	62
4.5.1.4. Branşlar arası örgütlenmeler.....	62
4.5.1.5. Müdahale düzenlemeleri.....	63
4.5.1.6. Üçüncü ülkelerle ticaret.....	64
4.5.2. EC 2201/96 yönetmelik: işlenmiş meyve ve sebze.....	66
4.5.3. EC 2202/96 yönetmelik: turuncgiller için yardım programı.....	66
4.5.4. EC 2001/112-113 yönetmelikler: meyve suyu, reçel vd. için OPD.....	66
4.6. Avrupa Birliği Ortak Piyasa Düzeni Kapsamında Yaş Meyve ve Sebze Yansımaları.....	67
4.7. Avrupa Birliği Yaş Meyve ve Sebze Temel Göstergeleri.....	68

4.8. Avrupa Birliği Yaş Meyve ve Sebze Piyasasında Güncel Durum.....	78
4.9. Türkiye’de Yaş Meyve ve Sebze Tedariği ve Örgütlenme.....	81
4.9.1. Türkiye’de tarımsal örgütlenme.....	83
4.9.1.1. Ekonomik örgütlenme.....	83
4.9.1.1.1. Üretici birlikleri.....	85
4.9.1.1.2. Aracılar.....	86
4.9.1.1.3. Perakendeciler.....	87
4.9.1.2. Mesleki örgütlenme.....	88
4.9.2. Türkiye’de YMS sektörü.....	88
4.10. Türkiye YMS Dış Ticareti.....	90
4.11. Türkiye İlerleme Raporu.....	93
4.12. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Uyum Durumu ve Öneriler.....	93
4.12.1. Temel mevzuat uyumu.....	94
4.12.2. Pazarlama standartlarına uyum.....	97
4.12.3. Üretici örgütlerine uyum.....	99
4.12.4. OTP uyum.....	103
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	104
6. KAYNAKLAR	112
ÖZGEÇMİŞ	

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “AB’de Üretici Organizasyonlarının Yaş Meyve ve Sebze Fiyatı Oluşumundaki Etkisi” adlı bu çalışmanın, akademik kurallar ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını belirtir, bu tez çalışmasında bana ait olmayan tüm bilgilerin kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

09/02/2024

Yeliz PEKTAŞ

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

% :Yüzde

Kısaltmalar

AB	:Avrupa Birliği
AET	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	:Avrupa Kömür ve Çelik Teşkilatı
AT	:Avrupa Topluluğu
BREXIT	:Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması
CEJA	:Avrupa Genç Çiftçiler Konseyi
COGECA	:AB Tarımsal Kooperatifçilik Genel Komitesi
COPA	:Mesleki Tarım Örgütleri Komitesi
DGD	:Doğrudan Gelir Desteği
DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü
EAFRD	:Kırsal Kalınma için Avrupa Tarımsal Fonu
EAGF	:Avrupa Tarımsal Garanti Fonu
EPB	:Ekonomik ve Parasal Birlik
EURATOM	:Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FEOGA	:Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
GAP	:İyi Tarım Uygulamaları
GATT	:Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GB	:Gümrük Birliği
GSMH	:Gayri Safı Milli Hasıla

GSYİH	:Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
Ha	:Hektar
HACCP	:Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları
HKS	:Hal Kayıt Sistem
İTU	:İyi Tarım Uygulamaları
IACS	:Bütünleşik Yönetim ve Kontrol Sistemi
ILO	:Uluslararası Çalışma Örgütü
IPARD	:Kırsal Kalkınma İçin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
Kg	:Kilogram
KHK	:Kanun Hükmünde Kararname
KOB	:Katılım Ortaklığı Belgesi
LEADER	:Kırsal Ekonominin Geliştirilmesinde Faaliyetlerin Birleştirilmesi için Topluluk Girişimi
MGA	:Maksimum Garantili Alan
MGM	:Maksimum Garantili Mikta
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OPD	:Ortak Piyasa Düzeni
OTP	:Ortak Tarım Politikası
RA	:Roma Antlaşması
SPS	:Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması
TBT	:Ticarette Teknik Engeller Anlaşması
TKDK	:Türkiye Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TSKB	:Tarım Satış Kooperatifler Birliği
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
TZOB	:Türkiye Ziraat Odaları Birliği

UNECE	:Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu
UP	:Ulusal Program
ÜO	:Üretici Organizasyonları
ÜÖ	:Üretici Örgütleri
YMS	:Yaş Meyve ve Sebze

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1. AB’nde kullanılan tarımsal alanın çiftlik büyüklüğüne göre dağılımı.....	22
Şekil 4.2. Ortak tarım politikasının tarihsel gelişimi.....	28
Şekil 4.3. AB’de tarımsal üretici örgütlenmesi.....	46
Şekil 4.4. AB’de üretici örgütleri sayısı.....	51
Şekil 4.5. AB’de ülke bazında üretici örgütleri sayısı.....	51
Şekil 4.6. AB’de pazarlanan ürünlerin değeri.....	52
Şekil 4.7. Yaş meyve ve sebze tedarik zinciri.....	82

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 4.1. AB'nin temelini oluşturan antlaşmalar.....	9
Çizelge 4.2. Türkiye – AB ilişkilerinde son durum.....	13
Çizelge 4.3. Fasıl 11, 12 ve 13'de müzakere son durumu.....	18
Çizelge 4.4. AB'de tarımsal işletme büyüklükleri.....	22
Çizelge 4.5. AB'de kullanılan tarımsal alan.....	23
Çizelge 4.6. AB'de çiftliklerin kullanım türlerine göre çiftlikler.....	24
Çizelge 4.7. AB ekonomisinde tarım değeri.....	25
Çizelge 4.8. EC 2001/112 sayılı yönetmelik.....	67
Çizelge 4.9. EC 2001/113 sayılı yönetmelik.....	67
Çizelge 4.10. AB yaş meyve üretim değerleri.....	68
Çizelge 4.11. AB sebze üretim değerleri.....	69
Çizelge 4.12. AB ülke bazında yaş meyve üretim değerleri.....	70
Çizelge 4.13. AB ülke bazında sebze üretim değerleri.....	71
Çizelge 4.14. AB içerisindeki yaş meyve ithalat değerleri.....	72
Çizelge 4.15. AB dışındaki yaş meyve ithalat değerleri.....	72
Çizelge 4.16. AB içerisindeki sebze ithalat değerleri.....	73
Çizelge 4.17. AB dışındaki sebze ithalat değerleri.....	73
Çizelge 4.18. AB içerisindeki yaş meyve ihracat değerleri.....	74
Çizelge 4.19. AB içerisindeki sebze ihracat değerleri.....	74
Çizelge 4.20. AB dışındaki yaş meyve ihracat değerleri.....	75
Çizelge 4.21. AB dışındaki sebze ihracat değerleri.....	75
Çizelge 4.22. AB toplam yaş meyve ithalat değerleri.....	76
Çizelge 4.23. AB toplam yaş meyve ihracat değerleri.....	76
Çizelge 4.24. AB toplam sebze ithalat değerleri.....	77

Çizelge 4.25.	AB toplam sebze ihracat değerleri.....	77
Çizelge 4.26.	AB yaş meyve ticaret değerleri.....	78
Çizelge 4.27.	AB sebze ticaret değerleri.....	78
Çizelge 4.28.	AB’de 12 Aylık Periyotta Enflasyon Değişimi.....	79
Çizelge 4.29.	Türkiye’de tarımsal örgütlenme yapısı.....	83
Çizelge 4.30.	Tarımsal kooperatifler.....	84
Çizelge 4.31.	Birlik ve çiftçi üye sayıları.....	85
Çizelge 4.32.	Türkiye’nin toplam yaş meyve ve sebze üretim alanı ve miktarı.....	91
Çizelge 4.33.	Türkiye’nin yaş meyve ve sebze ihracatı değerleri.....	92
Çizelge 4.34.	Türkiye’de uygulanmakta olan politikaların değerlendirilmesi.....	94

1. GİRİŞ

Tarım sektörü ve ilgili politikalar, insanlık tarihi boyunca çeşitli dönüşümler yaşamış olmasına rağmen toplumlar için sürekli önemini korumuştur. Tarımın önemi, öncelikle yaşamsal bir temel ihtiyaç olan gıda maddelerinin ana kaynağı olmasıyla ortaya çıkmaktadır. Ek olarak tarım sektörünün ülkelerin milli gelirine, istihdamına ve dış ticaretine olan etkileri ayrıca sanayiye hammadde sağlaması gibi yönlerden stratejik bir öneme sahiptir. Bu nedenle ülkeler, tarım sektörüne yönelik olarak doğru ve sürdürülebilir politikalar oluşturma ve uygulama konusunda özen göstermektedir.

Roma Anlaşması ile 1958 yılında atılan temeller üzerine inşa edilen Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), II. Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan kıtlık korkusu nedeniyle aynı yıl düzenlenen Stresa Konferansı'nda Avrupa Birliği'nin (AB) ilk ortak politikası olarak kabul edilen Ortak Tarım Politikası'nı (OTP) oluşturmuştur. Bu politika hem ekonomik hem de politik nedenlerden dolayı hayata geçirilmiştir. Temel hedef, II. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkımın ardından Avrupa'yı ekonomik birleşme ile yeniden inşa etmektir. Ekonomik birliğin sağlanması, siyasi istikrarın ve bütünlüğün sağlanmasının temel unsurlarından birisi olmuştur. Bu bağlamda, kurucu ülkelerin ekonomilerinde önemli bir rol oynayan tarım sektörünün güçlendirilmesi ve gıda teminatının sağlanması, ekonomik bağımsızlık kazanılmasında önemli bir adım olarak kabul edilmiştir. OTP, zaman içinde çeşitli evrimler geçirmiş olsa da AB'nin tarımda OTP aracılığıyla belirlediği hedeflerin tamamına ulaştığı görülmüştür (AB Başkanlığı 2022).

Tarımsal verimliliği artırmak, çiftçilerin gelirlerini dengelemek ve tüketicilere uygun fiyat, kalite ve miktarda tarım ürünleri sağlamak amacıyla başlatılan OTP, üç temel ilkeye dayandırılmıştır: Ortak Pazar Kurulması, Topluluk Tercihi ve Mali Dayanışma. Ortak Pazar ilkesi, tarım ürünlerinin Avrupa Birliği içinde serbest dolaşımını hedeflerken ulusal pazarları birleştirip eşit bir rekabet arenası oluşturmuştur. Topluluk Tercihi, üye ülkelerin kendi tarım ürünlerine öncelik tanımasını amaçlar. Mali Dayanışma ilkesi ise ortak politikaların finansmanını tüm üye ülkelerin katkılarıyla sağlar. Ortak Tarım Politikası için ayrılan bütçenin payı, zamanla AB'nin genel bütçesinden düşmüştür. AB bütçesinin 1980'lerin başında %66'sını temsil eden OTP'nin payı, 2021-2027 döneminde %31'e gerilemiştir (Milicevic ve Dupont 2023).

OTP, başlangıcından bu yana bir dizi reformla şekillenmiştir. Bu bağlamda OTP, kurulduğu zamandan bugüne kadar, iç ve dış faktörlere bağlı olarak sürekli kendini yenileyen ve belirli hedefler, prensipler ve araçlarla hareket eden dinamik bir organizasyon modeli sergilemiştir (Yazgan, 1999).

OTP'nin YMS sektöründeki rolü son derece kritiktir. Bu organizasyonlar, üreticilerin ürünlerini toplu olarak pazarlama ve dağıtma, fiyat istikrarını sağlama ve kalite kontrolünü gerçekleştirme hedefiyle oluşturulan yapıları ifade eder. Ayrıca bu organizasyonlar, üreticilerin üretim işlemlerini koordine etmelerine ve üretim maliyetlerini azaltmalarına katkıda bulunarak onlara daha güçlü bir pazarlık pozisyonu sağlar. AB'nde, ekonomik yapılar olarak kooperatifler ve üretici gruplarına ek olarak ziraat odaları, çiftçi sendikaları ve sektör birlikleri gibi profesyonel organizasyonlar da bulunmaktadır. AB'deki üretici organizasyonlarının kurulması gönüllüdür ancak devlet onayına ihtiyaç duyar. Kurulabilmeleri için belirlenen minimum gereksinimleri karşılamaları gerekir.

YMS için ortak piyasa düzeni (OPD) oluşumu ise 1962'ye kadar uzanmaktadır. Ticareti, kalite standartlarını ve belirli ürünler için özel önlemleri düzenlemek üzere çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Üretici organizasyonlar, bu pazar organizasyonlarının uygulanmasında aktif bir rol oynamışlardır. YMS sektöründe ürün piyasa fiyatı; piyasa koşulları, arz ve talep dengesi ve ürünün kalitesine göre belirlenmektedir. Ancak üretici organizasyonlarının işleyişi ve sistemleri, ürün piyasa fiyatının belirlenmesinde de etkilidir. Üretici organizasyonları, ürünlerinin piyasaya sunulması, pazarlama stratejilerinin belirlenmesi ve fiyatlandırma konularında etkili olmuşlardır. Böylece üretici organizasyonları, ürünlerin piyasada değerlerinin korunmasını ve üreticilerin rekabet güçlerinin artırılmasını sağlamışlardır (Köse 2007).

AB'deki YMS OPD, önemli bir rol üstlenmiştir. Bu düzenleme sistemi, AB pazarındaki YMS ürünlerinin kalitesini ve güvenliğini garanti altına almak, piyasa istikrarını korumak, üreticilere hak ettikleri fiyatları ödemek ve AB üreticilerinin rekabetçiliğini yükseltmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu düzenlemeler, üretici organizasyonlarının işleyişini ve ürün piyasa fiyatlarının oluşumunu doğrudan etkilemektedir. AB'deki YMS sektöründe, üretici organizasyonlarının rolünün ve ortak piyasa düzeni işleyiş sisteminin birlikte değerlendirilmesi, sektördeki tüm paydaşların adil bir şekilde korunmasını ve piyasa dengesinin sağlanmasını hedeflemektedir.

Bu çalışmanın amacı AB'deki üretici organizasyonlarının (ÜO) YMS OPD işleyişini ve ürün piyasa fiyatı oluşumundaki rollerinin ortaya koyulmasıdır. Bu bağlamda, AB'nin en büyük tarım ürünleri tedarikçisi olan Türkiye'nin OTP ve YMS ilgili mevcut durumları da ele alınmıştır. Türkiye, 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile AB'ye tam üyelik başvurusuyla aday ülke olarak kabul edilmesine rağmen hala bir AB üyesi değildir. Bu süre zarfında gerçekleştirilen müzakereler ve zirveler, tarım sektörü üzerindeki görüşmelerin oldukça zorlu ve karmaşık olduğunu göstermiştir. Bu çalışmada, ayrıca önemi nedeniyle AB üyelik sürecinin Türkiye'nin tarım sektöründeki dönüşümü ve Türkiye'nin OTP'ye uyum sürecinin karşılaştırmalı bir değerlendirmesi ve mevcut durumunun da kapsamda ele alınması yararlı görülmüştür.

2. KAYNAK TARAMASI

Konuyla ilgili daha önceden yapılmış çalışmaları belirlemek için kitap, rapor ve dergi gibi çeşitli yayınlarda periyodik aramalar gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, İspanyolca ve İngilizce dahil olmak üzere çeşitli dillerde elektronik ortamda arama motorları kullanılarak geniş kapsamlı taramalar yapıldı. Bu geniş çaplı araştırma sonucunda, aşağıda belirtilen çalışmalar ortaya çıkmıştır.

Yayın Yılı	2005
Yazar	Ela Atış, Metin Artukoğlu
Araş. Adı	AB’de Meyve-Sebze Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi

Bulgular	Dünya meyve ve sebze ticaretinin giderek arttığı bir dönemde, Türkiye, ekolojik koşulları gereği meyve ve sebze alt sektöründe önemli bir potansiyele sahiptir. Net ihracatçı konumundaki Türkiye’de bu alt sektöre yönelik desteklemelerin çok sınırlı olduğu ifade edilebilir. Bu yönüyle, AB ve Türkiye meyve ve sebze sektörü açısından önemli farklılıklara sahip bir yapı gözlenmektedir. Bu farklı yapıların tam üyelik sürecinde uyumlaştırılması son derece önemlidir. Bu çalışmada da AB ve Türkiye’de meyve ve sebze sektörünün genel durumu, sektöre ilişkin politikalar ve uygulamaları incelenerek, AB’ye uyum açısından değerlendirilmekte ve uyum açısından gözlenen farklılık ve sorunlara yönelik öneriler getirilmektedir. Çalışmada, meyve ve sebze sektörü içinde, yaş meyve ve sebzede durum incelenmiştir.

Yayın Yılı	2006
Yazar	Erhan Ekmen
Araş. Adı	Avrupa Birliği Ortak Piyasa Mekanizmasının Uygulanmasında Çiftçi Örgütlerinin Rolü ve Türkiye için Öneriler

Bulgular	Bu çalışmada, Dünya Ticaret Örgütü’nün (DTÖ) uluslararası ticarete uyguladığı kurallar, ticaretin gelişimi için yaptığı uygulamalar incelenerek, DTÖ kurallarına uygun olarak Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin ortak piyasa düzeni adı verilen düzenlemeleri nasıl işlettiği (Lambrechts, 2003), bu konuda üretici örgütlerinin rolleri ortaya konulmuştur. Ayrıca DTÖ üyesi olan ve AB üyesi olma yolunda ilerleyen Türkiye’nin bahsi geçen kurallar çerçevesinde liberal piyasalarda varlığını sürdürebilecek, rekabet gücü yüksek politikalar oluşturması amacıyla ne tür stratejiler uygulaması gerektiği incelenmiştir. Bu amaçla sistemde anahtar rol üstlenen üretici örgütleri ile ilgili mevcut potansiyelimizin en iyi şekilde değerlendirmesi gerektiği ortaya konulmuştur.

Yayın Yılı	2006
Yazar	Gülcan Eraktan

Araş. Adı	Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasında Değişim Doğrultuları ve Türkiye İçin Önemi
Bulgular	Ortak Tarım Politikası (OTP) çeşitli sebeplerle birçok reforma tabi tutulmuştur ve bu reformlar, üye devletlerin yanı sıra Türkiye'yi de etkilemiştir. Bu çalışma ile, OTP'nın gelişimi, idari reformları ve tarımsal standartların geliştirilmesini gerektirmiştir. Gıda güvenliği, çevre koruma ve kırsal kalkınma önlemlerinden yararlanma gibi yenilikler, Türk tarımının kalkınmasına katkıda bulunmuştur. Ancak OTP reformları aynı zamanda üretim kotaları ve arazinin boş bırakılması gibi kuralları, ortak sorumluluk vergilerini ve tarım alanındaki harcamalara katkıları da beraberinde getirmiştir; bu değişiklikler Türk tarım sektörünün gelişimini etkileyecektir.
Yayın Yılı	2007
Yazar	Murat Yercan
Araş. Adı	Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tarımın Örgütlenme Deseni ve Tarımsal Kooperatifler
Bulgular	Türkiye'de tarım sektöründe üretici örgütleri organizasyon modellerinin yeterli ölçüde etkin olamadıkları ve mevcut organizasyonlar açısından bir kavram karmaşasının olduğu söylenebilir. Bu çalışma ile, Avrupa Birliğinde Tarım sektörünün genel örgütlenme deseni verilmeye çalışılmış ve bazı ülkelerdeki örgütlenme yapısı detaylı olarak ele alınmıştır. Bunlardan yararlanarak tarım üreticisinin örgütlenmesinde yaşanan sorunlar ortaya konulmuş, AB üyeliği sürecinde bu konuda alınması gerekli önlemler sıralanmıştır.
Yayın Yılı	2009
Yazar	Luca Camanzi, Giulio Malorgio, Tomas García Azcárate
Araş. Adı	The role of Producer Organizations in supply concentration and marketing: a comparison between European Countries in the fruit and vegetables sector
Bulgular	AB'de YMS sektörü, tarımsal üretimin toplam değerinin yaklaşık %20'sini oluşturarak önemli ve artan bir ekonomik değere sahiptir. Yine de üreticiler, çiftliklerin küçük boyutları ve üretimi yoğunlaştırma ve teşvik etme yeteneğinin yetersiz olması gibi yapısal sorunlardan olumsuz etkilenmektedir. Bu nedenle 2007 yılında YMS için OPD reformu, ÜO üyeleri olan yetiştiriciler lehine önlemler sağlamaktadır. Bu makale, ÜO'nun üyelerinin üretimini yoğunlaştırma ve teşvik etme yeteneğine yönelik 3 önemli üretici ülke olan İtalya, İspanya ve Fransa'da karşılaştırmalı bir çalışma gerçekleştirmektedir.
Yayın Yılı	2012
Yazar	Halil Kızılaslan, Ayşe Yalçın
Araş. Adı	Avrupa Birliği ve Türkiye'de Yaş Meyve ve Sebze Pazarlama Sistemleri

Bulgular	İhraç edilen veya iç piyasada tüketilen yaş meyve ve sebzenin üreticiden tüketiciye ulaşmasını sağlayan birçok aşama bulunmaktadır ve bu aşamalarda ürün ve üründe kalite kayıpları olmaktadır. Ürün kaybının çok olması yaş meyve ve sebze pazarlamasında, pazarlama sistemlerinin önemini ön plana çıkarmaktadır. Bu çalışma, Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde yaş meyve ve sebze üretimini, dağıtım ve pazarlama sistemlerinin yapısını ve önemini ortaya koymayı amaçlamıştır. Ayrıca pazarlama sistemlerinin faaliyetlerine yönelik sorunlar ortaya konulmuş, bu sorunlara çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.
Yayın Yılı	2012
Yazar	Jos Bijman, Anne Saris
Araş. Adı	Support for Farmers' Cooperatives
Bulgular	Gıda tedarik zincirindeki sözleşme tarafları arasındaki pazarlık gücündeki dengesizlikler, politika yapıcılarının da dikkatini çekmiştir. Avrupa Komisyonu, gönüllü tarım üretici organizasyonlarının oluşturulmasını teşvik ederek sektörün yeniden yapılandırılmasını kolaylaştırmaya kararlıdır. Tarım ve Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü, "Çiftçi Kooperatiflerine Destek" adlı geniş kapsamlı bir çalışma başlatmıştır, bu çalışma çiftçilerin pazar yönelimlerini konsolide etmek ve böylece sağlam bir pazar geliri oluşturmak için bir araç olarak kooperatiflerde kendilerini organize etmelerine yardımcı olacak arka plan bilgisini sağlayacaktır. Bu çalışmanın çerçevesinde, bu rapor işbirliği hakkında bilgi sağlar.
Yayın Yılı	2014
Yazar	Nurten Derici
Araş. Adı	Ortak Tarım Politikası ve Ortak Piyasa Düzenlemeleri Çerçevesinde Bursa Meyve-Sebze Sektörünün Avrupa Birliği’ne Uyum
Bulgular	Ortak Tarım Politikası, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde büyük öneme sahip olan ve bu politikaya uyum sağlamak Türkiye için önemli bir adımdır. Bu çalışma, Ortak Piyasa Düzenlemelerine uyumu ve özellikle meyve ve sebze ürünlerini inceler. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne meyve ve sebze ihracatı yoğun olduğu için bu alandaki uyum çok önemlidir. Çalışma, Türkiye'nin en büyük beş dış tedarikçiden biri olan Bursa'nın uyumunu incelemektedir. Bursa'nın meyve ve sebze ihracatının %80'i Avrupa Birliği üyesi ülkelere yapıldığı için uyum analizi için uygun bir örnektir. Çalışmanın amacı, Ortak Tarım Politikası altındaki meyve ve sebze sektörünü incelemek ve Bursa'nın bu düzenlemeye uyumunu analiz etmektir.
Yayın Yılı	2014
Yazar	Cengiz Sayın
Araş. Adı	AB OTP Ders Kitabı (Basılmamış)

Bulgular	Çalışma, Avrupa Birliği'nin oluşumu ve gelişimini anlatmaktadır. Avrupa Birliği'nin oluşumunun temel sebepleri, İkinci Dünya Savaşı gibi bir çatışmanın tekrar yaşanmamasını sağlamak ve Avrupa'da ekonomik ve politik entegrasyonu gerçekleştirmektir. AB, başlangıçta 1952'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Anlaşması (AKÇT), 1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşması (AET) ve 1957'de Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Anlaşması (EURATOM) gibi anlaşmalarla oluşturulmuştur. Yıllar içerisinde AB'nin yetkilerini genişletmiş ve Avrupa Birliği'nin kurulmasını sağlamıştır. AB'nin genişleme ve kurumsal reformlarının kuruluş amacına nasıl hizmet ettiği incelenmiştir.
Yayın Yılı	2016
Yazar	Filiz Pezikoğlu
Araş. Adı	AB ve Türkiye'de Yaş Meyve-Sebze Piyasa Düzenlemeleri ve Gümrük Birliği'nin Genişletilmesi Süreci
Bulgular	1/95 sayılı Türkiye AB Ortaklık Konseyi kararı ile Türkiye ve AB arasında Gümrük Birliği anlaşması kabul edilmiştir. Yaş meyve-sebze ise Gümrük Birliği anlaşmasına tabi değildir. Ancak değişen piyasa koşulları ve uluslararası kabuller nedeni ile Türkiye ve AB arasındaki mevcut Gümrük Birliği'nin güncellenmesi çalışmaları Nisan 2014'de talep edilmiştir. Bu bildiride ikincil kaynaklar kullanılarak, yaş meyve-sebze sektörü ile ilgili Gümrük Birliği genişletilmesi sürecinin incelenmesi ve ortak piyasa düzenlemeleri ile ilgili konuların kısa özetinin sunulması amaçlanmıştır.
Yayın Yılı	2018
Yazar	Osman Subaşı& Osman Uysal
Araş. Adı	Tarımsal Üretici Örgütlenmeleri ve Üretici Birlikleri, Uluslararası Erdemli Sempozyumu
Bulgular	Türkiye'de tarımsal üretici örgütlenme modelleri ile 5200 sayılı yasa ile kurulan üretici birliklerinin yapısı, işleyişi ve tarım sektörü içerisinde rolü irdelenmiştir. Türkiye'de kalkınma planları çerçevesinde Avrupa Birliğindeki üretici örgütleri yapısına uyum amacıyla çıkarılan yasa ile kurulan üretici birlikleri, Avrupa Birliği'ndeki üretici örgütlerinden farklı bir yapıda oluşundan ve genel olarak tarımsal örgütlenmede başarılı olan ülkelerde üreticilerin ürünlerinin üretim ve pazarlama süreçlerinde rekabet gücünü artırmayı esas alan ekonomik örgütler ile üreticilerin üretim ve pazar hakkında bilgilendirilmesi, çıkarlarının korunmasını hedefleyen mesleki örgütlenmelere değinmektedir. Türkiye'de ise üretici birlikleri araştırma geliştirme, pazarlama gibi birçok önemli görevler üstlenmiştir. Ancak birliklerin mevzuat kaynaklı sorunlar nedeni ile bu görevleri yerine getirecek kaynak sağlayamamışlardır.

3. MATERYAL VE METOT

3.1. Materyal

Bu çalışma, AB ve Türkiye'deki tarımsal üretici birlikleri ve yaş meyve-sebze piyasası hakkında ikincil veri kaynakları, akademik araştırmalar, makaleler, resmi gazetede yayınlanan kanunlar ve yönetmelikler gibi çeşitli materyalleri temel alarak gerçekleştirilmiştir. Özellikle yaş meyve-sebze sektörü üzerine yoğunlaşmış ve ilgili mevzuatlar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmanın hedeflerine ulaşmak için bazı internet sitelerinden de faydalanılmıştır.

Çalışmada, temelde AB ve özelde Türkiye'deki tarımsal üretici örgütleri ve YMS için oluşturulan düzenlemeleri ele alarak “karşılaştırmalı durum analizi” yapılmıştır. Daha önce AB ve Türkiye'de bu konuda yapılan çalışmalar, EC Tarımsal Durum Raporları, EUROSTAT, FAO, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Avrupa Birliği Komisyonu, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Akdeniz İhracatçılar Birlikleri ve ulusal istatistik kurumları tarafından sağlanan veriler, üretici birliklerinin resmi kaynakları ve internet üzerinden alınan veriler, karşılaştırmalı durum analizi yapmak için kullanılmıştır.

3.2. Metot

Araştırma esas itibarıyla “karşılaştırmalı durum analizi” çalışması olan literatür çalışması ve mevzuat taramalarına dayandırılmıştır.

Durum analizi, verilerin toplanması sürecinde belgelerin gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi olarak tanımlanan bilimsel bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem, araştırmanın amacına uygun bilgileri içeren yazılı materyallerin analizine odaklanmaktadır (Erişti vd 2013).

Bu çalışmada, nitel bir araştırmanın analiz yöntemi olan belge analizi yöntemi, belge değerlendirme yoluyla uygulanmıştır. Kullanılan ikincil kaynak verilerinin tamamı detaylıca yorumlanmıştır. Bu değerlendirmeler, çalışmanın tartışma ve sonuç bölümüne temel oluşturmuştur (Sak vd 2021).

4. BULGULAR

4.1. Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri Hakkında Genel Bilgiler

AB ve Türkiye'nin tarım ilişkileri oldukça önemli bir konudur. Türkiye, tarımsal açıdan potansiyeli yüksek bir ülkedir ve tarım sektörü, ekonomik büyüme ve istihdam açısından büyük bir katkı sağlamaktadır. AB ile ilişkiler, Türkiye'nin tarım sektörünü etkileyen önemli faktörlerden biridir.

Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin kökeni, 1959 yılında o dönemki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üyelik için yapılan 'ortaklık başvurusu'na dayanır. Bu süreç, 1963'te 'Ankara Anlaşması' ile bir ortaklık anlaşmasının imzalanmasıyla resmîyet kazanmıştır. Ardından 1973'te 'Katma Protokol' imzalanmış ve Türkiye, 1987'de tam üyelik başvurusunda bulunmuştur (Pezikoğlu, 2016).

AB'ye tam üyelik başvurusu 1987 yılında yapılan Türkiye, hala tam üyelik sürecini tamamlamış değildir. Bu süreçte, tarım sektörü üzerindeki müzakereler oldukça karmaşık ve zorluklarla doludur. Türkiye, tarım ürünleri ihracatında AB ülkelerine odaklanmaktadır. Ancak AB, Türk tarım ürünlerine belirli kotalar ve tarife engelleri uygulamaktadır. Türkiye, 1996 yılında AB ile Gümrük Birliği (GB) anlaşması imzalayarak AB ile ticaret ilişkilerini düzenlemiştir. Bu anlaşma, tarım ürünleri ticaretini de içermektedir. GB sayesinde Türk tarım ürünleri AB pazarına gümrüksüz olarak girebilmekte ve AB ile tarım ürünleri ticareti kolaylaşmaktadır.

Türkiye, AB'nin en büyük tarım ürünleri tedarikçilerinden biridir. Özellikle yaş meyve, sebze, tahıllar, süt ürünleri ve et gibi ürünlerde önemli bir ticaret ortağıdır. Ancak GB anlaşması sayesinde bazı avantajlardan yararlanmakla birlikte, tarım ürünleri ticaretinde hala bazı sınırlamalar mevcuttur.

AB'nin tarım politikası da Türkiye ile ilişkileri etkilemektedir. AB'nin ortak tarım politikası, tarım ürünlerine yönelik sübvansiyonlar ve korumacı tedbirler içermektedir. Türkiye, AB ile uyum sağlamak ve rekabetçi bir tarım sektörü oluşturmak için tarım politikası reformları gerçekleştirmektedir. Bu reformlar, tarımsal destek mekanizmalarının yeniden yapılandırılması ve sürdürülebilir tarım uygulamalarının teşvik edilmesi, kalite standartlarının yükseltilmesi gibi konuları içermektedir.

AB ve Türkiye arasındaki tarım ilişkileri, fırsatlar ve zorluklarla doludur. Tam üyelik sürecinde tarım politikası ve tarım ürünleri ticareti gibi konular üzerinde müzakereler devam etmektedir. Türkiye'nin, AB standartlarına uyum sağlama, tarım politikasını geliştirme ve rekabet gücünü artırma konularında reformlara ihtiyacı vardır. Bu bağlamda, AB standartlarına uyum sağlamak ve rekabetçi bir yapı oluşturmak için sürdürülebilirlik ve verimlilik üzerine tarım üretim yöntemlerinin iyileştirilmesi, su kaynaklarının etkin kullanımı, çevresel faktörlerin gözetilmesi gibi adımlar atılmaktadır.

Genel olarak Türkiye'nin AB ile tarım konusundaki ilişkisi; uyum süreci, ticaret, politika reformları ve sürdürülebilirlik gibi çeşitli konuları içermektedir. AB ile tarım ilişkileri hem fırsatlar hem de zorluklar barındıran karmaşık bir yapıda olan Türkiye, tarım sektörünü AB standartlarına uygun ve rekabetçi hale getirerek bu ilişkiyi yönetmeye çalışmaktadır.

4.1.1. Avrupa Birliği oluşum ve gelişim süreci

AB, Avrupa kıtası üzerinde siyasi ve ekonomik bütünleşme hedefiyle kurulmuş bir organizasyondur. AB'nin temelleri, savaşın getirdiği kaosun ardından Avrupa ülkeleri arasında barışı tesis etme ve ekonomik, politik ve güvenlik iş birliğini teşvik etme amacıyla atılmıştır. Savaşın yıkıcı etkilerinin ardından yaşanan ekonomik sorunlar ve ilişkilerdeki istikrarsızlık, birleşik ve istikrarlı bir Avrupa vizyonunu şekillendirmiştir. Karluk (2003)'a göre, 19 Eylül 1946'da Winston Churchill'in, "Hayatı yaşamaya değer kılan basit sevinç ve umutları yeniden kazanmak amacıyla Avrupa Birleşik Devletleri'ni kurma" çağrısı, bir Avrupa Birleşik Devleti kurulmasını savunan bir çağrı olarak değerlendirilebilir (Akyüz, 2006).

Çizelge 4.1. AB'nin temelini oluşturan antlaşmalar

AB'nin Temel Antlaşmaları

Kurucu Antlaşmalar

- I. 1952 Paris Antlaşması (AKÇT)
- II. 1958 Roma Antlaşması (AET)
- III. 1958 Roma Antlaşması (EURATOM)

Değişiklikler

- iv. 1987 Tek Avrupa Senedi
- v. 1993 Maastricht Antlaşması
- vi. 1999 Amsterdam Antlaşması
- vii. 2001 Nice Antlaşması
- viii. 2004 Yeni Avrupa Anayasası
- ix. 2007 Lizbon Antlaşması

Kaynak: Sayın 2014a

AB'nin temelini oluşturan kökenler, 1950'lerin başında, Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın önemli bir adımı atarak, Avrupa kömür ve çelik üretiminin bir uluslarüstü otorite tarafından yönetilmesi gerektiğini ifade ettiği Schuman Deklarasyonu'nu sunmasıyla başlar. Bu önemli deklarasyon, Avrupa'nın ekonomik iş birliği yolunda attığı ilk büyük adımı temsil eder. Robert Schuman'ın bu vizyonu, 1951 yılında Paris Antlaşması'nın imzalanmasıyla somutlaşır. Bu antlaşma ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulur. AKÇT, Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg gibi altı ülke arasında kömür ve çelik endüstrilerinin ortak yönetimini sağlamıştır. Bu ortak yönetim, Avrupa ülkeleri arasındaki ekonomik iş birliği için önemli bir köprü oluşturmıştır. 2002 yılında bu anlaşmanın geçerliliği son bulmuştur. Ancak AKÇT'nin kuruluşu ve işleyişi, bugünkü Avrupa Birliği'nin kuruluşunda ve gelişiminde önemli bir adım olmuştur.

Yine aynı altı Avrupa ülkesi tarafından imzalanan Roma Antlaşması (1957), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (EURATOM) kurmuştur. Bu topluluğun oluşturulmasının ardında yatan temel sebep, atom enerjisinin kontrolünü sağlamak ve Hiroshima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarının yol açtığı yıkımın tekrar yaşanmasını engellemektir. Bu durum, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası bir dizi yaptırımla karşılaşan Almanya açısından büyük önem taşıyordu. Fransa, bu topluluğun

kuruluşunu, Almanya'nın atom enerjisi kullanımını kontrol altına almak için bir fırsat olarak görmüştür. Bu nedenle, Roma Antlaşması ve EURATOM'un kuruluşu, atom enerjisinin barışçıl kullanımını sağlamak ve bu güçlü enerjinin potansiyel yıkıcı etkilerini kontrol altına almak amacıyla atılmış önemli adımdır.

Roma Antlaşması, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kuruluşunu da beraberinde getirdiği bir anlaşmadır ve bu anlaşmanın temel amacı Avrupa siyasi birliğini gerçekleştirirken aynı zamanda üye ülkeler arasında serbest ticareti teşvik etmeyi amaçlayan bir ekonomik birlik olmuştur. Bu amaç doğrultusunda, AET'nin hedeflerine Ortak Pazar ve GB'nin kurulması da dahildir. Ayrıca diğer hedefler arasında Ortak Avrupa pazarını oluşturmak, ekonomi politikalarını yaklaştırmak ve üye ülkeler arasında yaşam standartlarının dengeli ve sürekli gelişimini sağlamak bulunmaktadır. AET'nin faaliyetleri ise üretim faktörlerinin (mal, hizmet ve sermaye) serbest dolaşımını sağlamak ve Ortak Gümrük Tarifesi'ni oluşturmak şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca Tarım, Balıkçılık, Ulaştırma ve Çevre gibi alanlarda ortak politikalar belirlemek ve ulusal politikalarda da uyumu sağlamak AET'nin faaliyetleri arasındadır. Bu doğrultuda, bir Avrupa Yatırım Bankası da kurulmuştur (Sayın 2014a).

'Tek Avrupa Senedi' 1987 yılında kabul edilerek Roma Antlaşması'nda bazı değişikliklere gidildi. Bu değişikliklerin amacı, Tek Avrupa Pazarı'na geçişi kolaylaştırmak ve karar verme süreçlerini hızlandırmaktı. Bu bağlamda, Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri genişletildi. Ayrıca ortak pazarın 1992 yılına kadar kademeli bir şekilde tamamlanması planlandı. Bu hedefe ulaşmak için ortak pazarın hayata geçirilmesi için gerekli olan yasal ve politik altyapı oluşturuldu. Bu düzenlemelerle, üye ülkeler arasında politik, ekonomik ve sosyal entegrasyon, ekonomik ve parasal birlik, teknolojik araştırma ve geliştirme, çevre politikası ve dış politika gibi alanlarda daha fazla iş birliği teşvik edildi. Bu durum, yeni topluluk politikalarının belirlenmesine katkı sağladı. Bu politikalar, topluluk üyeleri arasındaki entegrasyonu daha da güçlendirmeyi ve Avrupa'nın küresel arenada daha etkin bir aktör olmasını hedefledi (Sayın 2014a).

AET, politik, ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi teşvik etmek adına çeşitli kurumlar oluşturdu ve politikalar belirledi. Tek iç pazarın oluşturulması ve Ekonomik ve Parasal Birliği (EPB) ilerletme hedefi doğrultusunda, 1992'de Maastricht Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma, Euro adı verilen ortak para biriminin temelini oluşturdu. Ortak tarım politikası, Euro ve Schengen bölgesi gibi önemli adımlar atılarak, üye ülkeler arasında serbest dolaşım, ortak pazar ve siyasi iş birliği teşvik edildi. EPS'ye katılım koşulları, Maastricht Kriterleri olarak belirlendi ve üye ülkelerin bu kriterlere uyması gerekliliği getirildi. Bu kriterlere göre; üye ülkelerin enflasyon oranı, en düşük enflasyon oranına sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranlarının ortalamasının 1,5 puan üzerinde olmamalıdır. Üye ülkenin devlet borçlarının gayri safi yurt içi hasılaya (GSYİH) oranı %60, bütçe açığının GSYİH'ya oranı ise %3'ü geçmemelidir. En iyi performansı gösteren üç ülkenin faiz oranını aşan uzun vadeli faiz oranları 2 puanı geçmemelidir. Son olarak, son 2 yıl içinde, bir üye ülkenin parası, diğer bir üye ülkenin parası karşısında değer kaybetmemiş olmalıdır (Avrupa Birliği Başkanlığı 2022a).

Ekonomik değişikliklerin yanı sıra, AET'nin adı Avrupa Topluluğu (AT) olarak değiştirildi ve 2009 yılında ab haline geldi. AT'nin kurumsal yetkileri genişletildi ve adalet, içişlerinde iş birliği, çevre, tüketici hakları, kamu sağlığı, anlaşmaların basitleştirilmesi ve genişleme gibi konularda iş birliği teşvik edildi. Genişleme

konusunda, Antlaşma'ya göre, herhangi bir Avrupa devleti AB üyeliği için başvurabilir. Ancak başvuran devletin Avrupa kıtasında bulunması, demokratik bir rejimle yönetilmesi ve insan haklarına saygı göstermesi gibi temel şartların yerine getirilmesi gerekmektedir.

Amsterdam Antlaşması günümüzdeki AB'nin temel taşlarından biri olan Roma Antlaşması'nın geniş kapsamlı bir revizyonunu tamamlar niteliktedir. Bu önemli antlaşma bir dizi kritik noktayı onaylamış ve belirlemiştir. Öncelikle, AB'nin tek para birimi olan Euro'nun kullanımına resmi onay verilmiştir ve bu karar 2002 yılında uygulamaya girmiştir. Bu, AB'nin ekonomik birliğini daha da güçlendiren bir adım olmuştur. İkinci olarak, Amsterdam Antlaşması, AB vatandaşlığının, üye ülkelerin ulusal vatandaşlık haklarına herhangi bir zarar vermemesini garanti altına almıştır. Bu, AB vatandaşlarının hem ulusal hem de AB düzeyinde hak ve özgürlüklere sahip olabileceğini belirgin kılmıştır. Üçüncü olarak, üye ülkeler arasındaki sınır kontrollerinin kaldırılmasını amaçlayan Schengen Anlaşması, bu antlaşma ile Topluluk hukukunun bir parçası haline gelmiştir. Bu karar da, AB'nin serbest dolaşım ilkesini daha da pekiştirmiştir. Dördüncü olarak, bu antlaşma ile AB'nin genişleme süreci resmi olarak başlatılmıştır. Bu, AB'nin kapsamını genişletme ve daha fazla ülkeyi birliğe dahil etme hedefini belirlemiştir. Bu da tüm aday ülkeleri kapsayan bir süreç olduğunu göstermektedir (AB Başkanlığı 2022a).

AB'nin genişleme sürecini ve artan bürokratik yapısını düzenlemek adına Nice Antlaşması 2001 yılında imzalandı ve 2003'te uygulamaya konuldu. Bu antlaşma, AB'nin son genişleme sürecinin doğuracağı artan üye sayısı ve bu durumun yaratacağı kurumsal büyüklük nedeniyle önemli kurumsal reformları zorunlu kıldı. Nice Antlaşması, Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu'nun üye sayılarının ve oy dağılımlarının yeniden düzenlenmesi gibi önemli sonuçlar doğurdu. Bu düzenlemeler, yeni üye ülkelerin de dahil olabileceği bir yapıyı hedefledi ve böylece AB'nin genişlemesini ve geniş bir üye tabanını kabul etmesini mümkün kıldı. Avrupa Parlamentosu'nun sandalye sayısı ve Avrupa Konseyi'nin toplam oy sayısı, Nice Antlaşması ile birlikte artırıldı. Bu değişiklikler, Parlamento'nun geniş bir üye tabanını temsil etme yeteneğini ve Konsey'in artan üye sayısını yansıtacak şekilde yapıldı, bu da demokratik temsili güçlendirdi. Nice Antlaşması, AB'nin genişleme sürecinin ve büyüyen bürokratik yapısının yönetilmesinde önemli bir rol oynadı. Bu antlaşma, AB'nin genişleyen üye tabanını ve büyüklüğünü göz önünde bulundurarak, kurumsal yapıları ve süreçleri daha etkin ve kapsayıcı hale getirdi (AB Bakanlığı 2022).

AB, zamanla genişleyip derinleşmiştir. Soğuk Savaş döneminde, Batı Avrupa ülkeleri aynı zamanda Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'ne üyeydi ancak daha geniş bir siyasi iş birliği ihtiyacı vardı. Bu nedenle siyasi ve güvenlik iş birliği, AB'nin ilerleyen dönemlerinde önemli bir rol oynadı.

AB'ye tam üyelik süreci, belirli aşamalardan oluşan bir gelişim sürecidir. İlk aşama, aday ülkenin Konsey'e tam üyelik başvurusu yapmasıdır. Başvuru yapıldıktan sonra, Konsey bu başvuruyu değerlendirmek üzere Avrupa Komisyonu'na danışır. Daha sonraki aşamada, başvurunun Avrupa Parlamentosu'nun salt çoğunluğu tarafından onaylanması gereklidir. Son olarak Konsey, başvurunun kabul edilip edilmeyeceğine oybirliği ile karar verir. Başvurunun kabul edilmesi durumunda, aday ülkenin Katılım veya Kopenhag Kriterlerini karşılamaya başlaması beklenir.

Kopenhag Kriterleri (1993), AB üyeliği için aday ülkelerin karşılaması gereken temel şartları belirler. Bu kriterler, siyasi, ekonomik ve hukuki düzenlemeleri kapsar ve aday ülkenin AB standartlarına uygun olup olmadığını belirler. Ayrıca bu koşullar genişleme sürecinin bir parçası olarak ülkelerin tam üyelik müzakerelerini başlatmalarının ön koşulunu oluşturur. Siyasi ön koşul olarak, aday ülkelerin demokratik bir kurum yapısına sahip olması, hukukun üstünlüğüne, insan haklarına ve azınlık haklarına saygı göstermesi beklenir. Bu, demokrasinin güvence altına alınmasını sağlar. Ekonomik koşul olarak aday ülkelerin sağlam bir pazar ekonomisine sahip olmaları ve AB'nin piyasa güçlerine ve rekabet baskısına dayanıklı olmaları gerekmektedir. Topluluk müktesebatına uyum koşulu ise aday ülkelerin AB'nin çeşitli siyasi, parasal ve ekonomik hedeflerine bağlılık göstermelerini içerir (AB Başkanlığı 2022d). Ancak bir aday ülkenin Kopenhag Kriterleri'ni karşılaması AB üyeliği için müzakereleri başlatma hakkını vermez. Müzakerelerin başlatılması, AB'nin kararına bırakılmıştır.

Bu süreç, Öncelikli Katılım Stratejisi'nin belirlenmesiyle ilerler. Bu strateji, AB Komisyonu tarafından oluşturulur ve aday ülkenin AB'ye katılım sürecini kolaylaştırmak üzere tasarlanmıştır. Aday ülkenin Kopenhag Kriterlerine uyumluluğu, AB Komisyonu'nun düzenli olarak hazırladığı İlerleme Raporları aracılığıyla izlenir ve değerlendirilir. Bu raporlar, aday ülkenin ilerlemesinin bir barometresi olarak kabul edilir. Sürecin bir sonraki adımı, Katılım Ortaklığı Belgesi'nin (KOB) hazırlanmasıdır. Bu belge, AB Komisyonu tarafından oluşturulur ve aday ülkenin AB'ye katılım sürecindeki önceliklerini ve hedeflerini tanımlar. Aday ülkenin hazırladığı Ulusal Program (UP) ise AB'ye katılım sürecine yönelik ülkenin stratejilerini ve planlarını ayrıntılarıyla sunar. Son aşama, aday ülkenin AB ile müzakere sürecini içerir. Bu süreçte, aday ülkenin AB mevzuatına uyum sağlama kapasitesi değerlendirilir ve üyelik koşulları ve ayrıntıları üzerinde müzakereler yapılır. Bu süreç boyunca, aday ülkenin AB ile tarama ve müzakere süreci gerçekleşir. Tarama süreci, aday ülkenin AB mevzuatını tam anlamıyla benimsemeye hazır olup olmadığını belirler. Müzakereler, ülkenin AB üyeliği için gereken koşulları ve detayları ortaya koyar.

AB'nin genişlemesi 1970'ler ve 1980'ler boyunca devam edip üye sayısını arttı. Aynı dönemde, iç pazardaki engellerin ortadan kaldırılması, serbest hareketin sağlanması ve ürün standardizasyonu gibi önemli adımlar atıldı. 1973 yılında Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda'nın katılımlarıyla AB'nin kapıları daha da genişledi. 1980'lerde ise Yunanistan, İspanya ve Portekiz AB ailesine katıldı. 1990'ların başında, Doğu Avrupa ülkeleriyle üyelik müzakereleri başladı ve 2004'te Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Slovenya, Malta ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB üyeliği gerçekleşti. Romanya ve Bulgaristan 2007'de, Hırvatistan ise 2013'te AB üyesi oldu. Bu gelişmeler sonucunda, AB'nin toplam üye sayısı günümüzde 27'ye ulaşmıştır (AB Başkanlığı, 2022d).

AB'nin kurumsal ve operasyonel yapısını yeniden şekillendiren bir dönüm noktası olan Yeni Avrupa Anayasası'na değinmek gerekirse, 2004 yılında kabul edilen bu anayasa, AB'nin yönetimini ve işleyişini temel alan bir dizi yeni birim ve ele almış olup AB Komisyonu'nun yapısını ve işleyişini yeniden tanımlamış aynı zamanda Avrupa Parlamentosu'nun da yetkilerini ve işleyişini yeniden düzenlemiştir, böylece demokratik süreçlerin daha da güçlendirilmesini sağlamıştır. Anayasa ile ayrıca AB Konsey Başkanı ve AB Dışişleri Bakanı gibi yeni görevler de oluşturmuştur. Bu yeni pozisyonlar, AB'nin dış politika ve yönetim süreçlerinde daha etkin bir rol oynamasını sağlamıştır ve AB üyesi

ülkeler arasındaki iş birliğini ve koordinasyonu arttırmayı hedeflemiştir. Yeni Avrupa Anayasası, AB'nin kurumsal ve işleyiş düzenini kapsamlı bir şekilde revize etmiş ve modernize etmiştir (Oğuzlar 2006)

AB, daha etkili bir karar alma süreci ve kurumsal reformları içeren Lizbon Antlaşması ise 2007 yılında kabul etmiştir. Bu antlaşma, AB'nin siyasi ve ekonomik entegrasyonunu güçlendirdi. 2023 yılı itibarıyla AB, 27 üyeye sahiptir ve sadece ekonomik entegrasyonu değil, aynı zamanda siyasi iş birliğini ve değerleri paylaşma kültürünü de içermektedir. AB, barışı ve refahı teşvik etme, insan haklarını koruma ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleme gibi hedeflere odaklanmaktadır. AB'nin genişlemesi ve derinleşmesiyle birlikte ekonomik farklılıklar, siyasi anlaşmazlıklar ve Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması (Brexit) gibi ayrılıklar da ortaya çıkmıştır.

4.1.2. Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkileri süreci

Türkiye'nin AB ile ilişki süreci oldukça uzun ve karmaşık bir geçmişe sahiptir. Türkiye ile AB arasındaki ilişkileri, 1959 yılında Türkiye'nin tam üyelik için "ortaklık başvurusuna" dayanmaktadır. 1963 yılında "Ankara Anlaşması" ile ortaklık anlaşmasının başladı. Hazırlık Dönemi 1973 yılında ise "Katma Protokol"ün imzalanması ile son bulmuştur. Türkiye, Geniş Döneminde ise 1987 yılında tam üyelik başvurusu yapmıştır (Pezikoğlu 2016).

Ortaklık Anlaşması (1963) ile Türkiye-AB arasındaki ticari ilişkiler önemli bir gelişme kaydetmiştir. Bu anlaşma, Türkiye ve AB arasında aşamalı bir GB kurmayı ve iki tarafın ekonomik politikalarını daha uyumlu hale getirmeyi hedeflemektedir. 1995 yılında yürürlüğe giren GB, AB'nin AB üyesi olmayan bir ülke ile imzaladığı ilk önemli GB anlaşması olmuştur. Bu anlaşma genel olarak tüm endüstriyel malları kapsamaktadır, ancak tarım ürünleri (işlenmiş tarım ürünleri dışında), hizmetler ve kamu alımları bu kapsamın dışında bırakılmıştır. GB, anlaşma kapsamındaki ürünler için ortak bir dış tarife uygulamasını sağlamaktadır. Ayrıca Türkiye'nin AB hukukuna (topluluk müktesebatına) uyum sağlaması gereken alanları da belirlemektedir. Bu alanlar, gümrük mevzuatı, teknik engellerin ticaretin önünden kaldırılması ve fikri, sınai ve ticari mülkiyetin ve rekabetin korunması ile ilgili yasaların yakınlaştırılmasını içermektedir (Shahmarova 2022).

Çizelge 4.2. Türkiye-AB ilişkilerinde son durum

Türkiye-AB İlişkilerinde Son Dönem
1997 Lüksemburg Zirvesi
1999 Helsinki Zirvesi
2004 Gümrük Birliği Ek Protokolü
2004 Müzakereye başlanmasının tavsiyesi
2004 Müzakereye başlanma kararı
2005 Müzakere Çerçeve Belgesi onayı
2005 Tarama Süreci
2005 İlerleme Raporu, Yenilenmiş Katılım Ortaklığı Belgesi ve Strateji Belgesi, (devam...)

Kaynak: Sayın 2014a

Lüksemburg Zirvesi'nde (1997) Türkiye'nin tam üyeliğe uygun olduğu kabul edilmiştir, ancak bir katılım stratejisi belirlenmiştir. Bu durum, Türkiye'ye diğer

adaylardan farklı olarak belirli politik koşullar getirme anlamına gelmiştir. AB Komisyonu'ndan bir "Avrupa Stratejisi Raporu" hazırlaması istenmiştir, ancak bu strateji bir katılım stratejisi özelliği göstermemiştir. Bunun ardından, 1998'deki Cardiff Zirvesi'nde Türkiye'nin AB üyelik sürecinde ilerleme gösterdiği görülmüş ve "üyelğe uygunluk" ifadesi "aday üyelik" şeklinde değiştirilmiştir. Yine de bu aşamada bir katılım stratejisi kabul edilmemiştir (Sayın 2014a). 1999'da yapılan Helsinki Zirvesi'nde Türkiye resmi olarak aday ülke olarak kabul edilmiştir. 2002'deki Kopenhag Zirvesi'nde ise Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesi'nde belirtildiği üzere Kopenhag Kriterleri'nde önemli ilerleme kaydettiği belirtilmiştir. Ek olarak yalnızca yasal düzenlemelerin yeterli olmadığı ve uygulamaların da beklendiği gibi olması gerektiği vurgulanmıştır (Bozkır 2002).

Türkiye'nin GB Ek Protokolü'nü 2004 yılında onaylaması ve müzakereye başlanması önerilmiştir. 2005 yılı Brüksel Zirvesi'nde ise Türkiye ile müzakereye başlanma kararı alınmıştır. Bu süreçte, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği için belirlenen genel ilkeler arasında; üyeliğin ortak hedef olduğu, müzakerelerin açık uçlu olduğu ve Türkiye'nin AB'ye kuvvetli bağlarla bağlanması gerektiği yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşılaması ve AB'nin Türkiye'yi "hazmetme" kapasitesi de önemli unsurlar olarak belirtilmiştir (Sayın 2014b). 2005 yılında, Türkiye ile katılım müzakerelerinin başlatılmasına ilişkin Müzakere Çerçeve Belgesi onaylanmış ve Türkiye'ye sunulmuştur. Aynı yılın Ekim ayında tarama süreci resmen başlamış, Kasım ayında ise İlerleme Raporu, Yenilenmiş Katılım Ortaklığı Belgesi ve Strateji Belgesi ilan edilmiştir.

Bu süreç, Türkiye'nin AB üyeliği yolunda önemli adımların atıldığı bir dönemi temsil etmektedir. Ancak tam üyelik müzakereleri halen günümüzde devam etmektedir. Müzakereler, farklı başlıklardan oluşan bir dizi teknik ve politik konunun ele alındığı bir süreci kapsar. Bu başlıklar arasında ekonomi, tarım, rekabet politikası, adalet, temel haklar ve güvenlik gibi çeşitli alanlar bulunmaktadır. Her başlık, Türkiye'nin mevcut durumunu ve AB standartlarına uyumu değerlendirmek amacıyla incelenmektedir. Ancak müzakereler ilerlerken birçok zorlukla karşılaşmıştır. Özellikle Kıbrıs sorunu, insan hakları ve temel özgürlükler, ifade özgürlüğü, medya özgürlüğü gibi konular, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde gerilim yaratmıştır. Ayrıca bazı AB üye ülkeleri Türkiye'nin tam üyeliğine karşı çıkmış ve müzakerelerin yavaşlamasına neden olmuştur.

Türkiye-AB ilişkilerindeki mevcut durum ise oldukça tartışmalıdır. Bazı dönemlerde müzakereler ivme kazanırken, diğer dönemlerde duraksamalar yaşanmıştır. Son yıllarda demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü konularında yaşanan endişeler, müzakerelerin ilerlemesini olumsuz yönde etkilemiştir.

4.2. Uyum, Müzakereler ve Tarım Fasılları

Türkiye'nin üyelik başvurusu ile AB ile ilişkileri resmi olarak 1987 yılında başlamıştır. Bu süreçte, Türkiye AB ile uyum sağlamak ve AB standartlarına entegre olmak için kapsamlı bir reform programı uygulamıştır. Uyum süreci, Türkiye'nin iç mevzuatını AB müktesebatıyla uyumlu hale getirmeyi, AB politikalarını ve normlarını benimsemeyi ve AB'nin siyasi, ekonomik ve hukuki entegrasyonuna katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Türkiye-AB ilişkilerinde uyum süreci, Türkiye'nin AB politika, standart ve mevzuatına uyum sağlama çabalarını ifade etmektedir. Uyum süreci, Türkiye'nin AB

üyeliği için gereken reformları gerçekleştirmeyi hedefleyen bir yol haritasını temsil etmektedir.

Türkiye, uyum süreci kapsamında bir dizi yasal, kurumsal ve yapısal değişiklikleri hayata geçirmiştir. Örneğin insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü gibi alanlarda reformlar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca AB'nin politikalarına ve standartlarına uyumlu hale gelmek için ekonomi, tarım, rekabet politikası, çevre ve enerji gibi birçok alanda düzenlemeler yapılmıştır.

Uyum sürecinin belirleyici aşamalarından biri, 3 Ekim 2005'te Lüksemburg'da gerçekleşen Hükümetler arası Konferans (HAK) ile Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerinin resmi olarak başlatılması olmuştur. Müzakereler, Türkiye'nin AB standartlarına uyumunu değerlendiren çeşitli başlıkları içermektedir.

Müzakerelerin yürütülmesi amacıyla bir "Müzakere Çerçeve Belgesi" kabul edilmiştir ve bu belge üç temel unsura dayanmaktadır: Kopenhag siyasi kriterlerinin tam anlamıyla uygulanması ve siyasi reformların derinleştirilmesi AB Müktesebatının kabul edilmesi ve uygulamaya konulması ve sivil toplum diyalogunun güçlendirilmesidir.

Müzakere süreci, Türkiye'nin AB Müktesebatını kendi iç hukukuna ne kadar hızlı ve etkili bir şekilde entegre edeceğini belirleyen bir süreç olarak tanımlanabilir. AB Müktesebatı, Avrupa Birliği hukuk sisteminin genel adı olan anlaşmalar, yasalar ve diğer hukuki belgeleri kapsar.

Müzakerelerin başlangıç aşaması olan tarama süreci; Avrupa Birliği müktesebatı ile aday ülke mevzuatı arasındaki farklılıkların belirlendiği ve uyum sürecinin genel zaman çizelgesinin oluşturulduğu bir süreçtir. Taramanın bitiminde, her fasıl için Tarama Sonu Raporları hazırlanır. Komisyon tarafından oluşturulan bu raporlar, ilgili fasılın müzakerelere açılmasının temelini oluşturur.

Bir fasılın müzakerelere açılabilmesi için hem Komisyon tarafından bir Tarama Sonu Raporu hazırlanır hem de Konsey tarafından oybirliği ile kabul edilmesi gereklidir. Türkiye'nin Müzakere Pozisyon Belgesi, her fasıl için hazırlanır ve AB Müktesebatı başlığında Türkiye'nin kaydettiği ilerlemeyi ve planlanan uyum çalışmalarının takvimini içerir.

Fasılların geçici ve nihai kapatılma süreci, aday ülkenin müktesebat uyumu ve uygulamasının tatmin edici seviyede olduğu düşünüldüğünde gerçekleştirilir. Tüm fasıllar nihai olarak kapatıldığında, aday ülke için bir "Katılım Antlaşması" oluşturulur. Bu antlaşma hem Avrupa Parlamentosu'nda basit çoğunlukla hem de Konsey'de oy birliği ile kabul edilir ve sonrasında imzalanır.

Bu süreç, hem Türkiye'nin AB müktesebatına uyumunu sağlamak hem de AB ile olan ilişkilerini derinleştirmek için önemli bir adımdır. Her adımda, aday ülkenin ilerlemesi yakından izlenir ve değerlendirilir. Bu hem aday ülkenin hem de AB'nin karşılıklı anlayış ve iş birliği ile gerçekleşen bir süreçtir.

AB Müktesebatında bulunan Fasıl başlıkları aşağıdaki gibidir (AB Başkanlığı 2022e):

1. Malların Serbest Dolaşımı
2. İşçilerin Serbest Dolaşımı
3. İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi
4. Sermayenin Serbest Dolaşımı
5. Kamu Alımları
6. Şirketler Hukuku
7. Fikri Mülkiyet Hukuku
8. Rekabet Politikası
9. Mali Hizmetler
10. Bilgi Toplumu ve Medya
11. *Tarım ve Kırsal Kalkınma*
12. *Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı*
13. *Balıkçılık*
14. Taşımacılık Politikası
15. Enerji
16. Vergilendirme
17. Ekonomik ve Parasal Politika
18. İstatistik
19. Sosyal Politika ve İstihdam
20. İşletmeler ve Sanayi Politikası
21. Trans-Avrupa Şebekeleri
22. Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu
23. Yargı ve Temel Haklar
24. Adalet, Özgürlük ve Güvenlik
25. Bilim ve Araştırma
26. Eğitim ve Kültür
27. Çevre
28. Tüketicinin ve Sağlığın Korunması
29. Gümrük Birliği
30. Dış İlişkiler
31. Dış, Güvenlik ve Savunma Politikaları
32. Mali Kontrol
33. Mali ve Bütçesel Hükümler
34. Kurumlar
35. Diğer Konular

Tarım, Türkiye-AB müzakerelerinde önemli bir başlıktır ve Türkiye'nin AB tarım politikasına uyum sağlama çabalarını içerir. Fasıl 11, 12 ve 13 doğrudan tarıma yönelik fasıllardır. Tarım sektöründe gerçekleştirilen reformlar, AB standartlarını benimsemeyi, tarımsal politikaları yeniden düzenlemeyi ve tarım sektöründe rekabet gücünü artırmayı hedeflemektedir. Tarım başlığı altındaki müzakereler; tarım politikası, tarımsal destek, hayvan sağlığı, bitki sağlığı, kırsal kalkınma, balıkçılık gibi çeşitli konuları kapsar.

Her bir konu, Türkiye'nin ilgili AB standartlarına ne kadar uyum sağladığını değerlendirmek için ayrı ayrı ele alınır. Müzakereler sırasında, tarımsal politikaların AB politikalarıyla uyumlu hale getirilmesi için çeşitli konular ele alınmaktadır. Bunlar arasında tarımsal desteklerin AB standartlarına uygun bir şekilde yeniden yapılandırılması, doğrudan gelir desteği, fiyat istikrarı, pazar erişimi, kalite standartları ve ticaret düzenlemeleri gibi konular bulunur (AB Başkanlığı 2022e).

Türkiye'nin tarım politikası reformları, tarımsal destek mekanizmalarını yeniden yapılandırma, tarımsal üretim ve pazarlama süreçlerini iyileştirme, sürdürülebilir tarım uygulamalarını teşvik etme ve çiftçilerin refahını artırma gibi çeşitli unsurları içermektedir. Öncelikle, tarım politikasında yapılan reformlar çerçevesinde doğrudan gelir destekleri ve tarımsal destek mekanizmaları revize edilmiştir. Bu revizyonlar, çiftçilere daha adil ve etkin bir şekilde destek sağlamayı hedeflemektedir. Gelir destekleri, çiftçilerin gelirlerini istikrar altına almaya ve tarımsal faaliyetlerini sürdürülebilir bir şekilde sürdürebilmelerine yardımcı olmayı amaçlar (AB Başkanlığı 2022e).

Ayrıca tarım politikasında yapılan reformlar, sürdürülebilir tarım uygulamalarının teşvik edilmesi ve çevresel sürdürülebilirliğin artırılması amacıyla çeşitli düzenlemeler içermektedir. Su kaynaklarının verimli kullanımı, erozyonun önlenmesi, biyolojik çeşitlilik koruma ve tarım ilaçlarının kontrollü kullanımı gibi konular bu çerçevede ele alınmaktadır. Tarım politikası reformları aynı zamanda pazarlama ve ticaret alanında da etkili olmuştur.

Pazarlama kanallarının geliştirilmesi, tarımsal ürünlerin kalite standartlarına uygunluğunun sağlanması ve uluslararası ticarete rekabetçi bir konum elde edilmesi için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. AB standartlarına uyum sağlamak ve AB pazarına erişimi kolaylaştırmak da önemli hedefler arasında yer almıştır (AB Başkanlığı 2022e).

Fasıl 11, Tarım ve Kırsal Kalkınma başlıklı fasıl, tarım sektörüyle ilgili konuları kapsayarak, Türkiye'nin tarım politikalarını AB standartlarına uyumlu hale getirme ve kırsal kalkınma politikalarını güçlendirme hedefini taşımaktadır. Kırsal alanların altyapısının iyileştirilmesi, tarım dışı faaliyetlerin teşvik edilmesi, çiftçilere eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sunulması gibi konular, kırsal bölgelerdeki ekonomik ve sosyal kalkınmanın desteklenmesini hedeflemektedir.

Fasıl 11 müzakereleri, tarım politikalarının yeniden yapılandırılması, çiftçilerin rekabet gücünün artırılması ve tarım sektöründe reformlar gerçekleştirilmesi gibi zorluklar ve hassasiyetler içermektedir. Türkiye, AB ile müzakereler sırasında tarım ve kırsal kalkınma alanlarında ilerleme kaydetmeye çalışmaktadır. Fasıl 11, Türkiye'nin AB ile müzakereleri sırasında tarım ve kırsal kalkınma alanında uyum sürecini ele alır. Bu fasıl, tarım politikası reformları, tarımsal destek mekanizmaları, kırsal kalkınma politikaları ve sürdürülebilir tarım uygulamaları gibi konuları kapsamaktadır (Sayın 2014a).

Tarım ve kırsal kalkınma başlığı altında gerçekleştirilen müzakerelerde, mevcut Türkiye tarım politikasının AB standartlarına uygun hale getirilmeye çalışılmaktadır. Tarımsal destek mekanizmaları yeniden yapılandırılarak, çiftçilere daha adil ve etkin bir şekilde destek sağlanması hedeflenmektedir. Tarım politikası reformları, doğrudan gelir destekleri, fiyat istikrarı, pazar erişimi ve kalite standartları gibi konularda AB ile uyum sağlanmasını amaçlamaktadır.

Çizelge 4.3. Fasıl 11, 12 ve 13’de müzakere son durumu

Süreç	Fasıl 11	Fasıl 12	Fasıl 13
Tanıtıcı Tarama	5-8 Aralık 2005	9-15 Mart 2006	24 Şubat 2006
Ayrıntılı Tarama	23-26 Ocak 2006	24-28 Nisan 2006	31 Mart 2006
Tarama Sonu Raporu	13 Ekim 2006	Şubat 2007	Resmen onaylanmadı.
Açılış Kriterleri	24 Şubat 2007 AB gereklerine uygun olarak akredite edilmiş bir IPARD (Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı-Kırsal Kalkınma Bileşeni) Ajansının kurulması, Üreticilere yönelik desteklerin nasıl AB politikaları ile uyumlu hale getirileceğine ilişkin bir strateji sunulması, Tarım ve kırsal kalkınma alanında sağlam ve güvenilir istatistiki bilginin teminine ilişkin ayrıntılı bir strateji sunulması, Arazi tanımlama ve Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemi’nin geliştirilmesine yönelik bir strateji sunulması, Canlı hayvan ve et ile bunlardan üretilen bazı mamullere yönelik ticari kısıtlamaların kaldırılması.	12 Haziran 2007 AB müktesebatı ile uyumlu gıda, yem ve veterinerlik çerçeve mevzuatının kabul edilmesi, Koyun ve keçi tanımlama ve kayıt sisteminin uygulanmaya başlanması; sığır cinsi hayvanların tanımlanması ve izlenmesine yönelik sistemin güçlendirilmesine yönelik tedbirlerin alındığının ortaya koyulması, Avrupa Komisyonu’na canlı hayvanların hareketlerinin kayıt altına alınması ve kesimlerin denetimine ilişkin detaylı bir değerlendirme sunulması, Gıda işletmelerinin yeniden yapılandırılmasına ilişkin hazırlanacak Ulusal Program göz önünde bulundurularak, tüm gıda işletmelerinin AB müktesebatına uygun olarak sınıflandırılmasının Avrupa Komisyonu’na sunulması.	Henüz resmen açıklanmadı.
Fiili Müzakereler	Henüz başlamadı.	30 Haziran 2010	Henüz başlamadı.
Kapanış Kriterleri	-	30 Haziran 2010	

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı 2024

4.2.1. Türkiye tarım politikaları dönüşümü ve AB etkisi

Türkiye'deki tarım politikaları, 1963'ten beri Beş Yıllık Kalkınma Planları'na dayanmakta olan üretim ve gelir artışı, kaynakların verimli kullanımı, dışa bağımlılığın azaltılması ve kooperatifçiliğin geliştirilmesi üzerine odaklanmaktadır. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren küreselleşme, AB üyelik süreci ve Dünya Ticaret Örgütü yükümlülüklerinin etkisiyle fiyat desteği politikaları, doğrudan ödemelere doğru kaymıştır (Erdoğan 2020).

Türkiye'nin AB ile ilişkileri, 1995 yılında başlayan GB süreci ve Ortaklık Konseyi'nin imzalanmasıyla önemli bir hız kazanmıştır. 1996 yılında GB'nin başlaması ve 1999'daki Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB adaylığının resmen kabul edilmesi, bu süreci daha da derinleştirmiştir. Her ne kadar çeşitli zorluklarla karşılaşılssa da, bu dönem AB'ye katılım hazırlıklarının hızlandığı bir dönem olarak kabul edilmiştir (Cengiz ve Kurtbağ 2015). Tarım politikaları, bu sürecin önemli bir unsuru olmuştur. Türkiye'nin

tarım politikalarının AB'ye uyum sağlaması için çeşitli ekonomik programlar oluşturulmuştur. Bu programların hedefi, tarım sektöründe geleneksel olarak kullanılan destek politikalarını dönüştürmek ve mevcut ürün desteklerini doğrudan gelir desteği ile değiştirmektir. Bu değişikliklerin amacı, tarım sektörünün serbest rekabet koşullarına uyum sağlamasını ve çevreyi korurken sürdürülebilir bir şekilde faaliyet göstermesini sağlamaktır.

Türkiye'nin AB'ne katılım sürecinin en önemli aşaması, Katılım Öncesi Strateji'nin uygulanmasıdır. Bu strateji, Türkiye'nin AB Müktesebatı'na uyumunu sağlamak adına bir Ulusal Program (UP) ve Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) hazırlamasını gerektirip katılım sürecinde öncelikli alanları belirletip ve Türkiye'nin AB müktesebatını üstlenmesini sağlamıştır (Kılıç 2002).

AB üyelik süreci, Türkiye'nin tarım sektöründe reformların önemli bir itici gücü olmuştur. Türkiye 1999'da resmi bir AB adayı olmasına rağmen, özellikle tarım ve kırsal kalkınma konularında müzakereler yavaş ve zorlu olmuştur. Şimdiye kadar sadece (Fasıl 12) gıda güvenliği, veteriner ve bitki sağlığı politikası konusu açılmıştır. Türkiye'nin tarımsal destek sistemlerini, kırsal kalkınma politikalarını ve gıda güvenliği standartlarını AB'ye uyumlu hale getirmesi gerekmektedir. Türkiye, bu alanlarda bazı ilerlemeler kaydetmiş olmasına rağmen, AB gereklilikleri ile hala uygulamalar arasında boşluklar bulunmaktadır.

Türkiye, AB sürecinde kırsal kalkınmayı teşvik etmek ve ulusal gelişime katkı sağlamak için Türkiye Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) adında bir kurum oluşturmuştur. TKDK, IPARD (Kırsal Kalkınma için Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı) adı verilen mali yardım mekanizmasının uygulanmasından sorumlu olarak hizmet vermektedir (Bahtiyar 2014). Fakat bu süreçte karşılaşılan bazı zorluklar da vardır. Türkiye'nin AB ile olan müzakereleri, GB Ek Protokol'ünün on yeni üye ülkeyi kapsayacak şekilde genişletilmesi gerekliliği ve Kıbrıs sorunu gibi konular nedeniyle yavaşlamıştır. Ayrıca Türkiye'nin tarım sektörü, AB'nin tarım sektöründen yapısal olarak farklıdır. Bu farklılıklar, müzakere sürecini daha da karmaşık hale getirmiştir (Karluk 2006). Tarım politikaları, 2007 yılında başlatılan 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) ile şekillendirilmeye başlanmıştır. Bu politikalar, 10. Kalkınma Planı (2014-2018), 2007-2013 Stratejik Planı, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejileri ve İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı gibi belgeleri referans alır. Türkiye'nin yeni AB Stratejisi, bu sürece yönlendirmekte olan bir ışık olarak görülmektedir. Fakat 2007 yılında Nicolas Sarkozy'nin Cumhurbaşkanı seçilmesi sonucunda, bazı fasıllar Fransa'nın Hükümetler arası Konferansta veto yetkisini kullanması ile engellenmiştir. Bu fasıllardan biri olan ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı içeren 11. Fasıl, engellenen fasıllar arasında bulunmaktadır (AB Başkanlığı 2007).

AB'nin geçirmekte olduğu reform süreci, Avrupa 2020 Stratejisi'nin tarım politikaları için belirlediği hedefler ve öncelikler çerçevesinde şekillendirilmiştir. Bu süreçte; gıda güvenliği, piyasa istikrarı, çiftçi destekleri, tarım sektöründe rekabetin artırılması ve kırsal kalkınma tarım politikasının öncelikli hedefleri olarak belirlenmiştir.

Gıda güvenliği, dünya genelinde giderek artan bir öneme sahip olan gıda arzı ve talebi arasındaki dengesizliği dengelemek için atılması gereken adımların başında yer alıyor. 2010 yılında gündeme gelen 12. Fasıl'ın merkezinde yer alan gıda güvenliği,

üretimden tüketime kadar olan süreçte hijyen ve sağlık kurallarına uyulmasını ve kimyasal ve biyolojik tehlikelere karşı tedbirler almayı içerir. Türkiye'de bu konuda gerçekleştirilen geniş çaplı çalışmalar, gıda güvenliğinin sağlanması ve iyileştirilmesi adına önemli adımlar atıyor. 2016 sonuçlarına bakıldığında, Küresel Gıda Güvenliği İndeksi'nde Türkiye, 113 ülke arasında 45. sıradadır, bu da kalite ve güvenlik alanlarında puanını yükselttiği anlamına gelir.

Ancak AB ile yürütülen müzakerelerde, hayvansal yan ürünler, hayvan refahı ve hayvanların kimliklendirilmesi ve kaydı konularında daha fazla ilerleme yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca gıda işletmelerinin AB standartlarına uyum sağlaması beklenmektedir (Kırıçoğlu, 2016). Diğer yandan, gıda güvencesi de son yıllarda ön plana çıkan konulardan biri olmuştur. Gıda güvencesi, her ülkenin kendi nüfusunu beslemek için yeterli gıda arzına sahip olmasını ifade eder. Bu bağlamda, erişilebilir, şeffaf ve istikrarlı fiyatlar en önemli kriterlerden biri olarak kabul edilir.

11. Fasıl, henüz müzakerelere açılmamış olsa da gereken 5 teknik kriterden ikisi yerine getirilmiştir. Bu alanda sağlanan mali destekler, mevzuat uyumu sürecine önemli katkılar sağlamaktadır. Bu fasılın amacı, üreticilere sunulan destekler, piyasa önlemleri ve kırsal kalkınma önceliklerinin uyumunun sağlanmasıdır. Ancak 2016 İlerleme Raporu'na göre, Türkiye'nin OTP'nin ana unsurlarından olan doğrudan destek mekanizmalarına uyumu, yönetim ve kontrol sistemlerindeki ilerlemelere rağmen, halen yeterli seviyede değildir. Dolayısıyla, 11. Fasıl açılrsa dahi, Türk tarımının çeşitli yapısı ve uyum sürecinin karmaşıklığı nedeniyle, bu fasılın müzakere sürecini yavaşlatabileceği öngörülmektedir. 11. Fasıl'ın bir diğer önemli konusu olan kırsal kalkınma, kırsal alanlarda yaşam ve iş kalitesinin yükseltilmesini ve sürdürülebilir hale getirilmesini amaçlar. Bu hedeflere ulaşmak için hem ulusal hem de uluslararası düzeyde sağlanan destekler büyük bir önem taşır.

Sonuç olarak, tarım politikaları hem ulusal hem de uluslararası arenada çeşitli planlar ve stratejilerle belirlenmektedir. Bu politikaların hedefi, tarım sektörünün büyümesini, rekabet edebilirliğini ve sürdürülebilirliğini artırmaktır. Türkiye'nin AB'ye entegrasyon süreci, karmaşık ve zorlu bir yolculuk olmuştur. Ancak bu süreç, Türkiye'ye tarım politikalarını yeniden şekillendirme ve AB müktesebatına uyum sağlama fırsatı sunmaktadır. Bu sürecin başarıyla tamamlanması, Türkiye'nin AB ile ilişkilerini daha da güçlendirecek ve Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği yolunda önemli bir adım olacaktır.

4.2.2. Avrupa Birliği tarımsal görünümü ve ekonomik katkı

4.2.2.1. AB'nde tarımsal görünüm

AB, dünyanın en büyük tarım ekonomisine sahip bir bölgedir ve tarımsal üretim açısından oldukça zengindir. AB'nin tarımsal görünümü, bir dizi faktörün etkisiyle şekillenir ve bu da onu diğer bölgelerden ayırır. Bu faktörler arasında yüksek üretim standartları, geniş bir tarım arazisi, çeşitli tarım ürünleri ve etkin tarımsal politikalar yer alır. AB, tarım ve gıda ürünlerinin üretimi, işlenmesi ve pazarlanması konularında kapsamlı bir politika çerçevesi oluşturmuştur. Bu politikanın merkezinde OTP bulunmaktadır.

OTP, 1962'de tarım sektörünü çağdaşlaştırmak, çiftçilere adil bir yaşam standardı

sunmak ve tüketicilere yüksek kaliteli gıda sağlamak hedefiyle hayata geçirilmiştir. Bu politika, tarımsal üretimi teşvik etmek, çiftçi gelirlerini istikrarlı kılmak ve kırsal bölgelerin gelişimini desteklemek için çeşitli yöntemler kullanmaktadır. OTP kapsamında, çiftçilere doğrudan gelir ödemeleri, fiyat garantileri, ihracat teşvikleri, kırsal kalkınma projeleri ve çevresel programlar gibi çeşitli destek mekanizmaları bulunur. Bu destekler, çiftçilerin rekabet gücünü artırır, gelirlerini korur ve tarım faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini sağlar.

AB tarım sektörü, toplam ekonomik aktivitenin yaklaşık %1,8'ini oluşturur ve yaklaşık 22 milyon kişiye istihdam sağlar. Tarım, özellikle kırsal bölgeler için hayati önem taşır ve bu bölgelerin ekonomik ve sosyal yapısını şekillendirir (Anonymous 2).

AB, tarıma uygun büyük ve çeşitli tarım arazilerine sahiptir. Bu arazinin büyük bir kısmı mera ve otlak olarak kullanılırken, geri kalanı tarım ürünlerinin yetiştirilmesi için kullanılır. AB, arazi kullanımını düzenlemek ve çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmek için çeşitli politikalar ve teşvikler uygular. Üye ülkeler arasındaki coğrafi ve iklimsel farklılıklar, farklı tarım ürünlerinin yetişmesini sağlar. Örneğin, güneydeki Akdeniz iklimine sahip ülkelerde zeytin ve üzüm gibi ürünler yaygınken, kuzey ülkeleri daha çok tahıllar ve süt ürünleri üretir.

AB, birçok tarım ürününün önemli bir üreticisi ve ihracatçısıdır. En önemli ürünler arasında tahıllar (buğday, arpa, mısır), süt ürünleri, et ve şarap bulunur. AB ayrıca organik tarım ve hayvan refahı gibi konularda dünya lideri olmayı hedeflemektedir. AB'nin tarımsal sektörü, dünya çapında tarım ekonomisine önemli bir katkı sağlar. AB'nin etkin tarımsal politikaları, çeşitli ve geniş tarım arazileri ve yüksek üretim standartları, onu bir tarım gücü haline getirir. Sektör, istihdam ve ekonomik aktivitenin önemli bir kısmını oluşturarak, AB'nin genel ekonomik yapısında kritik bir rol oynar.

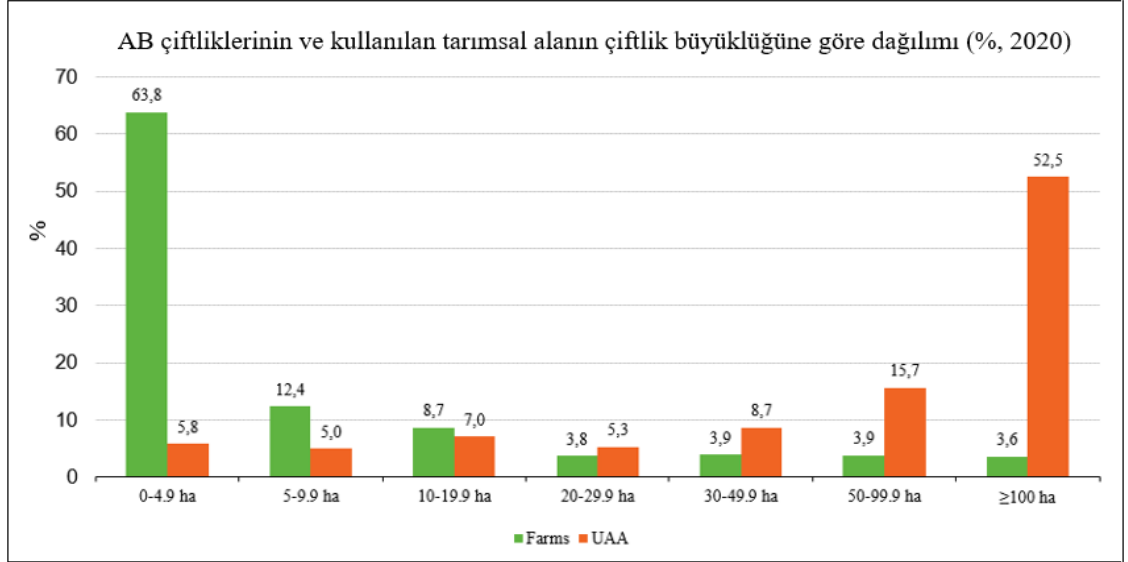
Ayrıca AB'nin organik tarım ve hayvan refahı gibi konulardaki hedefleri, gelecek için sürdürülebilir bir tarım vizyonu sunar. AB, tarım sektöründe sürdürülebilirlik, çevresel koruma ve yüksek kalite standartlarını ilerletmeye devam ederken, dünyanın bu sektördeki liderliğini sürdürmeye devam edecek gibidir.

Çizelge 4.4'de belirtildiği üzere 2020 yılında AB'de 9.1 milyon tarım işletmesi bulunmaktadır. Bu işletmelerin 2.9 milyonu (%31.8'lik bir oranla) Romanya'da yer almaktadır. Romanya'daki tarımsal işletme sayısı, hemen ardından ikinci en çok tarım işletmesine sahip Polonya'nın çiftlik sayısının iki katından fazladır. Polonya'da 1.3 milyon (%14.4), İtalya'da 1.1 milyon (%12.5) ve İspanya'da 0.9 milyon (%10.1) çiftlik bulunmaktadır. AB tarım işletmelerinin çoğunluğu (%94.8, 2020 verileri) aile çiftlikleri olarak sınıflandırılmaktadır. Aile çiftlikleri, tarım iş gücünün %50 veya daha fazlasını aile üyelerinin sağladığı çiftlikler olarak tanımlanır. Aile çiftlikleri, tüm üye ülkelerde baskın çiftlik türüdür. Ancak Fransa'da (%42.3 ile 0.4 milyon çiftlik) ve Estonya'da (%33.8) aile dışı çiftliklerin önemli bir azınlığı bulunmaktadır (Anonymous 1).

Şekil 4.1.'de gözlemlendiği üzere 2020 yılında, AB'nin çiftliklerinin üçte ikisi 5 hektardan (ha) daha küçük boyuttadır. Bu küçük çiftlikler, kırsal yoksulluk riskini azaltma, ek gelir ve gıda sağlama konularında önemli bir rol oynamaktadır. Üretim ölçeğinin diğer ucunda, AB'nin çiftliklerinin %7.5'i 50 ha veya daha büyük boyutta olan AB'nin kullanılan tarım alanının (%68.2) üçte ikisini işlemektedir. Dolayısıyla, 2020

yılında bir AB tarım işletmesinin ortalama boyutu 17.4 hektardır (Anonymus 1).

Şekil 4.1. AB’nde kullanılan tarımsal alanın çiftlik büyüklüğüne göre dağılımı (%)

Kaynak: Avrupa Komisyonu 2022

Çizelge 4.4. AB’de tarımsal işletme büyüklükleri (hektar – 2020)

Ülkeler	Toplam	0 ha	2 ha az	2 - 4.9 ha	5 - 9.9 ha	10 - 19.9 ha	20 - 29.9 ha	30 - 49.9 ha	50 - 99.9 ha	100 ha
AB	9.070.970	126.500	3.733.840	1.925.860	1.121.810	789.450	341.920	353.860	350.110	327.620
Belçika	36.000	700	1.180	2.990	4.680	6.310	4.480	6.150	6.790	2.720
Bulgaristan	132.740	5.460	57.250	22.280	12.230	9.810	5.690	6.650	5.740	7.630
Çekya	28.910	470	4.110	2.720	4.390	4.300	2.320	2.570	3.030	5.000
Danimarka	37.090	1.000	1.510	4.430	6.890	5.490	2.970	3.340	4.160	7.300
Almanya	262.780	3.920	9.570	7.990	44.770	52.570	25.050	36.010	44.740	38.150
Estonya	11.370	240	220	720	2.910	2.260	1.000	1.040	1.040	1.930
İrlanda	130.220	:	1.280	6.090	15.920	30.870	23.000	27.390	19.760	5.900
Yunanistan	530.750	5.390	247.340	140.230	71.080	37.250	13.460	10.180	4.760	1.070
İspanya	914.870	7.960	262.840	200.830	131.900	103.590	50.450	51.030	50.490	55.780
Fransa	393.030	4.500	38.220	34.500	34.280	36.990	24.170	39.750	77.880	102.740
Hırvatistan	143.930	2.990	55.870	42.770	21.340	10.210	3.500	3.190	2.570	1.500
İtalya	1.133.020	12.500	438.140	275.700	160.130	109.550	45.120	41.170	32.490	18.230
Cyprus	34.050	390	24.000	5.410	2.010	1.040	400	360	300	160
Letonya	68.980	1.720	13.790	16.880	13.190	9.910	3.690	3.260	2.800	3.740
Litvanya	132.080	1.690	24.010	40.560	26.290	17.070	6.160	5.100	5.420	5.790
Lüksemburg	1.880	50	140	120	160	160	100	170	470	520
Macaristan	232.060	18.270	90.850	41.470	27.420	19.540	8.240	8.070	7.980	10.230
Malta	7.650	290	6.030	1.070	220	40	:	:	:	:
Hollanda	52.640	1.360	3.790	5.350	6.890	8.100	5.600	9.020	9.460	3.080
Avusturya	110.780	540	7.300	15.210	18.830	25.480	15.190	16.080	9.760	2.400
Polonya	1.302.330	4.190	242.430	434.350	282.560	192.640	61.340	44.350	26.420	14.050
Portekiz	290.230	4.040	136.210	72.760	32.490	18.980	7.000	6.140	5.550	7.070
Romanya	2.887.070	45.570	2.042.630	519.440	161.020	56.200	18.160	16.890	11.150	16.010
Slovenya	72.470	860	21.120	22.910	15.640	7.950	2.120	1.200	550	140
Slovakya	19.630	1.660	2.690	3.490	3.650	2.480	1.100	1.060	1.020	2.490
Finlandiya	45.630	250	590	560	6.140	8.810	6.150	7.940	9.250	5.950
İsveç	58.790	520	750	5.050	14.800	11.890	5.450	5.750	6.560	8.040
İzlanda	2.100	:	30	:	10	70	90	160	220	1.500
Norveç	38.710	1.190	1.110	3.200	6.360	9.770	6.120	6.030	3.990	950
İsviçre	49.360	860	3.200	3.630	6.320	14.060	10.260	8.040	2.760	240

Kaynak: Avrupa Komisyonu 2022

Çizelge 4.4.’ye göre, en fazla tarım işletmesi olan üye ülke Romanya’dır. Her on çiftlikten dokuzu (%90.3 ya da 2.6 milyon çiftlik) 5 hektardan az alana sahipken

%0.9'luk kısmı ise 50 ha ve büyüklükteki çiftlikleri oluşturmakta olduğu gözlemlenmektedir. 5 ha altındaki küçük çiftlikler, Malta'da (%96.6), Kıbrıs'ta (%87.5), Yunanistan'da (%74.0), Portekiz'de (%73.4), Hırvatistan'da (%70.6), Macaristan'da (%64.9) ve Bulgaristan'da (%64.0) yoğunlukta olduğu gözlenmektedir (Anonymus 1).

Büyük işletmelerin (50 ha ve üzeri) Lüksemburg'da (%52.7), Fransa'da (%46.0), Finlandiya'da (%33.3), Almanya'da (%31.5) ve Danimarka'da (%30.9) daha fazla yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Çoğu üye ülkede, kullanılan tarım alanının çoğunluğu en büyük çiftliklerde (50 ha ve üzeri) yoğunlaşmaktadır. Aslında Çekya'daki (%27.8) ve Slovakya'daki (%17.9) en büyük çiftlikler, sırasıyla kullanılan tarım alanlarının %92-93'üne kadarını oluşturmakta olan bu oranların üye ülkeler arasında en yüksek oranları oluşturduğu gözlemlenmektedir.

Çizelge 4.5. AB'de kullanılan tarımsal alan (hektar-2020)

Ülkeler	Toplam	0 ha	2 ha az	2 - 4.9 ha	5 - 9.9 ha	10 - 19.9 ha	20 - 29.9 ha	30 - 49.9 ha	50 - 99.9 ha	100 ha
AB	157.427.540	0	2.999.490	6.099.940	7.892.890	11.090.770	8.353.760	13.695.540	24.642.590	82.652.560
Belçika	1.368.120	0	1.290	10.460	34.690	92.240	111.260	240.630	474.480	403.060
Bulgaristan	4.564.150	0	44.340	70.100	86.950	139.370	141.180	256.270	399.030	3.426.910
Çekya	3.492.570	0	2.490	8.900	31.660	60.720	56.410	99.130	213.960	3.019.300
Danimarka	2.629.930	0	1.190	15.460	49.780	78.550	73.440	130.140	301.840	1.979.530
Almanya	16.595.020	0	9.890	26.710	324.820	781.720	622.160	1.412.610	3.171.700	10.245.410
Estonya	975.320	0	260	2.530	21.240	32.050	24.420	40.710	73.390	780.720
İrlanda	4.920.270	:	1.560	21.900	119.980	457.060	568.160	1.059.280	1.340.040	1.352.280
Yunanistan	3.916.640	0	221.050	439.520	489.390	508.680	323.650	381.980	308.860	1.243.510
İspanya	23.913.680	0	261.260	647.380	939.230	1.468.390	1.236.970	1.971.800	3.559.510	13.829.140
Fransa	27.364.630	0	34.430	113.280	247.640	530.560	597.620	1.578.310	5.708.590	18.554.200
Hırvatistan	1.505.430	0	52.640	136.280	146.790	139.260	84.930	122.170	177.430	645.940
İtalya	12.535.360	0	420.450	867.910	1.118.800	1.521.210	1.090.520	1.569.340	2.225.610	3.721.530
Cyprus	134.140	0	18.390	16.470	13.880	14.080	9.490	13.620	20.380	27.830
Letonya	1.968.960	0	12.230	57.020	93.340	138.460	89.860	124.900	196.720	1.256.430
Litvanya	2.914.550	0	26.190	130.800	185.900	238.950	150.670	196.080	384.800	1.601.150
Lüksemburg	132.140	0	90	460	1.140	2.200	2.510	6.820	35.400	83.520
Macaristan	4.921.740	0	61.170	129.690	192.650	270.500	199.280	309.990	561.280	3.197.180
Malta	9.800	0	4.480	3.240	1.460	500	:	:	:	:
Hollanda	1.817.900	0	3.910	18.380	50.990	117.850	139.260	356.050	646.780	484.690
Avusturya	2.602.670	0	5.810	54.620	138.450	371.350	373.240	622.030	642.980	394.190
Polonya	14.784.120	0	338.340	1.391.890	2.003.790	2.660.440	1.483.970	1.684.310	1.791.180	3.430.190
Portekiz	3.963.940	0	139.590	225.970	225.670	262.800	169.650	235.390	395.160	2.309.700
Romanya	12.762.830	0	1.315.820	1.600.300	1.088.170	763.090	442.010	664.190	784.390	6.104.850
Slovenya	483.440	0	20.260	76.180	110.270	108.340	51.070	45.030	35.720	36.560
Slovakya	1.862.650	0	1.620	11.520	25.900	34.570	27.100	40.350	71.700	1.649.900
Finlandiya	2.281.710	0	290	2.180	44.850	129.780	152.040	310.830	654.550	987.210
İsveç	3.005.810	0	420	20.800	105.450	168.050	132.870	223.500	467.090	1.887.630
İzlanda	17.655.830	0	10	:	90	960	2.250	6.430	15.510	17.630.570
Norveç	986.130	0	1.160	11.380	47.260	142.210	150.090	231.260	267.960	134.800
İsviçre	1.036.920	0	3.400	12.680	47.510	209.820	251.910	302.050	176.500	33.060

Kaynak: Avrupa Komisyonu 2022

Çizelge 4.6. AB’de çiftliklerin kullanım türlerine göre çiftlikler (2020)

Kullanım Türü	Çiftlik Alanı	%
Genel tarla ekimi	1.659.640	18,3
Tahıllar, yağlı tohumlar ve protein bitkileri	1.422.810	15,7
Zeytinler	883.820	9,7
Meyve ve turunçgiller	496.490	5,5
Üzüm Bağları	407.560	4,5
Çeşitli kalıcı ürünler	214.690	2,4
Bahçe Bitkileri	204.430	2,3
Mandıracılık	466.310	5,1
Sığır yetiştirme ve besi	384.970	4,2
Koyun, keçi ve diğer otlayan çiftlik hayvanları	327.520	3,6
Domuzlar	137.350	1,5
Sığır yetiştirme, büyütme ve besi kombine	65.900	0,7
Kümes hayvanları	350.440	3,9
Çeşitli granivorlar bir arada	224.570	2,5
Hem tarla ekimi hem de çiftlik hayvanları bir arada	894.840	9,9
Karışık ekim	463.950	5,1
Karma çiftlik hayvanları, çoğunlukla otlayan çiftlik hayv.	154.600	1,7
Tarla bitkileri-otlayan çiftlik hayvanları kombinasyonu	181.290	2
Karışık çiftlik hayvanları, çoğunlukla granivorlar	54.160	0,6
Sınıflandırılmaz	75.640	0,8
Bitkisel iktisat işletmeler	5.289.440	58,3
Hayvancılık iktisat işletmeler	1.957.060	21,6
Karma çiftçilik	1.748.840	19,3
Sınıflandırılmayan	75.640	0,8
Toplam:	9.070.980	

Kaynak: Avrupa Komisyonu 2022

Çizelge 4.6.’ü incelediğimizde çiftlik türlerinin çeşitliliği ile tek bir türün domine olmadığı gözlemlenmektedir. Bazı çiftliklerde mahsul ekimi yapılırken bazı çiftliklerde ise hayvansalcılığın yapıldığı görülmektedir. Ya da hem mahsul hem de hayvancılık olarak da ilerleyenler mevcuttur. 2020 yılında AB’deki çiftliklerin neredeyse altısı (%58.3) bitki iktisat çiftlikleri altında sınıflandırılabilir. Tüm çiftliklerin yaklaşık üçte biri (%34) tarla ürünlerine, beşte biri (%22.1) hudubat, geri kalanı (%2.3) ise özel sebze çiftlikleriydir. Bunlar, yumrulu ürünlerde (örneğin patates ve şeker pancarı), tarla sebzelerinde ve tarla mahsullerinde genel tarla mahsulleri çiftlikleri en çok sayıdaki çiftlikler olduğu gözlemlenmektedir. Bunu, tüm AB çiftliklerinin %5.5’ini oluşturan meyve ve turunçgiller izlemektedir (Avrupa Komisyonu 2022).

4.2.2.2. AB’de tarımın ekonomiye katkısı

Tarım, AB’nin ekonomik faaliyetlerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Çizelge 4.7’de belirtildiği gibi, 2020 yılında 27 üyeli AB’nin tarım sektörü, 220.7 milyon Euro’luk tarımsal üretim yaparak toplam ekonomik aktivitenin yaklaşık yüzde 1.8’ini

oluşturmuştur. Tarımsal üretim değerinin yüksek olmasına rağmen, bu oranın düşük olması, Birlik üyesi ülkelerin sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişmişliğiyle doğrudan ilişkilidir.

Avrupa Komisyonu 2021 verilerine göre tarıma yapılan harcamalar bakımından, 2020 yılında tarım sektörü için yaklaşık 55 milyon Euro'luk bir harcama yapılmıştır ve bunun 865 bin Euro'luk kısmını YMS oluşturmuştur.

Çizelge 4.7. AB ekonomisinde tarım değeri

	Göstergeler	Değerler
GSYİH içinde	Tarımsal Üretim Değerleri (AB-27, milyon Euro)	220.7
	Tarım / GSYİH (%)	1,8
Bütçe içinde	Tarım Harcamaları (milyon Euro)	54.674.132
	Yaş Meyve ve Sebze Harcamaları (milyon Euro)	865.703
İstihdam içinde	Tarımsal İstihdam (AB-27, milyon kişi)	8.7
	Toplam İstihdam İçinde Tarımın Payı (%)	4.2%
	Tarım Ürünleri İthalatı (milyar Euro)	122.055
Dış Ticaret içinde	Toplam İthalat İçindeki Payı (%)	7.1%
	Tarım Ürünleri İhracatı (milyar Euro)	184.375
	Toplam İhracat İçindeki Payı (%)	9.5%

Kaynak: Avrupa Komisyonu 2021

İstihdam açısından tarım, AB ekonomisinde önemli bir role sahiptir. Tarım sektörü, yaklaşık 8.7 milyon kişiye istihdam sağlamaktadır. Romanya bu anlamda en büyük işveren olarak 2020 yılında ülke istihdamının 20.9%' unu oluşturmuştur. Bulgaristan'ın 16.6%'sını, Yunanistan'ın 9.7%'sini ve Polonya'nın 9%'unu oluşturmuştur (Avrupa Komisyonu 2022).

Dış ticaret açısından da AB'nin Birlik-dışı tarım ürünleri dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir. Nitekim 2020 yılı itibariyle 184 milyar Euro'luk ihracata karşılık 122 milyar Euro'luk ithalat gerçekleştirilmiştir. Birlik tarım ürünleri ihracatının toplam ihracat içindeki payı yüzde 9,5 tarım ürünleri ithalatının toplam ithalat içindeki payı ise yüzde 4,2 düzeyinde bulunmaktadır.

4.3. Tarım Yönetimi, OTP Kapsamı ve İzlenen Politikalar

4.3.1. Avrupa Birliği ortak tarım politikası

Tarım, AB'nin ortak politikasıdır. Tarım politikası ile Avrupa Komisyonu tarafından teklif edilir, AB üyesi ülkelerin tarım bakanları tarafından kabul edilir veya değiştirilir ve Avrupa Parlamentosu tarafından gözden geçirilir. Tarihsel olarak OTP AB'nin ve çok çeşitli Avrupa ülkelerini birbirine bağlamada kritik bir rol oynamış ve böylece AB'ye yönelik ulusal taahhüdü sağlamlaştırmaya yardımcı olmuştur.

Fakat OTP, AB'nin diğer birleşik politikaları gibi sadece GB'ne dayalı bir ekonomik entegrasyon modeli değildir. Bu politika sayesinde, üye devletlerin tarım politikaları ortak bir çerçeve içerisinde yönetilirken, aynı zamanda Birlik'in iç pazarlarında destekleyici ve üye olmayan ülkelere karşı koruyucu bir yapı

oluşturulmuştur. Bu politika, başlangıçta Birlik bütçesinin büyük bir kısmını oluştururken, hala %50'den fazla bir oranla AB bütçesinin önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Bu durum, OTP'nın Birlik içerisindeki belirleyici rolünü gösteren bir göstergedir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da yaşanan gıda kıtlığı nedeniyle gıda arzının güvence altına alınmasının gerekliliği, savaş sonrası tarım sektörünün gelir düzeyinin korunması ve Avrupa ekonomik bütünleşmesinin sağlanması, AB'nin nüfusunun önemli bir bölümünü (%20'sini) oluşturan tarım sektörünün önemini vurgulamaktadır. Üye ülkelerin ulusal tarım politikaları arasındaki farklılıkların sadece koordinasyonla çözülemeyeceği ve üye ülkeler arasında bir GB oluşturma, piyasa mekanizmaları arasındaki farkları ortadan kaldırmada yetersiz kalabileceği gerçeği, AB'nin kurulduğu yıllarda ulusal tarım politikaları yerine ortak politikalar oluşturulmasının temel nedenlerindendir (Sayın, 2014b).

Avrupa Ekonomik Topluluğunu oluşturan Roma Anlaşması, 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girdi ve OTP'nin yasal çerçevesini belirleyerek amaçlarını ve ilkelerini ortaya koydu. Roma Anlaşması'nın hedeflerini hayata geçirme amacıyla 1958 yılı temmuz ayında Stresa Konferansı düzenlendi ve bu çalışmalar, 1960 yılında Topluluk Bakanlar Konseyi'nin politika ilkelerini kabul etmesiyle son buldu. Ortak piyasa düzenlemelerinin ilk örneği, 1962 yılında tahıl sektöründe uygulamaya konulmuştur (Ekeman 2000).

OTP, AB ülkelerinde tarım konusunda birleşik bir politika sağlamak için AB tarafından kabul edilen bir dizi yasa olmakla beraber 1962'de o zamanki Avrupa Topluluklarının altı kurucu ülkesi tarafından oluşturulan bu, halen yürürlükte olan en eski AB politikasıdır ve tek pazar, topluluk tercihi ve mali dayanışma şeklinde üç ana ilkeye dayanan yerel odaklı bir çiftlik politikasıdır:

- a) AB içinde ortak fiyatlarla tarımsal emtiaların serbest akışının olduğu birleşik bir pazar;
- b) Ortak gümrük tarifeleri yoluyla dış pazarda ürün tercihinin iç pazarda yapılması;
- c) Tarımsal programların ortak finansmanı yoluyla mali dayanışmadır.

4.3.1.1. Avrupa Birliği ortak tarım politikasının bileşenleri

4.3.1.1.1. Avrupa Birliği ortak tarım politikası ilkeleri

Avrupa Birliği'nde tarımsal üretimin verimliliğini artırmak, çiftçilerin gelirlerini diğer sektörlerde çalışanlarla dengelemek ve tüketicilere uygun fiyat, kalite ve miktarda tarım ürünleri sunmak amacıyla ve piyasaların istikrara kavuşturularak arzın sürekliliğinin sağlanması amaçları doğrultusunda, 1960 yılında başlatılan Ortak Tarım Politikası üç temel ilkeye dayanmaktadır (Kızılaslan 2013):

- a) Ortak Pazarın Oluşturulması: Ortak pazar kavramı ile tarımsal ürünlerin Avrupa Birliği sınırları içinde serbestçe dolaşması hedeflenmektedir. Ürünlerin sınırların ötesinde özgürce hareketi, iç pazar dengesini korumayı amaçlar. Tek bir pazarın kurulması, birlik içinde ortak bir fiyatlandırma ve rekabet politikası, merkezi bir yönetim, eşgüdüm içinde sağlık ve bitki sağlığı standartları, üye ülkeler arasında

döviz kuru istikrarı ve dış rekabete karşı ortak bir strateji gerektirir.

- b) Topluluk Tercihi: Topluluk tercihi prensibi üzerine inşa edilmiş olan bu ilke, üye ülkelerin, Topluluk içi pazarlarda ve sınırlarında, kendi tarım ürünlerine ağırlık veren bir düzenlemeyi hedeflemelerini ifade eder.
- c) Mali Dayanışma: Mali dayanışma ilkesi, ilk iki ilke ile uygun olarak yürütülen ortak politikaların finansmanını üye ülkelerin tamamının katkısıyla karşılamayı hedefler. Ortak bir bütçe oluşturularak, politikaların mali gereksinimleri karşılanır. Bu ilkeye uygun olarak OTP için özel bir bütçe ayrılmış ve bu bütçe, AB genel bütçesinden fonlanmaktadır. AB'nin genel bütçesi yıllar içinde artış göstermiştir. Örneğin, 1965 yılında yaklaşık 75 milyon Euro olan AB bütçesi, 2018 yılında 157 milyar Euro'ya yükselmiştir. OTP'nin aldığı pay ise bu süreçte değişmiştir. AB bütçesinde tarımsal harcamaların payı son yıllarda giderek azalmakta olduğu gözlemlenmektedir. OTP, 1980'lerin başında AB bütçesinin %66'sını temsil ederken, 2014-2020 döneminde bütçenin sadece %37,8'ini, 2021-2027 döneminde ise %31'ini oluşturmaktadır. OTP'nin ilk önemli revizyonunun yapıldığı ve doğrudan yardım hacminde bir patlamanın yaşandığı 1992 yılından bu yana, tarımsal harcamalar 1996 ve 1997 yılları dışında olarak sabit kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla 1990 ile 2021-2027 yılları arasında OTP'nin bütçe maliyeti, AB gayri safi milli hasılaya (GSMH) oranlandığında, %0.54'ten öngörülen %0.32'ye düşmüş olacaktır (Milicevic ve Dupont 2023).

Bu üç ilkenin ışığında, OPD aracılığıyla her sektör için tarımsal ürünlerin üretimi, desteklemesi ve dış ticareti ile ilgili politikalar uygulanmaktadır. Bahsi geçen piyasa düzenlemeleri; fiyatlandırma ve müdahale, Topluluk içinde serbest dolaşım, üçüncü ülkelerle ticaret, rekabet ve finansman politikalarını kapsar.

4.3.1.1.2. Avrupa Birliği ortak tarım politikası amaçları

Tarım sektörü, Roma Antlaşması (RA) madde: 38-47 arası ve Amsterdam Antlaşması (AA) madde: 32-38 ile belirlenen çeşitli hedeflere odaklanmıştır. Bu hedefler, tarım sektörünün verimliliğini artırmak, tüketicilere uygun fiyatlar sunmak, üretim ve piyasaları düzenlemek ve tarımda çalışanların yaşam standartlarını yükseltmek gibi ana başlıklar altında toplanabilir (Anonim 1).

Teknolojik gelişmeleri desteklemek, Roma ve Amsterdam Antlaşmalarının tarım sektörüne yönelik birincil hedeflerinden biridir. Bu hedef, tarım teknolojilerindeki yeniliklerin sektöre aktarılmasını ve bu yeniliklerin tarım sektörünün gelişimine ve verimliliğine katkıda bulunmasını teşvik eder.

Üretim faktörlerinin optimum kullanımını sağlamak, tarım sektörünün daha verimli ve sürdürülebilir hale gelmesini hedefleyen bir diğer önemli amaçtır. Bu, kaynakları en etkili şekilde kullanarak tarım üretiminin verimliliğini artırmayı amaçlar.

Tarımda çalışanların yaşam standartlarını yükseltme hedefi, tarım sektöründe çalışanların yaşam kalitesini ve genel refahını artırmayı amaçlar. Bu, tarım sektöründeki çalışanların yaşam koşullarını iyileştirmeyi ve bu sayede sektörün çekiciliğini artırmayı hedefler.

Piyasalarda istikrar sağlama hedefi, tarım sektörünün sürdürülebilirliği ve

verimliliği için kritik öneme sahiptir. Bu hedef, tarım ürünlerinin arzının sürekli ve istikrarlı olmasını sağlamayı ve böylece tüketicilere sürekli ve uygun fiyatlı ürünler sunmayı amaçlar.

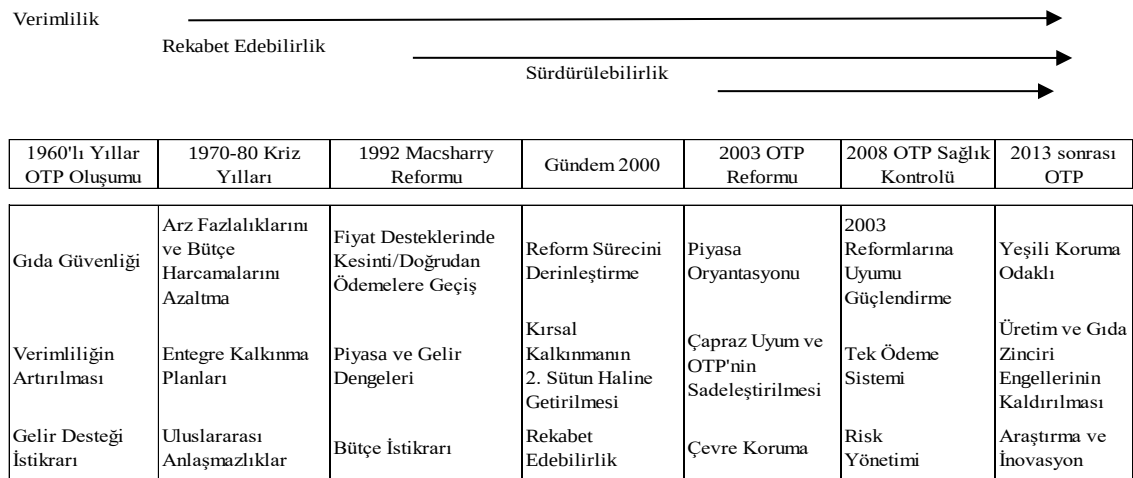
Bu hedefler, tarım sektörünün genel gelişimini ve sürdürülebilirliğini desteklerken, aynı zamanda tüketicilerin ve üreticilerin çıkarlarını koruma ve piyasaların istikrarını sağlama gibi önemli roller oynar. Bu nedenle, bu hedefler tarım sektörünün etkin ve verimli bir şekilde işlemlerini sağlar ve bu sektörün genel refah ve gelişimine katkıda bulunur (Sayın 2014c).

Ancak OTP'nin kuruluşunda dönemin koşullarına göre şekillenen amaçlar, yıllar içerisinde ihtiyaçlar doğrultusunda güncellenmiştir. OTP, AB'nin genişlemesi ve iç ve dış pazardan etkilenmesiyle beraber yeni reform arayışlarına girmiştir. Bu reformlar; arz-talep dengesini sağlamayı, destekleme sisteminde yeniden yapılanmayı, çevre, sağlık, OTP'de sadeleşme ve kırsal kalkınmayı, tek bir çiftlik ödemesi, zorunlu çapraz uyum, modülasyon ve kırsal kalkınmayı, çiftçiler için güvenlik ağı oluşturmayı, çevresel sürdürülebilirliği, iklim değişikliği ile mücadeleyi, yenilikçilik, dijitalleşme ve tarımsal uygulamaların iyileştirilmesi üzerine yoğunlaşmıştır ve OTP'nin günümüzdeki amaçlarını doğurmuştur (Sayın 2014c).

4.3.2. Ortak tarım politikası reform süreci

Yıllar geçtikçe, gıda verimliliği ve bulunabilirliği arttı. Ancak çiftçilerin gelirleri, politikadan aldıkları desteğe rağmen durgun kaldı. Bu durum göz önüne alındığında, dönemin Avrupa Tarım Komiseri Sicco Mansholt 1970 yılında, piyasa dengesizliklerinin aşırı üretim ve fiyat desteğinden kaynaklanabileceğini öngördü ve bu nedenle, çiftçilerin yaşam standartlarını iyileştirmek ve piyasa bozulmalarını önlemek amacıyla tarım sektörünün geniş çaplı bir modernizasyonunu önermiştir. OTP'nin ilk reformu olan 1968 yılında imzalanan Mansholt planı, ekili arazi alanını optimize etmek ve daha büyük birimler oluşturmak için çiftlikleri birleştirmeyi hedeflemiştir (Sayın 2014d).

Ortak Tarım Politikasının Tarihsel Gelişimi

Şekil 4.2. Ortak tarım politikasının tarihsel gelişimi (Avrupa Komisyonu)

4.3.2.1. 1970-1980 kriz yılları

Roma Anlaşması'nın (1958) imzalanmasından 1985 yılına dek olan dönemde, Avrupa'da öncelikli hedef kendine yeterlilikti ve bu hedefi başarıyla karşılamış olmasına karşın, 1970'lerin sonları ve 80'lerin başlarında tarımsal üretim talebi aştı ve 'tereyağı dağları' ve 'şarap gölleri' gibi fazlalıklar oluştu. Bu fazla üretim, dünya pazarında çok daha düşük fiyatlarla ihraç edildi ve bir kısmı da AB içerisinde depolandı ya da bertaraf edildi. Bu durum, AB bütçesine yüksek maliyetler getirirken üreticilere de olumsuz etkilerde bulundu (Kıraç ve İlhan 2010).

Çiftçilerin gelirlerindeki aşırı düşüşleri önlemek için 1984 yılında AB, aşırı üretimi sınırlamak ve tedarikleri yönetmek amacıyla süt gibi ürünler için tedarik yönetimi, pazar ihtiyaçları ve uyumlu üretimi sağlayabilmek adına bir kota sistemi getirmiştir. Her üretici, üretebilecekleri gıda miktarını temsil eden bir kota alacak olup kontenjanı aşan üreticilerden harç alınacaktı.

4.3.2.2. MacSharry reformu

OTP'nin 1992'de, amacı genel bütçeyi azaltmak ve sınırsız garantili fiyatlardan uzaklaşmak olan MacSharry Reformları ilk büyük ölçekli reformu kabul edilmiştir. 1993/94'te uygulanan ilk reform, çiftlik desteğini fiyatlardan doğrudan ödemelere kaydırma sürecini başlatmıştır. Politika, bir pazar destek sisteminden çiftçiler için doğrudan gelir desteğine geçti ve çiftçiler için çevreyi korumaya yönelik yeni yükümlülükler ve gıda kalitesini iyileştirmeye yönelik teşviklerle beraber OTP'nin 1. Sütunu olarak "fiyat ve gelir desteği" tanımlanmıştır.

Artık çiftçilere, üretim miktarı yerine, arazi alanı (hektar başına) veya hayvan sayısına dayalı doğrudan ödemeler yapılmaktadır. Bu yüzden, reformun esas hedefi, AB tarımında rekabeti teşvik etmek, tarımsal pazarın istikrarını sağlamak, üretimin çeşitlendirilmesi, çevrenin korunması ve AB bütçe harcamalarının dengelemesi olmuştur. Bu bağlamda, 1. Sütun'un ikinci bölümü olan "pazar önlemleri", pazar istikrarını sağlamak, üretim ve talep dengesini korumak, fiyat dalgalanmalarını azaltmak ve ortak pazar kurallarını temel alarak tarımsal pazarların işleyişini geliştirmeye yardımcı olan özel politika araçlarını oluşturmaya hedefler.

Mac Sharry reformunun hemen sonrasında, 1994 yılında DTÖ Tarım Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma, dünya tarım ürünleri ticaretinde 'serbest piyasa mekanizmasına dayalı ve adil bir sistem' oluşturma noktasında atılmış en kritik adımdır ve kırsal kalkınma ve gıda güvenliği gibi konuları ele alarak, tarım sektörünü geliştirmekte olan ülkeler için önemli bir konumda tutar (Aydın 2004). Bu noktada, OTP, artık dış faktörler ve DTÖ'nün kurallarını dikkate alarak uygulanan bir politika haline gelmiştir.

Sektöre verilen kamu desteği, çiftçilerin çalıştıkları doğal alanların korunmasında oynadıkları rol sayesinde, AB vatandaşları için uygun fiyatlarla güvenilir ve bol miktarda sürdürülebilir şekilde üretilmiş gıda arzının yanı sıra sağlıklı bir çevre ve olağanüstü manzaralar olmasını sağlamıştır. Destek aynı zamanda çiftçilerin dünyadaki en yüksek güvenlik, çevre ve hayvan sağlığı ve refah standartlarından bazılarını garanti eden gereklilikleri yerine getirmesine yardımcı olduğu gözlemlenmiştir. OTP, 2000'li yılların

başından beri çiftçilere destek sağlamanın yanı sıra Avrupa'nın kırsal alanlarının gelişmesine de yardımcı olmuştur (Mercan 2007).

4.3.2.3. Gündem 2000

Kuruluşundan bu yana OTP'nin bütçesi hala toplam AB bütçesinin neredeyse %50'sini oluştururken, tarım sektörü yeni istihdam yaratmak için diğer yükselen sektörlerle, özellikle de hizmetler sektörüne göre daha az olanak sağlıyordu. Bu bağlamda ve gelecekteki 2004 genişlemesi beklentisiyle, yeni "Gündem 2000" programı OTP'nin 2.Sütunu olan "kırsal kalkınma"ya adanmış ikinci bir ayağının oluşturmuştur.

Gündem 2000, ikinci bir reform olarak 1999 yılında Berlin'deki Tarım Bakanları toplantısında yürürlüğe girdi ve MacSharry reformlarının bir genişlemesini temsil etmektedir. Bu reform, Mayıs 2004'te 10 yeni üyenin (çoğunlukla Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden) katılımıyla birlikte 2000 yılında uygulanmaya başlandı. 1985 yılından itibaren öncelikli olarak üretici gelirlerinin korunmasına yönelik üretici destekleme dönemi, Gündem 2000 ile birlikte rekabet edebilirlik önceliği ve nicelik yerine nitelik üzerinde durulan bir döneme geçişi ifade eder. Gündem 2000'in hedefleri arasında ürün güvenliğinin sağlanması, ürün kalitesinin iyileştirilmesi, çevre koruma uygulamalarının OTP ile entegrasyonu, alternatif iş fırsatlarının oluşturulması ve tarım mevzuatının basitleştirilmesi bulunmaktadır (Coşkun 2023).

Ürün güvenliği ve kalitesinin sağlanması, tüketicilerin ve üreticilerin çıkarlarını koruma amacı güder. Bu şekilde, tarım ürünlerinin güvenli ve kaliteli olması, tüketicinin güvenini kazanma ve tarım sektörünün genel prestijini artırma hedeflenmektedir. Çevre koruma uygulamalarının OTP ile entegrasyonu, tarım sektörünün çevresel sürdürülebilirliğini garanti altına almaktadır. Bu, tarımsal faaliyetlerin çevresel etkisini minimize etmeyi ve tarım sektörünün çevre koruma çabalarına aktif katılımını teşvik etmeyi hedefler. Alternatif iş fırsatlarının oluşturulması, tarım sektörünün çeşitliliğini ve esnekliğini artırmayı amaçlar. Bu da tarım sektöründe farklı ve yeni iş olanaklarının yaratılmasını ve böylece sektörün genel istihdam kapasitesinin genişletilmesini hedefler. Son olarak, tarım mevzuatının sadeleştirilmesi, tarım sektörünün düzenleyici çerçevesini daha anlaşılır ve etkin bir hale getirmeyi hedefler. Bu, tarım mevzuatındaki karmaşıklığı azaltmayı ve bu sayede sektörün genel işleyişini ve verimliliğini artırmayı hedefler (Sayın 2014d).

Gündem 2000, tarım sektöründe üretim fazlasını azaltma, Ortak Piyasa Düzenlemeleri ile ilgili Yatay Tüzük ve kırsal kalkınma düzenlemeleri gibi çeşitli önlemleri içerir. Bu düzenlemelerin amacı, tarım sektöründeki çeşitli faaliyetlerde, üretimden pazarlamaya, kırsal kalkınmadan etkinliğe ve verimliliğe kadar, bir artış sağlamaktır. Bu kapsamda, tarım sektörünün sürdürülebilirliğini ve genel gelişimini teşvik etmek için çeşitli stratejiler ve politikalar belirlenmiştir.

Yatay Tüzük Düzenlemeleri, tarım sektöründe üreticilere yönelik doğrudan ödemeleri birleştirerek tek bir düzenleme altında toplar. Bu düzenleme, mali yardımların daha etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesi ve dağıtılmasını hedefler. Bu tüzük kapsamında, çeşitli ortak kurallar uygulanmaktadır. Bu kurallar arasında çevre koruma yükümlülükleri ve artan fonların üye ülkelerin kullanımına açılması gibi unsurlar bulunur. Çevre koruma yükümlülükleri, tarımsal üretim sürecinde çevresel faktörlerin

göz önünde bulundurulmasını zorunlu kılar. Bu yükümlülük, çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmek ve tarım uygulamalarının çevresel etkisini azaltmak amacı güder. Eğer bu yükümlülükler yerine getirilmezse, üretim kısıtlamaları veya durdurma gibi önlemler devreye girebilir. Artan fonların üye ülkelerin kullanımına açılması kuralı, dağıtılmayan fonların, tarım-çevre programlarına yönlendirilmesini ve bu programların mali destek almasını sağlar. Bu kural, tarımsal ve çevresel koruma çabalarını bütünleştirmeyi ve bu çabaların mali açıdan desteklenmesini amaçlar (Yıldız, 2005).

Kırsal Kalkınma Düzenlemeleri çerçevesinde hayata geçirilen tek yasal düzenleme olan EC 1257/1999, kırsal kalkınma konusundaki birçok önemli konuyu ele alır. Bu konular arasında Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (FEOGA) tarafından sunulan finansman, ağaçlandırma faaliyetleri, çevre koruma ve destekleme çalışmaları gibi önemli unsurlar yer alır. Bu düzenleme, kırsal kalkınmayı OTP'nin ikinci ayağı olarak konumlandırmayı hedefler. EC 1257/1999 yasal düzenlemesinin hedefleri arasında, çevreci tarım uygulamalarının teşvik edilmesi ve bu alanda sağlanan desteklerin artırılması önceliklidir. Bu düzenleme, çevre koruma önlemlerine riayet etmeyenlere verilen yardım ve desteklerin kısıtlanması veya tamamen durdurulması amacını taşır. Ayrıca EC 1257/1999 düzenlemesi, tarımsal alanlarda bilimsel araştırmaların yoğunlaştırılmasını ve bu sayede doğanın daha iyi korunmasını teşvik eder. Bu düzenleme, kırsal kalkınmanın sürdürülebilir olmasını ve çevre dostu uygulamaların yaygınlaştırılmasını destekler, bu sayede kırsal bölgelerin geleceğini şekillendirme amacını güder (Sayın, 2014d).

4.3.2.4. 2003 OTP reformu

OTP Gündem 2000'in ara dönem incelemesi olan Haziran 2003 alınan OTP Reform kararları tarımsal destekleme yöntemlerinde köklü bir reformu içermektedir. Yeni bir çiftlik destekleme ve üretici anlayışının oluşturulmasının üzerinde durmaktadır. Bu yeni anlayış, piyasa merkezli, rekabetçi (serbest piyasa) ve gerçek girişimciliği ön planda tutup piyasa merkezli yaklaşımın, tarım politikalarının piyasa koşullarına ve taleplerine yanıt vermesini hedeflemektedir. Rekabetçi serbest piyasa anlayışı ise çiftçilerin ve tarım işletmelerinin rekabetçi bir çerçevede, serbest piyasa koşullarında faaliyet göstermesine teşvik etmektedir. Gerçek girişimcilik ile çiftçilerin ve tarım işletmelerinin yenilikçi ve girişimci yaklaşımlarla faaliyet göstermesini ve bu sayede tarım sektörünün gelişimine katkıda bulunmasını hedeflemektedir. Bu reformun temeldeki amacı ise sürdürülebilir bir kırsal alan ve kırsal ekonomi yaratmaktır. Bu reformlar, başlangıçta 1 Ocak 2005 tarihinde 10 ülkede uygulanmaya başladı ve en geç 2007 yılında tamamlanmıştır (Eraktan 2006).

2003 OTP Reformu dört temel unsurdan oluşmaktadır. Bu temel unsurlar (Sayın 2014d):

- a) EC Tek Bir Çiftlik Ödemesi (SPS)1782/2003 Yönetmeliğine göre bu ödeme sistemi, Single Payment Scheme olarak da bilinir ve çiftçilere tarım faaliyetlerini sürdürmeleri için mali destek sağlar. Kısaca, doğrudan ödemelerin gelir yardımına dönüştürülmesi anlamına geliyor. Bu dönüşüm, daha basit ve şeffaf bir destekleme sistemine yol açıyor. Bu sistemde, destekler tamamen veya kısmen üretimden bağımsız hale getiriliyor. Ek olara, bazı bağlantılı ödemeler ve süt ödemeleri de bu sisteme dahil edilmiştir. Alan koruma veya 'set-aside' uygulamaları da bu kapsamda

değerlendirmiştir. Ödeme miktarı, 2000-2002 yıllarındaki DGD (Doğrudan Gelir Desteği) ortalamasını almaktadır. Bu ödemeler, FEOGA Tarımsal Yön verme ve Garanti Fonu tarafından finanse edilip ödemelerin bir ön koşulu olarak, çiftçilerin İyi Tarım Uygulamaları'na (İTU) ve çevresel değerlere saygı göstermeleri bekleniyor. Çapraz Uyum ilkesine uymayanlara ise daha az ödeme yapılmaktadır.

- b) EC Zorunlu Çapraz Uyum 1783/2003 Yönetmeliğine göre çiftçilerin belirli çevresel, hayvan sağlığı ve refahı, halk sağlığı ve bitki sağlığı standartlarına uymalarını gerektirir. Bir zamanlar gönüllülük temelli bir uygulama iken, artık Tek Bir Çiftlik Ödemesi'nden yararlanan tüm çiftçilerin uyması zorunlu bir hale gelmiştir. Bu çerçevede, 18 farklı tüzükten oluşan bir öncelikler listesi oluşturulmuştur. Bu önlemlerin uygulanmasının kontrolü, entegre idare ve kontrol sistemi (IACS) aracılığıyla yapılır. Uyulmadığı takdirde, çapraz uyuma uymayan çiftçilere daha az ödeme yapılır. Bu önlemler, çevre, gıda ve sağlık standartlarının yanı sıra genç çiftçilere yönelik tedbirleri, orman tedbirlerini, iyi tarım uygulamalarını ve daha pek çok konuyu içermektedir.
- c) Modülasyon ve Kırsal Kalkınmayı Güçlendirme 1783/2003 Yönetmeliğiyle beraber kırsal kalkınma programlarına fon sağlamak için çiftçilere yapılan ödemelerden bir yüzde kesinti yapılmasını ifade eder. Bu, kırsal alanların sosyoekonomik gelişimini teşvik etmek için kullanılır bu sebeple Pazar Destek Politikası ve Kırsal Kalkınma Politikası üzerinde durur. Büyük işletmelerin desteklerinden indirim yapılır ve bu indirim, yıllık 5000 Euro'dan fazla destek alanlar için geçerlidir. 2005-2007 yılları arasında bu indirim oranı %3-5 arasında değişirken, 2008-2013 yılları arasında %5 olarak belirlenmiştir. Elde edilen gelir ise FEOGA Garanti Fonu'nda toplanır. Toplanan bu fon, kırsal kalkınmayı desteklemek amacıyla kullanılır. Biriken fon, ilgili ülkenin katkısına bağlı olarak, üyeler tarafından en az %80 oranında geri alınır. Geriye kalan %20'lik kısmı ise alan, istihdam ve kişi başına düşen milli gelire göre dağıtılır (Kolukırcı 2010).
- d) Pazar Politikalarının Revizyonu tarım politikalarının ve uygulamalarının, piyasa koşullarına ve gereksinimlerine uygun şekilde düzenlenmesini ve güncellenmesini sağlar. Bu düzenlemeler, müdahale fiyatlarını düşürme ve fiyat desteğinden uzaklaşma gibi önlemleri kapsar. Ayrıca doğrudan ödemeler yoluyla gelir kayıplarını telafi etmeyi ve yardımlar aracılığıyla korumacılığa geçişi hedefler. Revizyonun başlangıcında, ekilebilir ürünler üzerinde durulmuştur. Bunlar arasında 1784/2003 Yönetmeliğiyle hububat, protein ve enerji bitkileri, nişastalık patates, 1786/2003 Yönetmeliğiyle kuru yem ve 1785/2003 Yönetmeliğiyle pirinç bulunur. Ayrıca 1787-1788/2003 Yönetmeliğiyle süt ürünleri ve sığır ve dana eti de bu kapsamda değerlendirilmiştir. Revizyon sürecinin ilerleyen yıllarında, 2006, tütün, zeytinyağı ve pamuk da bu politikaların revizyonuna dahil edilmiştir (Güresinli 2015).

2007-2013 yılları arasında, kırsal gelişme programları, yeni önceliklere odaklanarak ve basitleştirme ile sadeleşme hedefi güderek, tek bir kırsal kalkınma fonu, tek bir kırsal kalkınma programı, tek tip finansal kurallar ve tek bir denetim sistemi oluşturmuştur. Bu yeni öncelikler tarım-gıda ekonomisi, çevre, kırsal ekonomi ve nüfus olmuştur (Martino, 2010). Kırsal gelişme stratejileri ve programları, dört ana eksen üzerine kurulmuştur:

1. Eksen: Tarım ve ormancılık sektörünün rekabet gücünü artırma. Bu eksen, tarımsal insan ve fiziksel sermayeye yönelik tedbirleri içerir.

2. Eksen: Çevre ve kırsal şartların iyileştirilmesi. Bu eksen, doğal kaynakların korunması, yüksek doğal değere sahip tarım ve ormancılık sistemlerinin ve kültürel manzaraların sürdürülmesi ve korunması için geliştirilmiştir.
3. Eksen: Kırsal bölgedeki yaşam kalitesini yükseltme ve kırsal ekonomiyi çeşitlendirme. Bu eksen, kırsal alanlarda yerel altyapıyı ve insan sermayesini geliştirmeyi, büyümeyi ve her sektörde iş yaratma koşullarını iyileştirmeyi hedefler.
4. Eksen: Lider yaklaşımı. Bu eksen, yerel ve tabandan tavana yaratıcı yönetişimli projelerin geliştirilmesini amaçlar.

EC 2005/25 sayılı Yönetmelik, Lider programının ana özelliklerini şu şekilde tanımlamıştır;

- Alan temelli, iyi belirlenmiş kırsal alan alt-bölgelerine yönelik yerel kalkınma stratejileri,
- Yerel kamusal-özel ortaklıklar,
- Yerel kalkınma stratejilerinin belirlenmesi ve uygulanmasıyla ilgilenen yerel eylem gruplarının karar verici güce sahip olmasını sağlayacak tabandan tavana bir yaklaşım,
- Yerel ekonominin farklı sektörlerindeki farklı aktörler ve projeler arasındaki etkileşime dayanan stratejinin çok sektörlü tasarım ve uygulaması,
- Yenilikçi yaklaşımların uygulanması,
- Kooperatif (ortaklaşma) projelerinin uygulanması ve yerel ortaklıkların ağ kurmasıdır.

2013 reformu, belirlenen hedeflere ve önceliklere uygun olarak yeni ortak kırsal politikaların çerçevesini belirlemeyi hedeflemiştir. Bu öncelikler, bazıları daha önceden belirlenmiş olan hedefler arasında yer almaktadır. Yenilikçilik ve risk yönetimi, bu öncelikler arasında en yeni unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu hedefler, Avrupa 2020 stratejisi ile de ilişkilendirilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2020a). Öncelikler, kırsal gelişme programlarının oluşturulması için rehberlik etmektedir ancak her bir öncelik daha belirgin "odak alanlarına" ayrılmıştır. Tarım, ormancılık ve kırsal alanlarda bilgi transferi ve yenilikçilik geliştirmeye odaklanılmıştır. Bu konuda Matthews'un (2016) çalışmasında belirtildiği üzere, aşağıdaki alt başlıklara özel bir vurgu yapılmıştır:

1. Tüm tarım türlerinin rekabet edebilirliğini ve tarımsal işletmelerin sürdürülebilirliğini yükseltmek,
  - a) Tarım işletmelerinin genel performansını geliştirmek, işletmelerin yeniden yapılandırılmasını ve modernleşmesini sağlamak,
  - b) Yetenekli çiftçilerin tarım sektörüne katılımını desteklemek ve yeni nesil çiftçileri teşvik etmek,
2. Tarımı, gıda zinciri organizasyonu ve risk yönetimi ile birlikte geliştirmek:
  - a) Birincil üreticilerin rekabet gücünü artırarak, onları gıda zinciri içerisine daha etkin bir şekilde entegre etmek,
  - b) Tarım işletmeciliğinde risk yönetimi ve önlemeye odaklanmak,
3. Tarım ve ormancılığa bağlı ekosistemleri korumak ve iyileştirmek:

- a) Biyoçeşitliliği yeniden canlandırmak, korumak ve geliştirmek,
- b) Su yönetimini daha etkin hale getirmek,
- c) Toprak erozyonunu engellemek ve toprak yönetimini geliştirmek,
- 4. Gıda ve ormancılık sektöründe kaynak kullanımının etkinliğini artırmak ve düşük karbonlu, iklim değişikliğine dayanıklı bir ekonomi oluşturmak:
Tarımda su kullanımının verimliliğini artırmak,
  - a) Tarım ve gıda işleme süreçlerinde enerji kullanımının etkinliğini artırmak,
  - b) Yenilenebilir enerji kaynakları ve tedarikini artırmak,
  - c) Tarımda sera gazı ve amonyak emisyonlarını azaltmak,
  - d) Tarım ve ormancılıkta karbondioksit yönetimini geliştirmek,
- 5. Kırsal alanlarda sosyal bütünleşmeyi, yoksullukla mücadeleyi ve ekonomik gelişmeyi teşvik etmek:
  - a) Küçük işletmelerin çeşitlendirilmesini, kurulmasını ve geliştirilmesini desteklemek,
  - b) Kırsal alanlarda yerel kalkınmayı güçlendirmek,
  - c) Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) kullanımını, kalitesini ve erişilebilirliğini kırsal alanlarda artırmak.

OTP'nın gerçekleştirdiği "sağlık kontrolü", özellikle birinci aksen yapıları düzenlemeler sayesinde, kırsal gelişim için daha fazla kaynağın seferber edilmesi yolunda önemli adımlar attı. Ancak bu süreç, kırsal gelişim için belirlenen yeni hedeflerin de artmasına yol açtı. İklim değişikliği ile mücadele, yenilenebilir enerji üretimi, su yönetimi, biyolojik çeşitlilik ve yenilikçilik, kırsal gelişim hedeflerine yeni eklenen konular oldu. Bu yeni hedefler, kırsal gelişimin genel amacını ve önceliklerini daha da geniş bir perspektife taşıdı.

Reformlar öncesi OTP, üretim ve çiftçi odaklı bir yaklaşıma sahipti. Bu politikalar, üretime bağlı ödemeleri içeriyordu. Fakat bu yaklaşımın belirli sorunları vardı. Öncelikli sorunlar arasında üretim fazlalığı, yüksek depolama maliyetleri ve ihracat sübvansiyonları yer alıyordu. Bu durum, bütçeye ciddi bir yük getiriyordu ve GATT (Genel Anlaşma Tarifeler ve Ticaret) kapsamında aşırı müdahaleye yol açıyordu. Buna karşılık, 2003 reformu ile birlikte, OTP'nin odak noktası tüketim ve tüketiciye doğru kaydı. Bu yeni yaklaşım, üretimden bağımsız ödemeler ve gelir desteklerini öne çıkardı. Bu politika, üretici gelirini stabil hale getirmeyi, tüketici tercihlerini önemsemeyi, vergi verenleri ikna etmeyi (şeffaflık sağlamayı) ve serbest piyasaya geçişi hedefledi. Bu değişiklikler, tarım sektörünün daha sürdürülebilir ve tüketicinin ihtiyaçlarına daha duyarlı hale gelmesini amaçlıyordu. İlk yaklaşım, üretim ve üreticiyi merkeze alırken, reform sonrası yaklaşım tüketici odaklı bir politika benimsedi. Bu, hem üreticilerin gelirini stabil hale getirme hem de tüketicilerin ihtiyaçlarına daha duyarlı bir tarım sektörü oluşturma hedefine hizmet etmektedir.

Avrupa Birliği Tarım Bakanlığı (2008), 2003 reformunu gözden geçirme kararı aldı. Bu gözden geçirme, "OTP Sağlık Taraması" adı altında gerçekleştirildi. Bu taramanın amacı; iklim değişikliği, su yönetimi ve biyoenerji gibi yeni problemlere karşı

çiftçilerin piyasa sinyallerine daha etkin bir şekilde cevap vermesini sağlamaktı (Anonymous 3).

4.3.2.5. 2013-2020 OTP reformu

Küresel kriz ve iklim değişikliğinin getirdiği zorluklar, 2013 sonrası OTP şekillendiren önemli faktörler oldu. Reform, sadece sağlıklı ve gelişmiş bir toplum oluşturmayı hedeflemekle kalmadı, aynı zamanda iklim değişikliğinin kontrolü ve sürdürülebilirliği, fiyat dalgalanmaları, çiftçiler arasındaki gelir dengesizlikleri, çiftçilerin çevre, hayvan refahı, gıda güvenliği ve kalite düzenlemelerine uygun olarak doğrudan ödeme alabilmesi gibi konuları da ele aldı. Ek olarak doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, doğal kaynak kıtlığı, sera gazı emisyonları ve kırsal alanlardaki sorunlar gibi konular da reformun kapsamı içinde yer aldı. Üye devletlerin farklı doğal koşullarını ve üretim yapılarını dikkate alarak, destek uygulamaları ve finansmanın bu ülkelere esneklik sağlaması gibi yeni endişeler de reformun gündemine girdi (Şener, 2015).

Bu OTP reformu, 1990'lı yıllarda başlayan sürecin bir devamı olarak görülebilir ve önemli yenilikler sunmuştur. Reformla birlikte, Avrupa Parlamentosu ilk kez karar verme sürecine dâhil olmuştur. Yeni OTP, temelde iki ayak üzerinde dururken, bu iki ayağın arasındaki bağlantılar da güçlendirilmiştir. Bu, tarım politikasını daha bütünsel bir yapıya kavuşturmuştur. Doğrudan ödemelerin yapısı da yenilenmiş ve daha hedef odaklı, eşitlikçi ve çevreci bir sistem kurulmuştur. Bu değişiklikler ışığında, daha sürdürülebilir ve rekabetçi bir topluluk tarımı için önemli adımlar atılmıştır

Günümüzdeki OTP'nin temelini oluşturan bu reform, üç önemli boyutu desteklemek amacıyla tasarlanmıştır. İlk boyut, ekonomik boyuttur ve gıda güvenliği, küreselleşme, düşen verimlilik, fiyat dalgalanmaları ve yüksek girdi maliyetlerinin getirdiği baskıları içerir. İkinci boyut, çevresel faktörleri kapsar; toprak ve su kalitesi, doğal yaşamı tehdit eden faktörler ve biyolojik çeşitlilik gibi konuları ele alır. Üçüncü boyut, bölgesel konulara odaklanır ve özellikle kırsal bölgelerdeki işgücü ve iş yerlerinin kaybı gibi sorunları gündeme getirir. Bu üç boyut, gıda üretimi, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve iklim değişikliğine uyum sağlama ile dengeli bölgesel gelişme hedeflerini temsil eder (Avrupa Komisyonu, 2017).

Konsey 2013-2020 dönemi için, topluluğun bütçesini ve "Çok Yıllık Finansal Çerçeveyi" kabul etti ve 1 Ocak 2014 tarihinde yürürlüğe koydu. Bütçe müzakereleri ve yeni OTP için müzakereler birlikte yürütüldü. Bu durum, sadece kaynak miktarını belirlemekle ilgili değildi, bütçe tartışmaları politikanın da tartışılmasını gerektiriyordu. Sonuçta, ayrı ayrı yürütülen bu iki müzakere birbirini tamamladı ve yeni OTP, eskisine göre değiştirilmiş ve yeni araçlara sahip oldu (Avrupa Parlamentosu 2015).

Doğrudan ödemelerin mantığı, reformun bir sonucu olarak "üretimden bağımsız destek" yaklaşımından "hedef odaklı destek" yaklaşımına geçişi ifade eder. Bu durum, daha odaklanmış bir politikanın oluşturulmasını tetiklemiştir. Bu yaklaşım, "aktif çiftçi" kavramını ortaya çıkarırken, tarım ile ilgisi olmayan fakat toprak sahibi olan kişilerin destekten faydalanmasını engellemiştir. Yeni OTP herkesin aynı politikayı benimsemesini değil, belirlenen hedefler doğrultusunda her ülkenin OTP'yi kendine en uygun şekilde uygulamasını sağlar. Bu, OTP'nin esnekliğini ve uygulanabilirliğini artırır

(Baykal ve diğerleri, 2018). Çok amaçlı doğrudan ödemeler, yedi bileşene bağlanmıştır ve çiftçiler için bir güvence oluştururken, çiftçilerin uyması gereken bazı kurallar belirlenmiştir. Bunlar; (1) temel ödeme, (2) yeşillenme, (3) genç çiftçilere yönelik ödeme gibi zorunlu ödemeler ve (4) yeniden dağıtım ödemesi, (5) doğal kısıtlamalar altındaki tarımsal ödemeler, (6) üretime bağlı destek ve (7) küçük çiftçi destekleri gibi gönüllü ödemeleri içerir. Bu ödemeler, çiftçilere tarım faaliyetlerini sürdürme ve çevreyi koruma konusunda yardımcı olur (Avrupa Komisyonu, 2017a).

Yeni reformlarla birlikte, AB tarım sektöründe önemli değişiklikler yapmayı hedeflemektedir. Bu reformların temel amacı, çiftçilere daha fazla özgürlük sağlamak ve tarım sektörünün piyasa koşullarına daha hızlı ve etkin bir şekilde adapte olmasını sağlamaktır (Atılğan 2013). Reformlar kapsamında, çiftçilerin piyasa dalgalanmalarından korunması için yeni kriz yönetim araçları oluşturulmuştur. Bu araçlar, çiftçilere piyasa koşullarına göre üretim kararları verme yeteneği sağlayarak, tarımsal üretimin piyasa sinyallerine daha hızlı ve etkin bir şekilde uyum sağlamasını hedeflemektedir. Bu yeni önlemler, çiftçilere ürünlerini piyasaya sürme yetkisi vererek, kriz durumunda hızlı ve etkin bir şekilde hareket etme imkanı sağlamaktadır. Ayrıca kriz rezervi oluşturulması ve kırsal kalkınma programları kapsamında risk önleme mekanizmalarına katılımın teşvik edilmesi de bu reformlar arasındadır.

Ayrıca bu reformlar kapsamında, gıda zincirindeki etkinliklerin artırılması ve üretici örgütlerinin ve diğer profesyonel kuruluşların çiftçilere sağlayabileceği desteklerin artırılması hedeflenmiştir. Örneğin, şeker kota rejiminin sonlandırılması ve yeni asma ekim yetkilerinin verilmesi gibi önlemler, çiftçilerin tarımsal üretim kararlarını piyasa koşullarına daha hızlı ve etkin bir şekilde uyum sağlamalarını hedeflemektedir. Bu reformlar çiftçilere daha fazla özgürlük sağlayarak, tarım sektörünün piyasa koşullarına daha hızlı ve etkin bir şekilde adapte olmasını sağlamayı hedeflemektedir. Bu sayede, çiftçilerin üretim kararlarını piyasa sinyallerine göre şekillendirmeleri ve piyasa mekanizmalarını bozan müdahalelerin kaldırılması sağlanması hedeflenmiştir (Downing 2013).

Son olarak kırsal kalkınma desteklerinde ise tarım ve ormancılık sektörlerinde yenilikçiliği teşvik etme, rekabeti artırma ve dengeli bir kalkınma sürecini hedefleme misyonuyla beraber Avrupa 2020 stratejisi ile uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesi için öncelikli alan belirlenmiştir (Avrupa Komisyonu 2014). Bunlardan ilki, tarım, ormancılık ve kırsal alanlarda bilgi transferi ve yenilikçiliği teşvik etmektir. Bu öncelik, bilgi ve teknolojinin tarım ve ormancılık sektörlerine entegrasyonu ile bu alanlarda modernizasyon ve verimlilik artışı hedefler. Bu, tarımsal teknolojilerin ve bilimsel araştırmaların pratiğe dökülmesini sağlar. İkinci öncelik, çeşitli tarım türlerinin çiftlik varlığını sürdürme ve rekabet gücünü artırma hedefine odaklanır. Bu çerçevede, yenilikçi çiftlik teknolojilerinin kullanımının teşvik edilmesi ve ormanların sürdürülebilir yönetimine destek verilmesi önemli bir yer tutar. Üçüncü öncelik, gıda zincirinin her halkasını kapsayacak şekilde tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması, hayvan refahı ve risk yönetimi gibi konuları içerir. Bu, gıda zinciri örgütlerinin teşvik edilmesi ve gıda sektörünün daha sağlıklı ve etkin bir biçimde işlemesini sağlar. Dördüncü öncelik, tarım ve ormancılık faaliyetlerinin doğal çevre üzerindeki etkilerini azaltmayı ve bu alanlarda ekosistemlerin korunmasını ve güçlendirilmesini hedefler. Bu, tarım ve ormancılığın sürdürülebilirliğini ve çevre dostu uygulamaların yaygınlaşmasını sağlar. Beşinci öncelik, kaynak verimliliğini teşvik etme hedefiyle, tarım, gıda ve ormancılık

sektörlerinde kaynakların daha etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını destekler. Altıncı öncelik ise kırsal alanlardaki yaşam standardını yükseltmeyi ve bu bölgelerde ekonomik kalkınmayı teşvik etmeyi hedefler. Bu, kırsal alanlarda yoksulluğun azaltılması ve ekonomik fırsatların artırılması anlamına gelir.

Sonuç olarak, AB'nin yeni tarım reformları, çiftçilere daha fazla özgürlük sağlayarak ve tarım sektörünün piyasa koşullarına daha hızlı ve etkin bir şekilde adapte olmasını sağlayarak, tarım sektörünün daha verimli ve sürdürülebilir bir hale gelmesini tarım ve ormancılık sektörlerinin modernizasyonu ve kırsal alanların ekonomik kalkınmasını teşvik etmeyi hedeflemektedir. Bu reformlar hem çiftçilerin hem de tüm tarım sektörünün geleceği için büyük önem taşımaktadır.

4.3.2.6. 2021-2022 OTP düzenlemeleri

OTP 1 Haziran 2018'de, Avrupa Komisyonu, 2021-27 OTP üzerine yasal teklifler sunmuştur ve Haziran 2021'de, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Konseyi ve Komisyon arasında geniş kapsamlı müzakerelerin ardından yeni OTP üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Avrupa Parlamentosu ve Konsey tarafından gerekli yasal düzenlemelerin resmi onayı sonbahar 2021'de alındıktan sonra, yeni OTP 1 Ocak 2023'te yürürlüğe girmiştir.

Geçiş düzenlemesi, 2014-20 döneminde yürürlükte olan OTP kurallarının çoğunu uzatarak aynı zamanda Avrupa Yeşil Anlaşması'na daha güçlü bir katkı sağlamak ve OTP stratejik planlarının gelecekteki çerçevesine sorunsuz bir geçiş sağlamak için yeni unsurları da içine almıştır.

2020/2220 sayılı Konsey Tüzüğü ile 2021 ve 2022 yıllarında Kırsal Kalkınma için Avrupa Tarımsal Fon (EAFRD) ve Avrupa Tarımsal Garanti Fonu (EAGF) desteği için belirli geçiş hükümleri belirlenmiştir (Avrupa Komisyonu 2020). Bu düzenleme, çiftçilere kesintisiz ödemelerin yapılmasını sağlamak ve yeni OTP yasal çerçevesi uygulanana kadar mevcut OTP çerçeve kurallarının uygulanmasını devam ettirmek için geçiş hükümlerini belirler. Ayrıca 1 Ocak 2021'den önce çiftçilere tahsis edilen ödeme haklarının sayısını ve değerini yasal ve düzenli olarak onaylar. Öte yandan, düzenleme, önemli taahhütlerin devredilmesini önlemek için 2021'den itibaren en fazla 3 yıla kadar yeni çok yıllık taahhütleri sınırlar. Ek olarak düzenleme, çevre, iklim, hayvan refahı ve kırsal kalkınma önlemlerine harcanacak olan NextGenerationEU toparlanma aracından ek 8 milyar Euro sağlamıştır. Bunun yanı sıra, düzenleme, yeni OTP yasal çerçevesi uygulanana kadar geçiş dönemini kolaylaştırmak için belirli kuralları ve süreleri değiştirmiştir (Avrupa Komisyonu 2020).

4.3.2.7. 2023-27 OTP düzenlemeleri

OTP 2023-2027 dönemi için belirlenen hedefleri çevresel sürdürülebilirlik, iklim değişikliği ile mücadele, yenilikçilik, dijitalleşme ve tarımsal uygulamaların iyileştirilmesi üzerine odaklanmıştır. Bu dönemde, her çiftliğin ekilebilir alanlarının en az %3'ü biyoçeşitliliği desteklemek üzere ayrılması ve OTP'nin doğrudan ödemeler bütçesinin %25'i çevre dostu uygulamalara tahsis edilmesi üzerinde durulmuştur.

Bu dönem için OTP'ye ayrılan toplam bütçe 387 milyar Euro olup bu bütçenin

büyük bir kısmı Avrupa Tarımsal Garanti Fonu ve Avrupa Tarımsal Kalkınma Fonu tarafından sağlanmaktadır. 2023-2027 döneminde OTP'nin hedeflerinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için performans değerlendirmeleri ve stratejilerin sürekli güçlendirilmesi planlanmıştır. Bu çerçevede, 2023 yılı sonunda bir ara değerlendirme yapılacak ve 2024 yılında AB ülkelerinin yıllık raporlar sunması beklenmektedir. 2025 yılında bir performans değerlendirmesi daha yapılacak ve gerekirse eylem planları oluşturulacak. 2026'da bir ara değerlendirme daha yapılacak ve 2027'de politikaların sonuç raporlaması gerçekleştirilecektir. Bu süreçlerin tümü, OTP'nin hedeflerine ulaşmasını ve tarım sektörünün hem ekonomik hem de çevresel açıdan daha sürdürülebilir hale gelmesini sağlamak içindir (Anonymous 4).

2021/2116 sayılı Yönetmelik'e istinaden aşağıdaki kararlar alınmıştır (Avrupa Komisyonu 2021c):

- EAGF, tarımsal pazar düzenlemeleri, çiftçilere doğrudan ödemeler ve kamu müdahaleleri gibi tedbirleri finanse ederken, EAFRD kırsal kalkınma müdahalelerini finanse etmesi,
- Üye devletler, fonları yönetmek için ödeme kurumları, koordinasyon organları ve sertifikasyon kurumları gibi yönetim sistemleri kurması gerekmektedir. Ödeme kurumları, OTP harcamalarını yönetecek ve kontrol ederken, koordinasyon organları ödeme kurumları arasında koordine sağlayacaktır. Sertifikasyon organları, ödeme kurumlarını denetlemesi,
- AB bütçe tavanlarının içinde kalınmasını sağlamak için bütçe disiplini tedbirleri getirilmesi: finansal disiplin mekanizması, krizleri yönetmek için bir rezerv fonu ve disiplini prosedürü,
- Ödeme kurumlarının hesaplarını netleştirmek ve harcamaların yasallığını ve düzenliliğini kontrol etmek için yıllık mali netleştirme, yıllık performans netleştirmesi ve uyum prosedürü netleştirme prosedürlerinin kurulması,
- AB'nin finansal çıkarlarını korumak için kontroller, cezalar ve geri alımlar üzerine kurallar getirilmesi,
- Tarımsal parsel, yararlanıcı ve ödemeler için tanımlama sistemlerini içeren entegre bir idare ve kontrol sistemi kurulmuştur.
- 2023-2027 dönemi için OTP kapsamında EAGF ve EAFRD tarafından finanse edilen Birlik desteğinin kuralları 2021/2115 sayılı Yönetmelik'e istinaden belirlenmiştir. (Avrupa Komisyonu 2021d). Bu kurallar:
- Yönetmelik, doğrudan ödemeler ve kırsal kalkınma müdahalelerinin yanı sıra şartlılık ve çiftlik danışmanlık hizmetleri gibi gereksinimler için türler öngörmektedir. Üye devletler, Komisyon tarafından onaylanan OTP Stratejik Planlarını uygulayacaklardır.
- Doğrudan ödemelere verilen destek, ulusal tahsisler içinde sağlanacaktır. Müdahale türleri arasında sürdürülebilirlik için temel gelir desteği, iklim, çevre ve hayvan refahı için programlar ve bağlı gelir desteği bulunmaktadır.
- YMS, şarap, arıcılık ve zeytinyağı gibi belirli sektörlerdeki müdahaleler de dahil edilmiştir. Yönetmelik, kırsal kalkınma müdahalelerine, yatırımlara, risk yönetimine, iş birliğine ve LEADER'a (Kırsal Ekonominin Geliştirilmesinde Faaliyetlerin

Birleştirilmesi için Topluluk Girişimi) ilişkin destek kurallarını belirler.

Bu bağlamda, Stratejik Plan yönetmeliği, OTP'nin sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etme amacını, ekonomik, çevresel ve sosyal hedefler üzerinden gerçekleştirmeyi hedeflerken, aynı zamanda üye devletlere, hedefleri ve koşulları belirleme ve gereken fonları tahsis etme yetkisi vermektedir. Bu, OTP'nin hem genel çerçevesini belirlerken hem de üye devletlere belirli bir esneklik sağlamıştır. Yani, bu yönetmelik, genel bir çerçeve sunarken, üye devletlerin kendi özgül ihtiyaçlarına ve hedeflerine göre hareket etmelerine olanak tanır. Bu, OTP'nin her üye devlet için en uygun şekilde uygulanmasını sağlamaktır.

2021/2117 sayılı Yönetmelik ise OTP üzerinde yapılan düzenlemelerle, Avrupa Birliği'nin tarımsal sektörü üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Düzenlemelerin temel amacı, OTP'yi daha sonuç odaklı hale getirmek, sürdürülebilirliği artırmak ve idari yükü azaltmaktır. Bu, AB'nin tarım sektöründeki etkinliğini ve etkisini artırma çabasının bir parçasıdır. Değişiklikler, OTP'nin yönetişimini basitleştirerek ve üye devletlere daha fazla sorumluluk vererek bu hedeflere ulaşmayı hedeflemektedir (Avrupa Komisyonu 2021e).

Sonuç olarak, bu değişiklikler, OTP'yi daha etkin ve sürdürülebilir hale getirirken, çiftçiler ve işletmeler için bürokrasiyi azaltmayı hedeflemektedir. Bu, AB'nin tarım sektörünün gelecekteki büyümesi ve başarısı için önemlidir.

4.3.3. OTP'nin olumsuz yönleri

OTP'nin yürürlüğe girişi ile birlikte, hedeflenen hedeflere büyük ölçüde ulaşılmış ve özellikle ürün tedarikindeki güvenilirlik ve pazar dengesinin korunması alanlarında önemli kazanımlar elde edilmiştir. Ancak bu hedeflere ulaşmak için hayata geçirilen politikaların bazı yan etkileri gözlemlenmiştir ve bu durum OTP'nin giderek daha fazla eleştirilere maruz kalmasına yol açmıştır. Bu yan etkilerin en belirgin olanlarını aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

- a) Ürün fazlalıkları: AB'nin tarımsal alanda kendi ihtiyaçlarını karşılayamaması, OTP oluşturulmasının en büyük itici gücü olmuştur. Bu politikalar, tarımsal üretimi artırmak amacıyla tasarlanmış ve kısa bir süre içerisinde belirgin bir üretim artışı sağlanmıştır. Ancak bu hızlı üretim artışı, politikaların sürdürülebilirliğini zorlaştırmış ve bazı zorluklara yol açmıştır (Eraktan 2006). Yıllık maliyetlerin sürekli artması ve yerel pazarların tüketim kapasitesinin üzerinde üretilen ürünlerin birikmesi, bu zorluklardan bazılarıdır. Bu durum, Topluluğun tarım ürünleri stoklarının tarihinde görülmemiş seviyelere ulaşmasına neden olmuştur. Bu durum, tarım ekonomisi literatürüne yeni terimlerin eklenmesine yol açmıştır. Bu terimler, ürün fazlalıklarını betimlemek için kullanılan 'tahıl dağları', 'süt gölleri', 'tereyağı tepeleri', 'et buzulları' ve 'şarap ırmakları' gibi ifadeleri içerir. Bu ifadeler, tarımsal üretimdeki aşırıya kaçan artışı ve bu durumun yarattığı sorunları temsil eder (Yapar 2006).
- b) Maliyet artışı: Tarımsal üretimi artırmaya yönelik girişimler ise beklenildiği gibi maliyetlerin de yükselmesine sebep olmuştur. Ayrıca Topluluğun zamanla büyümesi, önceden tahmin edilemeyen bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar, OTP Topluluğa olan maliyetini daha da artırmıştır. 1973 yılında İngiltere, İrlanda ve

Danimarka'nın Topluluğa katılması, dağlık bölgeler için çıkarılan direktifler, 1981'de Yunanistan'ın katılımıyla Akdeniz özgü ürünlerin korumacılık kapsamına alınması ve İspanya ile Portekiz'in katılımı nedeniyle ortaya çıkan yapısal sorunlar, bütçe yükünü daha da ağırlaştırmıştır. Her genişleme, farklı ürünlerin destek kapsamına dahil edilmesini gerektirmiştir. Bu durum, üretimin artırılmasını hedeflerken, aynı zamanda maliyetleri de doğal olarak yükseltmiştir. Topluluğun büyümesi ve yeni üye ülkelerin katılımı, beklenmedik maliyet artışlarına ve bütçe yükünün ağırlaşmasına yol açmıştır (Hekimoğlu ve Altindeğer 2006).

- c) Bölgeler arası gelir farklılıklarının ortaya çıkması: Bölge ve ürün türüne göre sağlanan farklı destekler de gelir düzeyinde belirgin farklılıklar oluşturmuştur. OTP kapsamında sağlanan bu destekler, birçok bölge ve ürün yetiştiricisi arasında ekonomik ayrımlar yaratmıştır. Özellikle son 40 yıl içerisinde, büyük işletmelerin küçüklerine kıyasla; ve süt, et ve tahıl üretiminde uzmanlaşmış Kuzey Avrupa çiftçilerinin, meyve, sebze ve şarap üreticisi Güney Avrupa çiftçilerine göre daha fazla mali yardım aldığı gözlemlenmiştir. Bu durum sonucunda, Belçika, Hollanda, Danimarka ve İrlanda tarım üreticileri, FEOGA fonlarından en çok faydalanan gruplar olmuştur. Örneğin, 1980'lerin başında yapılan bir çalışma, Hollandalı çiftçilere sağlanan yıllık ortalama garanti desteğin, Fransız çiftçilere sağlanan destekten dört kat fazla olduğunu belgelemiştir. Kısacası, OTP'nin uygulandığı son 50 yıl boyunca, büyük işletmeler ve Kuzey Avrupalı çiftçiler, OTP'den daha fazla mali yardım almışlar ve bu durum, bölgesel ve ürün bazında gelir farklılıklarını ortaya çıkarmıştır.
- d) Genel refah kaybı: Tarım sektöründe çalışanların gelirlerinde belirgin bir artış yaratırken, bu artışın finansmanı Avrupa'daki vergi ödeyenler ve tüketiciler tarafından karşılanmaktadır. Bu durum, topluluk kaynaklarının, daha yüksek ekonomik dönüş sağlayabilecek diğer sektörler yerine tarım alanına yönlendirilmesi sonucunda genel refah seviyesinde bir düşüşe yol açmaktadır. Bu, OTP ile ilgili olarak sıklıkla dile getirilen bir eleştiridir. Ayrıca, OTP'nin bir sonucu olarak, üreticilerin desteklenmesi, tüketicilerin zaman zaman yüksek fiyatlarla karşılaşmasına neden olabilmektedir. Bu durum, politikanın neden olduğu istenmeyen etkilerden biridir. OTP'nin tarımda çalışanların gelirlerini artırmasının yanında, vergi mükellefleri ve tüketiciler üzerinde olumsuz etkileri bulunabilir ve bu durum genel refah kaybına yol açabilir (Sağlık ve Yantur 2019).
- e) Dünya ticaretine olumsuz etki: OTP'nin diğer yan etkilerinden biri de, Topluluğun tarım ürünleri ihracatını destekleyici, ithalatını koruyucu bir politika izlemesi sonucunda diğer tarım ürünleri ihracatçısı ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine negatif etkisi olmasıdır. Bu durum, sadece tarım ürünleri ithal eden ülkelerin lehine sonuçlar doğururken, uluslararası ilişkilerde birtakım sorunlara yol açmaktadır. OTP'nin uygulanmasıyla, tarım ürünleri ihracatçısı ülkelerin Topluluğa olan ihracatı azalmıştır. Bu durum, uluslararası piyasada tarım ürünleri talebinin düşmesine ve dolayısıyla fiyat seviyelerinin gerilemesine neden olmuştur. Bu gelişmeler, ticaret dengelerinin tarım sektörü aleyhine bozulmasına yol açmış ve genel anlamda tüm tarım sektörünü olumsuz etkilemiştir. OTP'nin bu olumsuz yan etkileri, tarım ürünleri ihracatçısı ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik durumunu ve uluslararası ilişkileri zorlaştırmaktadır (Yaşarlar 2011).
- f) Çevre tahribatı: OTP çerçevesinde tarım ürünlerine uzun yıllardır sağlanan yüksek destekleme fiyatları, tarımsal üretimi teşvik etmiştir. Ancak bu durum çevresel

tahribata neden olmuştur. Tarım alanlarının genişlemesi için ormanlık alanlar tarıma açılmış, bu da doğal habitatların yok olmasına yol açmıştır. Ayrıca tarımsal üretimi artırmak amacıyla gübre ve tarımsal ilaçların kullanımı artmıştır. Bu durum, çevre kirliliğinin hızlanmasına ve genel çevre sağlığının bozulmasına sebep olmuştur. OTP'nin tarım ürünlerine sağladığı yüksek destekler, tarımsal üretimi artırsa da, bu durum çevresel tahribata ve ekosistemlerin bozulmasına yol açmıştır (Hekimoğlu ve Altindeğer 2006).

4.3.4. AB OTP piyasa düzenleri

OPD, Avrupa Birliği Komisyonu'nun öncülüğünde oluşturulmuş ve üye ülkeler tarafından, tek bir pazarın kurulması ve OTP'nin hedeflerine ulaşılabilmesi için hayata geçirilmiş bir dizi kural setidir. Bu kurallar, tarım üretimi ve ticaretini düzenleyerek, topluluğun tarım ürünlerinin yaklaşık %90'ını kapsar. Bu sebeple, OPD, OTP'nin en etkili mekanizması olarak kabul edilir.

OTP'nin birincil hedefi, çiftçilere hak ettikleri yaşam standardını sağlarken, tüketicilere de uygun fiyatlarla kaliteli gıda erişimini garantilemektir. Ortak Piyasa Düzenlemesi, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'nın uygulanmasında kullanılan üç ana araçtan biri olup Karar Alma Mekanizması ile Pazar ve Fiyat Mekanizmaları arasında en önemli ve etkili araç olarak kabul edilir.

Topluluk, 1962 yılında tahıl sektöründe ilk kez OPD'ni uygulamaya koydu ve daha sonra, tarım ürünlerinin çeşitliliği ve üretim ile pazarlama koşullarının farklılığını göz önünde bulundurarak, OTP çerçevesinde bir dizi piyasa düzenlemesi oluşturma kararı aldı. Bu yüzden, OPD, OTP'nin ortak pazar oluşturma hedefine hizmet eder.

Günümüzde, Birlik ürünlerinin %90'ı OPD çerçevesinde yer almaktadır. 2013 yılında yayınlanan 1308/2013 sayılı Yönetmelik ile "diğer tarımsal ürünler" kategorisi eklenmiş ve bu sayede OPD, tüm tarım ürün gruplarını kapsar hale gelmiştir. Bu ürünler arasında;

1. Tahıllar
2. Pirinç
3. Nişastalı patates
4. Zeytinyağı
5. Şeker
6. Süt ve süt ürünleri
7. Proteinli bitkiler
8. Yağlı tohumlar
9. Şerbetçi otu
10. Keten
11. Kenevir
12. İpekböceği
13. Kurutulmuş yem
14. Taze meyve ve sebzeler
15. İşlenmiş meyve ve sebzeler
16. Tekstil ürünleri (pamuk)
17. Şarap

18. Tütün
19. Sığır ve dana eti
20. Koyun ve keçi eti
21. Domuz eti
22. Kümes hayvanları
23. Yumurta ve diğer tarımsal ürünler bulunmaktadır (Baş, 2004).

OPD; ürün bazlı üretimin gerçekleştiği, ortak fiyatlandırma ve müdahale mekanizmalarının uygulandığı, Topluluk içinde serbest dolaşımın sağlandığı ve üçüncü ülkelerle olan ticarete koruyucu ve rekabetçi politikaların yürürlüğe konulduğu piyasaları ifade eder.

Günümüz düzenlemelerine göre, OPD üç ana kategori altında aşağıdaki gibi ele alınmıştır.

- a) Her yıl Konsey tarafından belirlenen hedef ve müdahale ortak fiyatlarına bağlı olan ürünlerin yaklaşık %70'ini, "iç piyasada müdahale ve dış rekabete koruma sağlayan piyasa düzenleri" kategorisi oluşturmaktadır. Bu kategoriye dahil olan ürünler arasında tahıl, süt, şeker, sığır ve dana eti, domuz eti, bazı sebze ve meyveler, sofralık üzüm ve balıkçılık ürünleri bulunur. Ürünlerin fiyatları, üreticilerin gelir düzeyinin makul bir seviyede tutulması amacıyla, hedef fiyat olarak adlandırılan tavan fiyatının altına düştüğünde devreye giren müdahale kurumları tarafından belirlenir. Müdahale fiyatı, ürünlerin en düşük taban fiyatını temsil eder ve bu fiyat üzerinden alım yapılır. Bu uygulama ile ürün fazlalığı oluşumu önlenir. Müdahale kurumları, ürün fazlalarını alarak ya üçüncü ülkelere ihraç eder ya da piyasalar dengelendiğinde iç piyasalara sürer. Bu sayede, iç piyasalarda ürün fazlalığı nedeniyle üretici fiyatlarının düşmesi ve arzın azaldığı dönemlerde üretici fiyatlarının yükselmesi engellenir (Çam, 2009). Ancak bu düzenleme ilk uygulandığı dönemde süt ürünlerinde gerçekleştirilen sınırsız müdahale alımları aşırı üretim fazlası oluşturmuştur. Bu durum, piyasa dengesinin normale dönmesi için kota uygulamasına gidilmesini gerektirmiştir.
- b) Sadece iç piyasaya odaklanan politikaların yetersiz kalacağı düşüncesiyle, dış piyasada da rekabete karşı koruma politikasına gidilmiştir. Bu amaçla, başlangıçta ihracat üzerinden alınan değişken vergiler (prelevman) kullanılmış ve dünya fiyatlarına karşı bir eşik fiyat belirlenmiş, sonrasında ise ithalat vergileri ile üretici fiyatlarının düşüşü engellenmiştir. Ayrıca ihracat iadeleri ödenerek dış pazarda yüksek fiyatlı ürünlerin, diğer ülkelerin daha düşük fiyatlı ürünleriyle rekabet etme seviyesi artırılmıştır. Dış piyasa fiyat politikası, ithalatı koruyan ve ihracata teşvik eden iki yönlü bir strateji izlenmektedir (Öztürk 2008). İkinci kategori ise "dış rekabete karşı koruma sağlayan piyasa düzenleri" olup yumurta ve kümes hayvanları, şaraplık üzüm, diğer sebze, meyve ve çiçekler gibi temel gıda ürünü olarak kabul edilmeyen ve toprağa bağımlı olmayan ürünleri içerir. Bu ürünler ise ortak piyasa düzenlemelerinin %25'ünü oluşturmaktadır. Bu ürünler için iç piyasalarda müdahale uygulanmaz. Dış rekabette ise düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı koruma sağlamak amacıyla her piyasa düzeni için farklı seviyelerde belirlenen gümrük vergileri uygulanır.
- c) Son kategori olan "doğrudan destek sağlayan piyasa düzenlemeleri", DTÖ gereklilikleri doğrultusunda, üretimi uzmanlaşmış ve bazı bölgelerin tek geçim kaynağı olan ürünleri kapsar. Bu ürünler arasında sert buğday, keten tohumu, kenevir

tohumu, şerbetçi otu, ipek kozası ve kuru yem gibi ürünler bulunur ve bu ürünler dış rekabete karşı korunur. Bu kategorinin amacı, çiftçilere gelir desteği sağlamaktır. Başlangıçta ek yardım ve sabit yardım olmak üzere iki ayrı ödeme şekli vardı, ancak reformlar sonucunda bu yardımlar üretim miktarından bağımsız hale getirildi ve hektar başına ödemelere geçildi. Bu sebeple, bu tür yardımlar artık tek bir başlık altında ele alınmaktadır.

4.3.5. OTP kapsamlı piyasa fiyat düzenleri

OPD, AB'nin tarım sektörü için bir düzenleme çerçevesidir. Bu çerçeve, tarım ürünlerinin hem iç hem de dış piyasalarda adil ve düzenli bir biçimde ticaretinin sağlanmasını hedefler. OPD'nin oluşturulmasının amacı, tarımsal üretim ve ticaretin istikrarını ve sürdürülebilirliğini sağlamaktır. OPD'lerin ürün bazında oluşturulmasının ana sebebi, her ürünün üretim ve pazarlama koşullarının kendine özgü olmasıdır. Bu durum, her ürün için özel düzenlemelere gereksinim duyulduğunu göstermektedir. Tüm OPD'ler, ortak bir fiyat sistemine dayanır. İç piyasa için destek düzenlemeleri ve dış piyasalar için koruma mekanizmaları bu sistemin sürdürülebilirliğini sağlar. Ancak bu destek ve koruma mekanizmaları, üründen ürüne değişir. Son olarak, OPD, mal dolaşımının özgürlüğü ve rekabeti garanti altına almayı hedefleyen ek önlemleri de içerir (Eraktan, 2001).

Topluluk kurulduğu ilk zamanlarda, tarım ürünlerinin yalnızca yarısı OPD çerçevesine dahil edilmişti. Ancak bu durum zamanla değişti ve 1970'lerde tarım ürünlerinin %70'i OPD kapsamına alındı. 1980'lerden itibaren ise bu oran %91'e kadar yükselmiştir (Topçu, 2003).

OPD amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik piyasa fiyat düzenlemeleri birlik içi ve üçüncü ülkeler için uygulanan fiyatlar olarak iki ayrı başlık altında toplanmaktadır.

a) Birlik içi fiyatlar

Konsey, iç piyasaya müdahale eden ve dış rekabete koruma sağlayan OPD kapsamındaki ürünler için her yıl hedef ve müdahale fiyatları belirliyor. Bu kategoriye OPD altında yer alan ürünlerin yaklaşık %70'i dahil edilmiştir.

Birlik sınırları içinde, normal piyasa koşulları altında, talebin üretimden düşük olduğu ve fiyatların yüksek olduğu bir bölgede, belirli bir alım dönemine yönelik olarak üreticilerin elde etmesi beklenen iç piyasa toptan fiyatları hedef fiyat olarak belirlenir.

OPD çerçevesinde, ürün fiyatları bir denge mekanizması ile yönetilir. Üretici gelirlerini makul seviyede tutmak için belirlenen en yüksek fiyat olan hedef fiyatın altına düştüğünde, müdahale kuruluşları devreye girer ve en düşük fiyat olan müdahale fiyatı üzerinden alımlarını gerçekleştirir. Bu sistem, tüketicileri aşırı fiyat artışlarından korumayı amaçlar. Hedef fiyat, üreticilerin istenen gelir seviyesini temsil eder ve bu sayede, ürün fazlalığının piyasa düzenlerinde yarattığı istikrarsızlık kontrol altına alınır. Müdahale kurumlarına sunulan ürünlerin alımı bir zorunluluktur ve bu alımların maliyeti Avrupa Birliği bütçesinden karşılanır. Müdahale kurumları tarafından alınan fazla ürünler ya üçüncü ülkelere ihraç edilir ya da piyasalar stabil hale geldiğinde iç piyasaya geri sürülür. Bu yaklaşım, ürün fazlalığı nedeniyle iç piyasada üretici fiyatlarının düşmesini

ve arzın azaldığı dönemlerde üretici fiyatlarının aşırı yükselmesini önlemeye yöneliktir.

Son düzenlemelerde ise ürün türü göz önünde bulundurularak, fiyat seviyeleri ve alım miktarlarına belirli sınırlamalar (kotalar) getirilmiştir. Bu, piyasaların dengede tutulmasını sağlar ve aşırı fiyat dalgalanmalarını engeller. Bu düzenlemeler hem tüketicilerin hem de üreticilerin çıkarlarını korumak için tasarlanmıştır.

Üretici örgütlerin, arz fazlası dönemlerde piyasadan geri çektiği ürünlerin fiyatı, pazardan geri çekme fiyatı olarak adlandırılır. Üreticilerin oluşturduğu kuruluşlarca piyasadaki ürün fazlasını aldıkları fiyat düzeyidir. Üreticinin soğuk deposunda ya da henüz pazara sürülmeden önceki süreçte ürünlerin toplanması için uygulanan geri çekme fiyatları; üretici gruplarınca belli bir fiyatın altında satış yapamaması ve fazla ürünleri damıtmaya, sosyal yardımlaşma kurumlarına veya imha ettiği sebze ve meyveler için uygulanmaktadır. Ancak bu ürünler zarar görmeden başka bir ürün içeriğinde kullanmak üzere de kaydırılabilir. Bu şekilde sürdürülebilir bir tarımın gerçekleştirilmesi hedefi doğrultusunda ilgili adımlar atılır.

b) Üçüncü ülkeler için uygulanan fiyatlar

Eşik fiyat, ithal ürünlerin AB pazarına giriş yapabilmesi için belirlenen minimum ortak fiyattır. Bu fiyat, değişken ithalat vergileri ve ithalat fiyatının toplamına eşittir. Eşik fiyatlar, tahıl, şeker, yağsız süt tozu, bazı peynir türleri ve zeytin gibi ürünler için kullanılır (Çam, 2009). Eşik fiyatlar, düşük dünya fiyatlarına karşı iç piyasayı korumak amacıyla alınan ithalat vergileri sonucunda, genellikle iç piyasadaki hedef fiyatından daha yüksek olarak belirlenir. Ancak bu uygulama zamanla AB pazarlarına ürün girişini engellemeye başlamıştır. Bu nedenle, 1995 yılında GATT anlaşması çerçevesinde eşik fiyat uygulamaları kaldırılmış ve yerine ithalat vergileri uygulanmaya başlanmıştır.

Prelevmalar, ithalat fiyatının dünya piyasasındaki dalgalanmalara bağlı olarak değişmesi durumunda, bu fiyatı belirli bir eşik değerine çekmek amacıyla uygulanan vergilerdir. Genellikle tahıl, pirinç, süt ve süt ürünleri, şeker, zeytinyağı gibi ürünler üzerinde uygulanmıştır. Ancak 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım Anlaşması ile bu vergiler, tarım ürünleri ithalatında uygulanmak üzere gümrük tarifelerine dönüştürülmüştür.

OPD kapsamındaki ürünlerin yaklaşık %25'i, dış rekabete karşı koruma sağlayan piyasa düzenlemeleri kapsamında yer alıyor. Koruma mekanizmaları çoğunlukla düşük fiyatlı ithal ürünler için oluşturulmuş olsa da her piyasa düzenlemesi için farklı seviyelerde ve biçimlerde gümrük vergileri uygulanıyor. Eğer dünya fiyatları belirli bir seviyenin altına düşerse, ek bir vergi talep ediliyor. Dış ticarete kullanılan fiyat politikası iki yönlüdür: bir yandan üçüncü ülkelerden ithal edilen mallar koruma altına alınırken, diğer yandan ürünlerin dış pazarlarda satışını teşvik etmek için ihracat destekleniyor. OTP'nin üçüncü ülkelere uyguladığı fiyat politikasının iki ana bileşeni olan eşik fiyat ve prelevman (değişken vergiler), 1995 yılında yürürlüğe giren DTÖ Tarım Anlaşması sonucunda gümrük vergileri ve ihracat sübvansiyonlarına dönüştürülmüş ve ithalat ve ihracat lisanslamaya tabi hale getirilmiştir (Olhan, 2005c).

Belirli bir ürünün dış ticaretini yapabilmek için bu ürüne ait lisansın olması gerekmektedir. Avrupa Birliği'nde, bazı ürünler ithalat ve ihracat lisanslarına tabi

tutulmuştur. Bu ürünler şunlardır;

- İthalat lisansı gerektiren ürünler: tahıl, çeltik, şeker, tohumluk, zeytin, keten-kenevir, muz, canlı bitkiler, sığır ve dana eti, süt ve süt ürünleri, koyun ve keçi eti, domuz eti, yumurta, kanatlı eti ve taze meyve ve sebzelerdir.
- İhracat lisansı gerektiren ürünler: tahıl, pirinç, şeker, zeytin, sığır ve dana eti, süt ve süt ürünleri, koyun ve keçi eti, domuz eti, yumurta, kanatlı eti ve taze meyve ve sebzelerdir.

OTP zamanla çeşitli reformlarla evrildi ve bu durum, OTP'nin uygulama araçlarına ve kapsamına da değişiklikler getirdi. Bu reformlar, ticaret kontrolleri, fiyat desteği, gelir yardımları, belirli ürünlerin tüketiminin teşviki, yatırım destekleri, koruma politikaları ve daha pek çok konuyu kapsayan OTP alanlarını etkilemiştir. Bu süreç boyunca, OTP'ler doğrudan piyasa müdahalelerini azaltma eğiliminde olup daha yerel bir yaklaşıma evrilmeye başlamıştır.

Tarımsal ürünler için müdahale fiyatlarının düşürülmesi ve doğrudan yardımların artırılması kararı 1992 ve 1999 yıllarındaki reformlarla alınmıştır. Doğrudan ödemeler, sabit verime ve geçmiş üretim alanlarına göre belirlenmeye başlanılıp yardımların üretim miktarından bağımsızlaştırılmıştır. Üretim veya alan kotalarının aşılp üretim fazlası oluşmaması için durumun caydırıcı olması adına için Maksimum Garantili Alan (MGA) ve Maksimum Garantili Miktar (MGM) uygulamaları getirilmiştir. Böylece desteğin orantısız olarak azaltılması sağlamıştır.

Hububat piyasasında müdahale fiyatlarının azaltılması ve telafi edici ödemelerin artırılması gibi değişikliklerle başlayan OPD mekanizması reformların hayata geçirilmesi 2000'li yılların başlarında olmuştur. Ardından YMS için de gözden geçirilip düzenlemeler yapılmıştır. Genel amaç, piyasayı teşvik eden araçlara olan bağımlılığı azaltmak ve bu araçları üretimden bağımsız doğrudan ödemelerle telafi etmiştir.

Çapraz uyum yükümlülüklerini yerine getirilmesi için 2003/2004 ara değerlendirmesiyle zorunlu hale gelen çiftçilere geri bildirim sunan bir çiftlik danışma sistemi geliştirilmiştir. Bu sistem, tarım standartlarını ve iyi tarım uygulamalarını üretim sürecinde nasıl uygulanacağına dair tavsiyelerde bulunarak OPD'nin işleyişine katkı sağlamıştır.

Bürokrasi ve mevzuat yükünün azaltılması amacıyla 2005 yılında OTP'de büyük bir sadeleştirme süreci başlatılmıştır. Bu sadeleştirme, OPD'ler için de geçerli olup kuralları daha şeffaf hale getirme, çiftçiler ve yöneticiler için bürokrasiyi azaltma ve OTP'yi daha anlaşılır kılma hedefi taşıdı.

OTP sadeleştirilme programı kapsamında, 23 farklı tarım ürünü veya ürün grubuna özel olarak düzenlenmiş OPD, tek bir yönetmelik altında birleştirilmiştir. Bu yeni yönetmelik, 'Tek OPD Yönetmeliği' olarak adlandırılmıştır ve sektörel OPD'leri düzenleyen mevcut yönetmelikler gözden geçirilmiştir. Bu düzenlemeler, bütçede herhangi bir değişiklik yapmaksızın tek bir yönetmelik çerçevesinde toplanmıştır. Ek olarak Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün (2013) belirttiği üzere; ürün müdahaleleri, özel depolama, ithalat tarife kontenjanları, ihracat iadesi, koruma önlemleri, devlet yardımları ve rekabet kuralları gibi geleneksel pazar politikası

alanlarındaki kurallar ve araçlar, politika konularına uygun şekilde yeniden düzenlenmiş ve Tek OPD Yönetmeliği kapsamında genel hükümler birleştirilmiştir (Derici, 2014).

4.4. Avrupa Birliği'nde Tarımsal Üretici Örgütlenme Yapısı

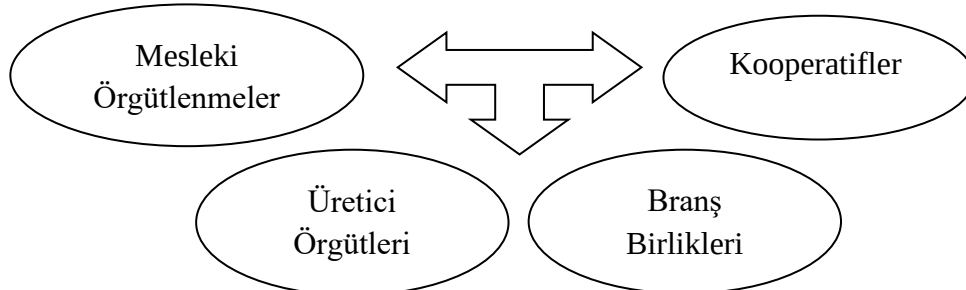
Tarımsal örgütlenme, tarımın ekonomik öneminin bilincinde olan hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde büyük önem arz etmektedir. Avrupa Birliği de kuruluşundan itibaren tarım sektörüne gereken önemi vermiştir. OTP'nı belirli hedefler, prensipler ve araçlar üzerine kurarak, dinamik bir örgütlenme modeli oluşturmuştur.

Bu model, tarım sektöründeki istikrarı sağlama ve üreticilerin gelir düzeylerini koruma hedefine yöneliktir. Bu, tarımın doğa koşullarından aşırı derecede etkilendiği gerçeğini göz önünde bulundurarak, bu durumun üretim miktarı ve kalitesi üzerinde önemli dalgalanmalar yaratabileceği bilinciyle oluşturulmuştur. Bu, tüketici fiyatları üzerinde belirsizlik yaratabilir ve sonuç olarak çiftçi gelirleri üzerinde istikrarsızlık yaratabilir. Bu belirsizliği gidermek ve tarımsal üretimi sürdürülebilir kılmak için etkili bir örgütlenme modeli oluşturulmuştur. Bu model, tarım sektörünün, ülke ekonomisindeki önemli rolünü korumak ve geliştirmek için vazgeçilmezdir.

AB'de, üretici örgütlerinin kuruluşu, çiftçilerin gönüllü katılımları üzerine kuruludur fakat devletin onayını gerektirir. Bu örgütlerin kurulabilmesi için belirli bir üye sayısına ulaşmış olmaları gerekmektedir. Ayrıca asgari bir miktarda ürünün pazarlanması ve üyelerine çevre dostu üretim yapma, depolama, tasnif, pazarlama, defter tutma ve bütçe teknikleri gibi çeşitli konularda bilgi sağlama gibi asgari standartları karşılamaları beklenir. Bunun yanı sıra, bu örgütlerin etkin bir eylem planı oluşturmuş olmaları da gereklidir.

Üretici örgütleri, eylem planında belirlenen hedeflerin uygulanması, üye ülke ve topluluk denetimine açık olması, çalışmalarını hakkında gerekli tüm istatistikleri toplaması ve işletme fonu oluşturması gibi yükümlülükleri yerine getirmekle sorumludur. Bu örgütler hem üyelerine hem de genel topluma değer katar. Onlar, tarım ve üretim konularında bilgi ve beceri aktarımı sağlar, çevreye duyarlı üretim yöntemlerini teşvik eder ve üretim ve pazarlama süreçlerini düzenler. Ayrıca bu örgütler, devlet onayı ve denetimi altında çalışır, böylece tüketicilere ve çiftçilere güven verir. Sonuç olarak, bu örgütler, tarımsal üretim ve pazarlamanın daha verimli, etkin ve sürdürülebilir hale gelmesine yardımcı olur.

AB'deki tarımsal örgütlenme yapısını şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

Şekil 4.3. AB'de tarımsal üretici örgütlenmesi (Sayın 2004)

4.4.1. Mesleki örgütlenmeler

Meslek örgütü olarak AB üyesi ülkelerde çeşitli ziraat odaları, işletmeciler sektör örgütleri ve çiftçi birlikleri bulunur. Bu örgütlerin temel hedefi, üreticileri üretimden tüketiciye ulaştırmaya kadar olan süreçte piyasa koşulları hakkında bilgilendirmek ve haklarını korumaktır.

Çiftçi mesleki örgütlerinin ana amacı, tarım tekniklerindeki yenilikleri çiftçilere aktarmak ve üye çıkarlarına ters düşen devlet politikalarına karşı çıkmaktır. Ayrıca devlete hem araştırma, inceleme ve eğitim konularında hem de devletin destek işlerinde yardımcı olurlar.

Bu tür örgütlerin ana faaliyetleri, sorunları çözmek, lobi faaliyetleri yürütmek, politikacılara etki etmek, çiftçilere danışmanlık yapmak, pazarlama ve piyasa boşluklarını belirlemek, halkla ilişkileri yönetmek ve reklam aracılığıyla ürün kalitesini yükseltmektir. Ayrıca Tarım Bakanlığı'nın gözetiminde yürütülen tarım eğitime katkı sağlarlar. Bu eğitim, çiftçilerin AB yardımlarından yararlanabilmesi için gereklidir.

4.4.1.1. Ziraat odaları

Ziraat odaları, çiftçilerin de yer aldığı bir yönetim tarafından yönetilen, devlet tarafından atanan bir müdürü olan, kamu tüzel kişiliğine sahip bağımsız kuruluşlardır. Bu odalar, tarımsal mesleki çıkarların korunması ve geliştirmesi konusunda hükümetlere danışmanlık hizmeti sunar ve baskı grubu oluşturur.

AB ülkelerinde, tüm üreticiler ziraat odalarına kayıt olur ve devlet odaların çalışmalarını destekler. Ziraat odaları, AB'deki tarım politikalarında aktif bir rol oynar ve hükümetler odaların görüşlerini önemser. Devlet, tarımsal hizmetlerinin bazılarını odalara devreder ve bu konuda finansal destek sağlar.

Ziraat odalarının başlıca görevleri arasında çiftçi eğitimi, yayım, üst danışmanlık, araştırma ve denetim hizmetlerini sağlamak bulunur. Çiftçilerin ziraat odası olarak örgütlenmediği yerlerde, bu görevler Tarım Bakanlıkları tarafından üstlenilir.

Ziraat odaları, çiftçi birlikleri ve kooperatiflerle iş birliği içinde, teknik hizmetleri yerine getirir. Ziraat odalarının yönetiminde genellikle çiftçiler etkindir, ancak bazı ülkelerde devlet görevlileri de görev almaktadır.

Türkiye'deki Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yaptığı birçok görev, Avrupa'da ziraat odaları tarafından gerçekleştirilir. Avrupa'daki Tarım Bakanlıkları ise eyaletlerindeki üretici birlikleri ve ziraat odaları ile birlikte planlama, denetim ve destekleme işlemlerini yürütür.

Türkiye'deki Ziraat Odaları kurulurken, model olarak Fransız Ziraat Odaları alınmıştır. Fransa'da Ziraat Odaları hem üreticilerin kayıtlarını tutar, hem de tarım arazilerinin emlak kayıtlarını düzenler. Aynı zamanda, üreticilere yönelik yayım hizmetlerini de üstlenmişlerdir.

Fransa'daki Ziraat Odaları, seçilmiş temsilcileri olan profesyonel kuruluşlardır ve 1924 yılında yapılan bir kanunla kamusal bir yapı kazanmışlardır. Bu odalar, kamuyla

danışmanlık ve yönlendirme hizmetleri sunar ve finansmanlarını kısmen vergiler aracılığıyla sağlarlar.

Ziraat Odaları hem kamu otoritelerinin talepleri doğrultusunda hem de kendi inisiyatifleri ile danışmanlık hizmetleri sunarlar ve tarımsal konuları ele alan komitelerde yer alırlar. Tarım, kırsal kalkınma ve gıda politikalarının belirlenmesi sürecinde aktif rol oynarlar. Ayrıca kanun ve yönetmeliklerin oluşturulmasında ve Avrupa ile ilgili uluslararası konularda da söz sahibi olurlar.

4.4.1.2. Çiftçi birlikleri

Çiftçi Birlikleri, dünya genelinde çeşitli formlarda kurulmuş örgütlerdir. Bazı ülkelerde bu birlikler, ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde organize olurken, bazılarında siyasi partilerin bir alt grubu gibi işlev görürler. Bu birliklerin yapısı genellikle ülkenin federal yapısına bağlıdır ve çeşitli siyasi ve dini görüşlere sahip üyeleri barındırabilirler. Aynı ülke içinde bile, bu birlikler birbirinden farklı özelliklere sahip olabilir ve genellikle birbiriyle rekabet halindedirler (Eraktan 2003c).

Almanya'daki çiftçi birlikleri bu durumun bir istisnasıdır. Almanya'da çiftçi birlikleri, herhangi bir siyasi veya sosyal bağlantı olmaksızın tüm tarım üreticilerine açıktır ve idari bölümlere göre organize olurlar. Tarım sektöründe aktif olan herkes, tarım geliri olan veya yan iş olarak tarımsal faaliyetleri bulunan kişiler, ayrım gözetmeksizin bu birliklere üye olabilirler.

Berlin'de kurulan bu birlik (1945), 1974 yılından itibaren “Alman Çiftçi Birlikleri Federasyonu” adını almıştır. Birliklerin ana hedefi, mevcut kırsal yapının sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Eyalet düzeyinde, Ziraat Odaları'nın bulunduğu eyaletlerde daha az aktifken, Tarım Daireleri aracılığıyla politika yürütülen eyaletlerde daha etkindirler.

Almanya Çiftçi Birlikleri Federasyonu, tüm çiftçi birliklerinin üst örgütüdür. Eyalet Çiftçi Birlikleri, Alman Kırsal Gençlik Federasyonu, Alman Raiffeisen Birliği ve Alman Tarım Koleji Mezunları Birliği bu federasyonun tam üyesidir.

Çiftçi birliklerinin görevi genellikle çiftçilere yardım sağlamak, girdi sağlamak veya pazarlama ile ilgili değildir. Bunun yerine, sorunları çözme, politikacılara etki etme, danışmanlık hizmetleri sunma, halkla ilişkiler ve reklam yoluyla ürün kalitesini artırma gibi görevleri vardır.

AB üye ülkelerindeki tüm Çiftçi Birlikleri, AB seviyesinde bir komite olan COPA'ya katılarak, daha geniş bir platformda temsil edilirler. COPA, tarım konularındaki kararları şekillendiren Komisyon tekliflerini hazırlamaya yardımcı olan bir lobi kuruluşudur ve çiftçilerin ortak çıkarlarını savunur.

4.4.2. Kooperatifler

Kooperatifler, birlikte çalışma, yardımlaşma ve paylaşma ilkelerine dayanarak oluşturulmuş organizasyonlardır. Bu özgün yapısıyla, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kritik bir rol üstlenirler. Ancak

kooperatifçiliğin önemi sadece gelişmekte olan ülkelerle sınırlı değildir; Avrupa Birliği'nde de büyük bir öneme sahiptirler.

Kooperatifler, ortak hedefleri ve çıkarları paylaşan bireylerin oluşturduğu topluluklardır. Amacı üreticinin ekonomik çıkarlarının ve haklarının korunmasıdır. Bu yapıları gereği, kooperatifler gönüllülük ilkesi üzerine kurulu, birbirlerine ekonomik anlamda karşılıklı bağımlı birimlerdir. Avrupa Birliği'nde kooperatifler, rekabet koşulları içerisinde bağımsız şekilde faaliyet gösterirler ve üyelerinin özerkliğini koruyarak, onların bağımsızlığını daha da güçlendirirler. Kooperatiflerin temel varlık sebebi, üyelerinin mesleki ve insanî faaliyetlerinin gelişmesine ve genişlemesine yardımcı olmaktır.

AB'nde kooperatifler, kuruluşunda günümüze güçlü üst düzey örgütler oluşturmuşlardır. Bugün itibarıyla, Avrupa Birliği genelinde 250.000 kooperatif bulunmaktadır bu kooperatifler 163 milyon vatandaşa (AB nüfusunun üçte biri) hizmet vermektedir ve 5.4 milyon kişiye istihdam sağlamaktadır. Pazar payı açısından değerlendirildiğinde, kooperatiflerin belirli sektörlerde büyük bir pazar payına sahip oldukları görülmektedir. Örneğin, tarım sektöründe Hollanda'da %83, Finlandiya'da %79, İtalya'da %55 ve Fransa'da %50 pazar payı kooperatiflere aittir. Bu veriler, kooperatiflerin Avrupa Birliği ekonomisi ve toplumu üzerinde ne denli önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Anonymous 5).

AB'nde tarımsal kooperatifler, ekonomik alanda önemli roller üstlenmiş durumdadır. Bu rollerin gelişmesinde en büyük etken, birleşik bir pazarın oluşması ve bu pazarın doğal bir rekabet ortamını teşvik etmesidir. Bu durum, kooperatiflerin tarım politikalarının belirlenmesi ve şekillendirilmesinde önemli bir görev üstlenmelerini sağlamıştır ve katma değerlerin oluşumuna yardımcı olmuştur.

Özellikle tarımsal amaçlı kooperatifler, Avrupa Birliği çerçevesinde belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Bu kooperatiflerin tarihsel gelişimi, ekonomi içerisindeki yeri ve kooperatif örgütlenmeleri, ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar hem kooperatiflerin kendine has koşullarını hem de ülkelerin özgün durumlarını yansıtmaktadır.

4.4.3. Üretici örgütleri

Üretici örgütleri, tarım sektöründe faaliyet gösteren üyelerine, pazar ihtiyaçlarına uygun bir üretim ve güçlü bir alıcı pozisyonu sağlamak için birleşmiş topluluklardır. Bu örgütler, üretim ve satış konusunda ortak kurallar belirleyerek, üreticilerin bir araya getirilmesi ve piyasa koşullarına uyum sağlaması konusunda destek olurlar.

Üretici örgütlerinin oluşturulması, AET kurucu üyeleri olan ülkelerin 1962'deki tarım ürünleri üretim ve ticaretinde genel rekabet kurallarına uyum sağlama kararlarına dayandığı görülmektedir. 19. yüzyılın son çeyreğinde, Hollanda'da ekonomik örgütlenmelerin temelleri atılmış ve bu örgütlenmeler, bugünkü çiftçi örgütlerinin kuruluşuna öncülük etmiştir.

Küçük ve orta ölçekli tarım işletmelerin pazar koşullarını kontrol etme ve üretimlerini piyasa talebine göre yönetme yetenekleri sınırlı olması, onları piyasadaki

fiyatları kabul etmek zorunluluğunda bırakıyordu. Bu duruma çözüm olarak ortak piyasa düzenlerini uygulanması ve bunun üretici örgütleri ile oluşturulması gerekiyordu. Bu örgütler aracılığıyla kurallar getirilerek, bu kuralların sadece üye olan üreticilere değil, üye olmayan üreticilere de yaygınlaştırılması amaçlanıyordu.

Bu örgütlerin kurulması ile arz kaynaklı yapısal eksikliklerin giderilmesi hedeflenmiş ve 1966 yılında Ortak Meyve ve Sebze Rejimi'nde üretici örgütlerinin kurulması ve teşvik edilmesi önerilmiştir. Bu örgütlerin kurulumu ile üye devletlere düşen finansal desteğin yükü azaltarak bu yükün yarısını FEOGA üstlenmiştir.

Üretici örgütlerinin ve üst birliklerinin kurulması konusunda 1970'li yıllara kadar önemli bir ilerleme sağlanamamıştır. Başlangıçta, üretici örgütlerini dört piyasa düzenlemesi; şerbetçiotu, YMS, balık ürünleri ve yağlar içinde ele alınmıştır. Ancak üye devletler arasında yapısal farklılıkların artması, her devleti kapsayan genel bir rejim oluşturmayı engellemiştir. Bu nedenle, 1978 yılına kadar temel bir tüzük geliştirilememiştir.

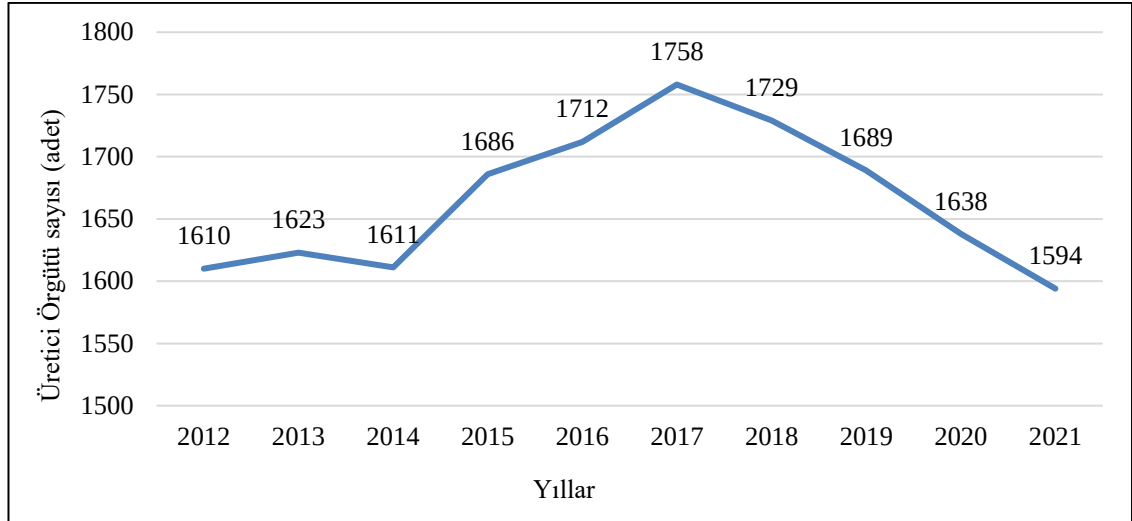
Çıkarılan 1360/78 sayılı Yönetmelik (1978) ile üretici örgütlerinin AB'nin güney bölgelerindeki daha zayıf yapısının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda, İtalya, Fransa, Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi ülkeler için özel düzenlemeler yapılmıştır.

Bu düzenlemelerin hedefi, tüm ürünler için üretici örgütlerini kurarak, kalite ve miktar açısından talebe göre arzı düzenlemek ve uzun vadeli satış sözleşmeleri ile üreticiler ve alıcılar arasında iş birliği yaratmaktır. Bu şekilde, üretici örgütlerinin faaliyetlerinin, üretim ve satış süreçlerinin daha etkin ve verimli hale getirilmesi amaçlanmıştır.

OPD çerçevesinde, belirli yönetmeliklere göre belirlenen şartları yerine getirmek zorunda olan üretici örgütleri gönüllü bir şekilde kurulur. Üretici örgütlerinin görevi, çiftçilerin sunduğu çeşitli ürünlerin, örgütün belirlediği standartlara ve yetiştirme kurallarına uygun olup olmadığını kontrol etmektir. Bu denetimden sonra, ürünler talebe bağlı olarak satışa sunulur.

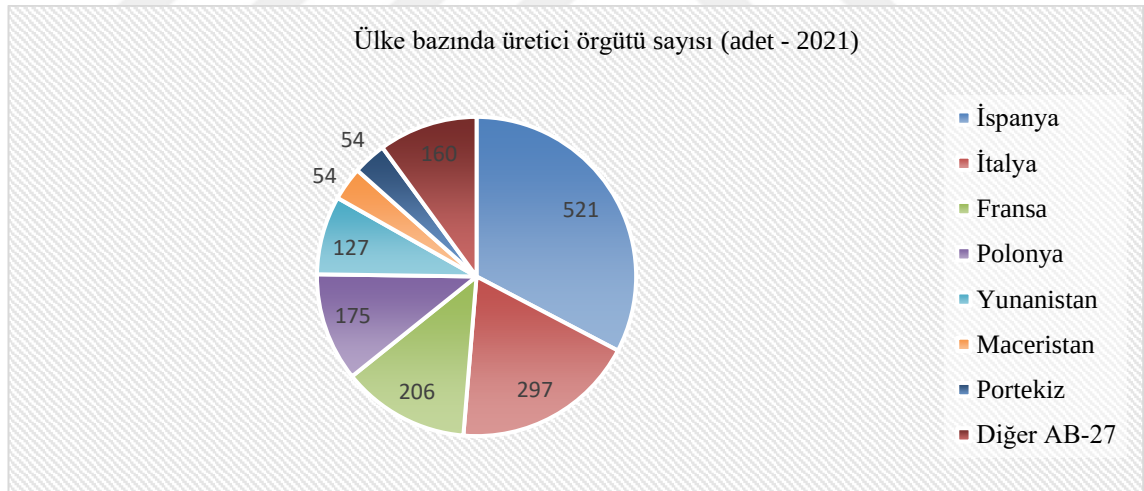
Her ülkede, farklı ürün ve ürün grupları için çeşitli üretici örgütleri bulunmaktadır. Üretici örgütlerinin kurulması için belirli bir üye sayısına ve pazarlama kapasitesine ulaşmış olmaları gereklidir. Ayrıca üretici örgütlerinin üyelerine çevre dostu üretimden, depolama ve pazarlama tekniklerine kadar çeşitli konularda bilgi verme yükümlülüğü vardır. Üretici örgütleri, belirledikleri eylem planı doğrultusunda çalışmalarını yürütürler. Bu plan genellikle üretimin iyileştirilmesi, ürün bazında üretim planlamasıyla üretim tekniklerine kadar detaylı çalışmalar yapmak, pazarlamanın teşviki, tüketici odaklı pazarlama ve çevre dostu üretim gibi hedefleri içerir.

Üretici örgütler, üye çiftçilerin ürünlerinin standartlara uygun durumunu denetler ve pazara sunar. Tüm ürünler, pazar talebine ve üretici örgütlerin ihtiyaçlarına göre teslim alınır. Eğer satılmayan ürünler oluşursa, bu ürünler imha edilir ve maliyeti tüm üyeler arasında paylaştırılır. Bu durumda, ürününü teslim eden çiftçilere daha az ödeme yapılır. Ancak örgütten geçmeyen ürünler, yerel pazarlara veya endüstriyel işletmelere satılabilir. Bu durum, üreticiler için önemli bir pazarlama fırsatı oluşturur.

Şekil 4.4. AB’de üretici örgütleri sayısı (Avrupa Komisyonu 2021a)

Avrupa Komisyonu 2021 yılı Yıllık Raporuna göre, tarım sektörünün önemli aktörleri olan 1.573 üretici örgütü ve 31 Tüzel üretici örgütü ile dikkat çekmektedir. Şekil 4.4’de görüldüğü üzere, 2010 ile 2020 yılları arasında AB ülkelerindeki üretici örgütleri ve tüzel üretici örgütleri sayısındaki değişimi göstermektedir. Bu on yıllık dönem boyunca, bu örgütlerin sayısındaki trendler, tarım sektöründeki genel eğilimler, politikalar ve ekonomik koşullar hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Şekil 4.5. AB’de ülke bazında üretici örgütleri sayısı (Avrupa Komisyonu 2021a)

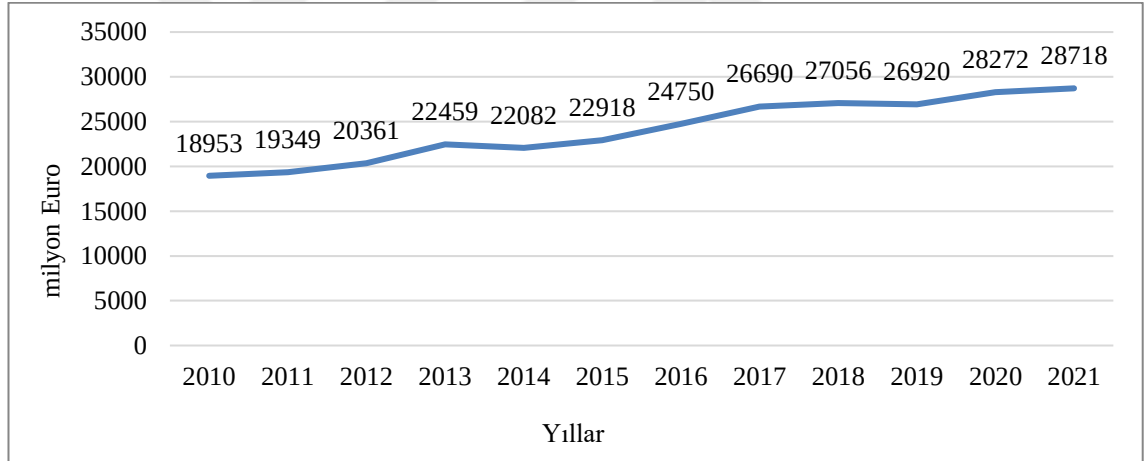
AB’de, üretici örgütleri arasında ülkeler bazında dağılımda önemli farklılıklar görülmektedir. Bu dağılım hem ülkelerin tarımsal yapılarına hem de tarım sektöründeki örgütlenme düzeylerine bağlıdır. Şekil 4.4.’de gözlemlendiği üzere, 1978’den 2021’e kadar, genellikle “zayıf halka” olarak görülen güney bölgelerindeki ülkelerin üretici örgütü sayısında belirgin bir artış olduğunu göstermektedir. İspanya, 521 üretici örgütü ile AB’deki en yüksek sayıya sahip ülkedir. Bu, İspanya’nın geniş tarım sektörünü ve bu sektörün örgütlenme düzeyini yansıtmaktadır. İtalya, 297 üretici örgütü ile ikinci sıradadır. İtalyan tarım sektörü, özellikle YMS üretimi konusunda çeşitlilik gösterir ve bu

çeşitlilik, üretici örgütlerinin sayısında da kendini gösterir. Fransa ve Polonya, sırasıyla 206 ve 175 üretici örgütü ile takip eder. Bu ülkelerin tarım sektörleri de kendi içlerinde çeşitlidir ve bu çeşitlilik, üretici örgütlerinin sayısına yansır.

AB’nde tüzel üretici örgütleri ve üretici örgütleri 2021 yılında, tarım sektöründeki ürünlerin pazarlanması konusunda önemli bir rol oynamıştır. Tüzel Üretici Örgütlerinin pazarladığı ürünlerin değeri toplamın %11’ini oluştururken, üretici örgütlerinin pazarladığı ürünlerin değeri ise toplamın %89’unu oluşturmuştur. Bu oranlar, bu iki tür örgütün sektördeki etkinliklerini ve pazar paylarını göstermektedir (Avrupa Komisyonu 2021).

Tüzel üretici örgütleri genellikle daha büyük ve daha karmaşık yapıya sahip genellikle belirli bir ürün veya sektör üzerinde yoğunlaşırken, üretici örgütleri genellikle belirli bir bölge veya ürün odaklıdır ve daha küçük ölçekte faaliyet gösterir. Bu nedenle, üretici örgütlerin pazarladığı ürünlerin değerinin daha yüksek olması beklenir.

Şekil 4.6.’da görüldüğü üzere, 2010 ile 2021 yılları arasında AB ülkelerinde pazarlanan ürünlerin değerindeki değişimi milyon euro cinsinden gösterir. Bu değişim, tarım sektöründeki genel ekonomik trendler, tüketici talepleri ve tarım politikaları gibi faktörlerden etkilenmiştir.

Şekil 4.6. AB’de pazarlanan ürünlerin değeri (Avrupa Komisyonu 2021a)

4.4.4. Branş birlikleri

Branş Birlikleri, YMS piyasa düzenlemelerini güçlendirmek amacıyla, aynı üretim alanında faaliyet gösteren kişiler tarafından gönüllü katılımıyla kurulan çok disiplinli birlikler bütünüdür. Aynı ürünün üreticileri, pazarlayıcıları ve işleyicileri katılım gösterebilirler. Ancak bu tür birliklerin kurulabilmesi için üye ülkenin yasal kurallarına uygunluk aranmaktadır.

Bu tür branş birliklerinin kuruluş amaçları şunları içerir: ürün ve pazar bilgisini artırarak şeffaflığı sağlamak, topluluk hukuku ile uyumlu standart sözleşmeler oluşturmak, YMS pazarlamasını genişletmek, ürün kalitesini iyileştiren yöntemler ve araçlar geliştirmek, ekolojik tarım, menşe bildirimi, kalite damgası ve coğrafi bildirim gibi piyasa teşviklerini ve korunmasını sağlamak ve entegre tarım ve diğer çevre dostu

üretim yöntemlerini teşvik etmektedir.

AB’nde hem üretici kuruluşları hem de gönüllü birliklerle sektörün koordineli bir şekilde çalışması sağlanmaktadır. Böylece üretim, pazarlama ve işleme aşamalarında olası sorunların minimize edilmesi amaçlanmaktadır.

4.4.5. Çiftçi örgütlenmesi üst organizasyonları

AB çerçevesinde çiftçilerin mesleki temsiliyetini sağlayan kuruluş, Tarımsal Mesleki Organizasyonlar Komitesi (COPA)’dır. 1958 yılında Stresa Konferansı sonrasında Avrupa Komisyonu’nun çiftçilerin çıkarlarını koruma ve iş birliği çağrısı sonucunda kurulan COPA, AB’ne üye ülkelerin çiftçi kuruluşlarından oluşmaktadır.

Türkiye’den de toplamda 7 örgüt COPA’ya dahil olmuştur. Türkiye’yi bu komitede Ziraat Odaları Birliği ve Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği temsil etmektedir.

COPA, AB tarafından resmi olarak tanınan ve tüm çiftçilerin çıkarlarını koruma misyonunu üstlenmiş bir kuruluştur. Bu kuruluş, Komisyon ile ulusal çiftçi örgütleri arasında bir köprü işlevi görür. COPA’nın en önemli hedeflerinden bazıları, OTP’nın gelişimini takip etmek, tarım sektöründe çalışanların çıkarlarını savunmak, ortak çıkarlar için yeni çözüm önerileri geliştirmek ve Avrupa Birliği otoriteleri ile diğer Avrupa düzeyindeki organizasyonlar ve kurumlarla olan ilişkilerini sürdürmek ve bu ilişkileri geliştirmektir.

Üye çiftçi birlikleri, COPA’ya katılarak, bu üst örgütte de temsil edilirler. COPA, tarım konularındaki kararlara temel oluşturan Komisyon tekliflerinin hazırlanmasında lobi kuruluşu olarak etkin rol oynar. Fakat COPA, COGECA’dan farklı olarak rekabetçi kuruluşların ticari çıkarlarını korumak yerine, farklı sorunlara sahip olan çiftçi gruplarının ortak çıkarlarını savunmayı hedefler (Karlı vd 2018).

Avrupa Birliği’nde çiftçilerin ekonomik temsiliyetini sağlayan kuruluş ise AB Tarımsal Kooperatifçilik Genel Komitesi (COGECA)’dır. COGECA, Tarımsal Mesleki Organizasyonlar Komitesi (COPA)’nın kuruluşundan bir yıl sonra, AB’ndeki tarımsal kooperatifleri temsilen oluşturulmuştur.

COGECA’ya üye kooperatifler, tarımsal girdilerin yarısından fazlasını temin etmekte ve işlenmiş tarımsal ürünlerin %60’ından fazlasını pazarlamaktadır. Bu üst örgüt, 17 üye örgütten oluşmakta ve içerisinde 30 binden fazla birim kooperatif bulunmaktadır. Bu kooperatiflerde yaklaşık 9 milyon üye ve 600.000’den fazla personel bulunmaktadır.

Ekonomik ve teknolojik değişimlerin getirdiği dönüşüm, Avrupa’daki üretici örgütlenmesini de etkilemiştir. Bu bağlamda, üretici örgütlerinin üst kuruluşları olan COPA ve COGECA, güçlerini bir araya getirerek yeni bir örgütlenme yapısı oluşturmuştur. AB’nin genişleme süreci ve Avrupa kıtasının büyük bir kısmını kapsamaması, bu süreci hızlandırmıştır. Ekim 2004’te bu iki örgüt resmi olarak birleşmiştir (Anonymous 6).

Tarımsal kooperatifleri destekleyen ve bu alanda aktif rol oynayan AB COPA ve COGECA gibi örgütler, tarımsal politikaların belirlenmesinde ve uygulanmasında önemli

bir etkiye sahiptir. Bu örgütler, tarımsal kooperatiflerin üye olduğu ve etkin bir şekilde katkıda bulunduğu kuruluşlardır.

Kooperatifçiliğin teşvik edilmesi ve bu alanda evrensel bir çerçeve oluşturulması amacıyla Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından kabul edilen 193 Sayılı Tavsiye Kararı da önemli bir rol oynamaktadır. Bu karar, kooperatifçiliğin global önemini ve değerini vurgular, aynı zamanda ILO'ya üye devletler tarafından kabul edilmiştir, bu da kararın evrensel bir konumda olduğunu gösterir.

COPA ve COGECA, Avrupa Birliği'ndeki çiftçilerin ve tarım kooperatiflerinin birleşik sesini oluşturur. Birlikte çalışarak, AB tarımının sürdürülebilir, yenilikçi ve rekabetçi olmasını sağlarlar ve gıda güvenliğini garantiler.

COPA, 22 milyonu aşkın çiftçi ve ailelerini temsil eder. COGECA ise 22.000 tarımsal kooperatifin çıkarlarını savunur. Bu iki örgüt, Avrupa Birliği üye devletlerinden 66 farklı üye organizasyona ev sahipliği yapmaktadır. Bu durum, COPA ve COGECA'nın Avrupa'daki çiftçi toplulukları ve tarımsal kooperatifler üzerinde geniş bir etkiye sahip olduğunu ve etkili bir temsil gücüne sahip olduğunu gösterir.

COPA, üyeleri arasında ziraat odaları, sendikalar, çiftçi birlikleri ve kooperatifler gibi çeşitli çiftçi topluluklarını barındırır ve çok fonksiyonlu ve sürdürülebilir bir Avrupa Tarım Modeli'nin geliştirilmesi ve savunulması konusunda aktif bir rol oynar. Bu modelin geliştirilmesi ve uygulanması, Avrupa tarım sektörünün geleceği için hayati öneme sahiptir.

COPA, ayrıca Avrupa Komisyonu'nda da temsil edilir. COPA'nın komisyon üyeleri, OTP, piyasa düzenlemeleri ve yıllık ürün fiyatları gibi kritik konularda tartışmalar yürütmek üzere düzenli toplantılar gerçekleştirirler.

COGECA 1959 yılında kurulduğunda, sadece altı üyeden oluşuyordu. O günden bu yana neredeyse altı kat büyüme göstererek 35 tam üye, AB'den dört bağlı üye ve 36 ortak üye sayısına ulaştı. Şimdi "AB Tarım Kooperatifleri Genel Konfederasyonu" olan COGECA, Avrupa genelinde yaklaşık 660.000 kişiye istihdam sağlayan ve yıllık küresel cirosu 300 milyar Euro'yu aşan yaklaşık 22.000 çiftçi kooperatifinin genel ve özel çıkarlarını savunur.

Son olarak, Avrupa Genç Çiftçiler Konseyi (CEJA) politik bir görüşe bağlı olmaksızın, Avrupa'daki tüm genç çiftçileri ve tarıma ilgi duyan gençleri temsil etmektedir. CEJA, tarım konularında Avrupa Birliği kurumları, karar vericiler ve diğer organizasyonlarla sürekli bir iletişim içindedir. Hedefleri arasında; kırsal alanların ve tarımın gelişimine birlikte katkıda bulunmak, genç çiftçilerin yaşam koşullarını iyileştirmek ve topluma tarımın önemi hakkında bilgi vermek bulunmaktadır.

4.5. Avrupa Birliği Yaş Meyve ve Sebze Ortak Piyasa Düzeni ve İşleyişi

YMS için OPD 1962 yılında oluşturulmuştur. Bu düzenleme, ürünlerin ticaretini düzenlemeyi amaçlamış, kalite standartlarını belirlemiş ve ortak piyasanın oluşturulması için gereken kuralları ve önlemleri tanımlamıştır. Ayrıca Üye Devletler arasındaki ticarete uygulanan gümrük vergileri, eş etkili vergiler, miktar kısıtlamaları ve benzeri

ticaret engellerinin aşamalı olarak azaltılmasını ve 1 Ocak 1970 tarihinden itibaren tamamen kaldırılmasını hedeflemiştir.

YMS için ortak piyasa düzenlemelerinde ikinci büyük değişiklik 1972 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu değişikliklerle birlikte, ürünlerin kalite standartlarına yönelik yeni düzenlemeler yapılmış ve piyasa fiyatlandırmasıyla ilgili yeni yönetmelikler belirlenmiştir. Aynı yıl içinde, narenciye üretimi ve pazarlaması, turuncgillerin işlenmesi, sert kabuklu meyveler için özel tedbirler, elma teşvik programları, narenciye teşvik programları, mandalina üretiminin ve elma bahçelerinin yeniden düzenlenmesi ve narenciye dikim kayıtları gibi konulara dair yeni düzenlemeler de yapılmıştır (Köse, 2007).

AB'nin mevcut YMS düzenlemeleri, son büyük reformun 1996 yılında gerçekleştirilmesinin ardından, 2007 yılında yeniden gözden geçirilmiştir. Grethe ve Tangermann (1998)'in belirttiği gibi bu revizyon, bir dizi önemli unsur kapsamaktadır. İlk olarak, ortak kalite standartlarının oluşturulması hedeflenmiştir. Bu sayede pazar taleplerine daha etkin bir şekilde yanıt verme imkanı sağlanmıştır. İkinci olarak, müdahale veya piyasadan çekme desteği azaltılmıştır. Bu durum, üreticilerin pazarlama zincirinde daha rekabetçi olmalarını teşvik etmiştir. Üçüncü olarak, üçüncü ülkelerden yapılan ucuz ithalatı engellemek için bir referans fiyat sistemi oluşturulmuştur. Son olarak, düşük fiyat dönemlerinde üretici örgütlerince yürütülen ürün geri çekme uygulamasını sağlamlaştırmak amacıyla çalışmalar yapılmıştır (Martin ve Gorter 1999).

Yürürlüğe giren 2200/96 sayılı Yönetmelik 1996 yılında gerçekleşen reformun bir sonucu olarak doğmuştur. Bu yönetmelik ile Üretici Örgütleri, düzenlemenin merkezi bir elemanı haline getirilmiştir. Yönetmeliğin temel unsurları arasında ürün sınıflandırılması, Üretici Örgütlerinin rolü, sektörler arası örgütlerin konumu, müdahale düzenlemeleri ve üçüncü ülkelerle gerçekleştirilen ticaret yer almaktadır. Bu önemli değişiklikler, düzenlemelerin daha etkin ve işlevsel hale gelmesini sağlamıştır.

Kabul edilen 1182/2007 sayılı Konsey Tüzüğü (2007) , YMS sektörüne özel kurallar belirleyerek, mevcut birçok AB düzenlemesini değiştirmiştir. Ayrıca bu yönetmelik, temel başlıkların yeniden düzenlenmesini sağlamıştır. Bu yeni düzenleme, 28 Ekim 1996 tarihli ve EC 2202/96 numaralı Yönetmeliği yürürlükten kaldıran yeni bir Konsey Tüzüğü ile işlenmiş meyve ve sebze ürünleri için OPD'ne yönelik destek sisteminin de değişikliğini getirmiştir. Aynı zamanda, bu yönetmelik çerçevesindeki ürünlerin üçüncü ülkelerle ticaretine dair hükümler de yeniden şekillendirilmiştir.

2007 yılı sonuna kadar yürürlükte olan meyve ve sebze OPD, dört Temel Yönetmelik çerçevesinde düzenlenmiştir:

- YMS için ortak piyasa düzenlemesi 28 Ekim 1996 tarihli ve EC 2200/96 sayılı Yönetmelik ile belirlenmiştir.
- İşlenmiş meyve ve sebze ürünleri için ortak piyasa düzenlemesi 28 Ekim 1996 tarihli ve EC 2201/96 sayılı Yönetmelik tarafından düzenlenmiştir.
- Bazı turuncgil ürünlerine yönelik olarak başlatılan Topluluk destek programı, 28 Ekim 1996 tarihli ve EC 2202/96 Yönetmelik ile yönetilmektedir.
- Meyve suları, reçeller, jöle ve marmelat ürünleri için ortak piyasa düzenlemesi EC

2001/112/113 sayılı Yönetmelik tarafından düzenlenmiştir.

AB'nin YMS için uyguladığı düzenlemeler, pazarlama standartlarını, Üretici Örgütleri'ni, sektörler arası örgütleri, müdahaleleri ve üçüncü ülkelerle olan ticareti kapsar bir şekilde düzenlenmiştir. Diğer yandan, işlenmiş meyve ve sebze ürünleri için getirilen düzenlemeler, bu ürünlerin desteklenmesine yönelik kuralları belirlemiştir. Ayrıca bazı turunçgil ürünlerine yönelik olarak başlatılan Topluluk destek programı, bu ürünlere sağlanan desteklemelerle ilgili yeni kurallar getirmiştir. Bu bölümde, söz konusu dört temel yönetmelik çerçevesinde AB'nin meyve ve sebze düzenlemelerinin ana hatları detaylandırılmıştır. Bu kapsamda, Üretici Örgütleri, sektörler arası örgütler, pazarlama standartları, müdahaleler, ürün işleme destek programları ve bu politikaların uygulanması için ayrılan bütçe hakkında bilgiler sunulmuştur.

AB'de meyve ve sebze üreticilerini desteklemek ve korumak, üretici örgütleri sayesinde daha rekabetçi ve pazar odaklı bir sektör oluşturmak, üreticilerin gelirlerinde krizle ilgili daha az dalgalanmasını sağlamak, AB'de daha fazla meyve ve sebze tüketimi oluşturmak, çevre dostu ürün yetiştirme ve üretim, tekniklerinin kullanım artışını sağlamak ve pazarlama standartlarını uygulayarak ürün kalitesinin sağlanmasını teşvik etmek ve tüketiciler için koruma ve şeffaflığı artırmak için DTÖ Uruguay Oturumu'ndan önce beş farklı önlem kullanılmıştır. Bu önlemler (Swinbank ve Ritson 1995):

- Yurtdışı satışlardan kaynaklanan mallar için ihracat iadesi ödemeleri,
- İthalat tarifeleri ve asgari ithalat fiyatları,
- İşlenmiş ürünlerin üretimini teşvik etmek amacıyla belirli ürünlerin sübvansede edilmesi,
- Üretim fazlası ürünler için geri çekme mekanizmasıyla gelir sağlanması,
- Kalite standartlarının belirlenmesi ve bu sayede piyasa arzının sınırlandırılması ve piyasa fiyatının artırılmasıdır.

4.5.1. EC 2200/96 sayılı yönetmelik: yaş meyve ve sebze ortak piyasa düzeni

28 Ekim 1996 tarihli 2200/96 sayılı Yönetmeliğin temeli YMS OPD, Ürünlerin Sınıflandırılması ve Pazarlama Standartları, Üretici Örgütleri, Şubeler Arası Organizasyonlar, Müdahale Düzenlemeleri ve Üçüncü Ülkelerle Ticaret olmak üzere beş araca dayanmaktadır. Meyve ve sebze piyasasının genel organizasyonu 2007 yılında yapılan bir reformla kökten değiştirilmiştir. Reform aynı zamanda bu sektörü işlenmiş meyve ve sebze sektörü ile birleştirmiştir.

4.5.1.1. Ürünlerin sınıflandırılması ve pazarlama standartları

AB, YMS üretiminde ve pazarlamasında belirli kalite standartlarını uygulamaktadır. Bu standartlar, YMS sınıflandırılması, kalite standartlarının belirlenmesi ve ürünlerin pazarlanabilirlik kriterlerinin oluşturulmasıyla ilgilidir. Standartlar, ürünlerin sağlamlık, boyut, renk, şekil ve olgunluk gibi özelliklerini kapsamaktadır. Temel Standartlar, tüketicilere güvenilir ve kaliteli ürünler sunmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda, bu standartlar sayesinde üreticiler arasında adil bir rekabet ortamı sağlanması ve ticaret engellerinin azaltılması amaçlanmaktadır.

Standardizasyon, bir ürünün paketlenme aşamasından perakende satış noktasına kadar olan sürecini, aynı zamanda ithalat ve ihracatını da kapsayan bir sistemdir. Bu, ürünlerin tüketicilere taze ve güvenilir bir biçimde ulaşabilmesi için belirli standartlara göre sınıflandırılmasını içerir. Avrupa Birliği'nin belirlediği standartlar, UNECE (Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu) tarafından önerilen uluslararası YMS standartlarıyla uyumlu bir şekilde geliştirilmektedir. UNECE, uluslararası ticareti kolaylaştırmak adına evrensel tarım kalite standartları oluşturur. Bu standartlar aracılığıyla, karlılığın artırılması, kaliteli üretimin teşvik edilmesi ve tüketici çıkarlarının korunması hedeflenir. Söz konusu standartlar, devletler, üreticiler, ithalatçılar, ihracatçılar ve uluslararası kuruluşlar tarafından dünya çapında kullanılmaktadır (Derici 2014).

AB YMS pazarlama şartlarını da düzenler. Pazarlama standartlarının önemi, YMS ticaretinin küreselleşmesinin arttığı ve tüketicinin artan seçeneklere sahip olduğu bugünkü dünyada daha da anlaşılmaktadır. Ortak kalite standartlarına uygun olarak bir ürünle ilgili tüm gerekli bilgiler (kalite sınıfı, boyut, miktar, köken vb.) etiket üzerinde eksiksiz, net ve anlaşılır bir şekilde bulunmalıdır. Ürünün mevzuata uygun şekilde paketlenmesi ve etiketlenmesi, YMS üreticisi, paketleyicisi, dağıtıcısı, tüccarı ve perakendecisinin ortak ana sorumluluğudur. Bu uygulama, ürünlerin ticarete doğru bir şekilde tanımlanmasını sağlar ve tüketiciyi yanıltıcı durumların önüne geçmeyi amaçlar. Bu standartlar, UNECE'nin standartlarına benzer. Standartlara uygunluğun denetimine ilişkin kurallar, Haziran 2001 tarihli ve 1148/2001 sayılı Komisyon Tüzüğü'nde belirtilmiştir. YMS pazarlama standartlarına uygunluğunun kontrolü ve belirlenmesi, 2200/96 sayılı Yönetmelik gereğince yapılmaktadır (Erkal 2003).

YMS düzenlemelerinin temel hedefi, Eraktan (2002) tarafından belirtildiği gibi, belirlenen standartlara uygunluğun sağlanmasıdır. Üreticiler, ürünlerini bu belirlenen standartlara göre yetiştirmekle sorumludurlar. Standartlara uymayan ürünlerin piyasada satışı genellikle yasaklanmıştır. Ancak bazı özel durumlar için istisnalar bulunmaktadır. Eğer üretici, ürünlerini aynı üretim bölgesindeki yerel pazarlarda doğrudan tüketicilere sunuyorsa veya bu ürünleri aynı bölgedeki toptan satış merkezlerine veya direkt olarak işleme, paketlenme ve depolama merkezlerine satıyorsa, bu durum standartlara uygunluk zorunluluğundan muaf olabilir. Bu durum, belirli şartlar altında ve belirli bölgelerde, üreticilere ürünlerini belirli standartların dışında yetiştirme ve satma esnekliği sağlar (Atış ve Artukoğlu 2005).

YMS sektöründe bu düzenlemeleri uygulamak için AB üyesi ülkeler Ulusal Tarım Destek Ajansları veya diğer yetkilendirilmiş kurumlar tarafından denetimler gerçekleştirir. Bu denetimler, ürünlerin kalite standartlarına uygunluğunu, etiketleme ve ambalajlama gerekliliklerini, üretici organizasyonlarının faaliyetlerini ve diğer pazarlama koşullarını değerlendirir.

AB'nin YMS düzenlemeleri hem üreticilere hem de tüketicilere bir dizi avantaj sağlar. Üreticiler, kalite standartlarına uyum sağlamaları durumunda ürünlerini AB içinde serbestçe pazarlayabilir ve rekabet edebilirler. Tüketiciler ise güvenilir ve kaliteli ürünlere erişim sağlar ve etiketleme sayesinde ürünler hakkında doğru bilgilere sahip olurlar. Bu düzenlemeler aynı zamanda YMS sektörünün sürdürülebilirliğini destekler, çevresel faktörleri göz önünde bulundurur ve gıda güvenliği standartlarını sağlar.

Pazarlama standartları, iç piyasada ve üçüncü ülkelerdeki tüketicilere sunulan ürünlerin belirli kriterlere uymasını sağlayan yönetmeliklerdir. Bu kriterler, ürünün tanımlamasını, kalite beklentilerini, boyutlarını, kabul edilebilir toleranslarını, paketleme şeklini, sunumunu ve etiketlemesini kapsar. Ancak gıda güvenliği standartları bu pazarlama standartlarına dahil edilmez ve ayrı bir değerlendirme konusudur.

Uluslararası ticaretin düzenlenmesinde standartlar, DTÖ Uruguay Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri çerçevesinde imzalanan "Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması" (SPS Anlaşması) ve "Ticarette Teknik Engeller Anlaşması" (TBT Anlaşması) ile belirlenir. SPS Anlaşması, insan ve hayvan sağlığına yönelik tedbirleri düzenleyerek ülkelere kendi ulusal önlemlerini belirleme hakkı verir. Anlaşmanın ana hedefi, insan ve bitki sağlığına ilişkin uluslararası düzeyde bir düzenlemeyi sağlamak ve bu sayede ticaretin olumsuz etkilerini minimize etmektir. Öte yandan, TBT Anlaşması, uluslararası standartlar, teknik düzenlemeler, paketleme, etiketleme ve işaretleme kurallarının uluslararası ticarette gereksiz teknik engellere dönüşmesini engellemeyi hedefler. Bu anlaşma, uluslararası standartların ve uygunluk değerlendirme sistemlerinin geliştirilmesini, dolayısıyla uluslararası ticaretin kolaylaştırılmasını amaçlar (Alpay ve diğerleri, 2001).

Ancak özellikle YMS sektörü, AB'nin SPS standartlarını sıkı bir şekilde uygulaması ve yüksek düzeyde denetim yapması nedeniyle maliyetlerin arttığı bir sektördür. SPS onayı, ihracat yapabilmek için bir ön şart olarak kabul edilir. Ancak pazarın çeşitlendirilmesi ve lojistik gelişmeler, yalnızca büyük şirketler için fırsatlar yaratırken küçük üreticiler ve ihracatçılar için sorunlar oluşturmaktadır. AB, SPS anlaşmasına uyumlu olarak HACCP (Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları) ve GAP (İyi Tarım Uygulamaları) gibi önlemleri hayata geçirmiştir. HACCP, gıda işletmelerinde sağlıklı gıda üretim süreçlerini garanti eden bir sistemdir. Bu sistem, ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi ve dağıtılması gibi evrelerde olası tehlikeleri analiz eder ve bunları kontrol altına almayı hedefler. Öte yandan, GAP, tarımsal üretim süreçlerinde gıda güvenliği, çevre koruma, iş sağlığı, güvenlik ve refahı gözetken bir dizi kriteri temel alır. Bu kriterler, tarımsal ürünlerin insan sağlığına ve çevreye zarar vermeden, aynı zamanda üreticilerin iş güvenliğini ve refahını sağlayacak şekilde üretilmesini sağlar. AB, tüm gıda işletmeleri için HACCP uygulamasını zorunlu kılmıştır. Bu, gıda üretim sürecinin her aşamasında sağlık ve güvenlik standartlarının korunması ve tüketicilerin sağlıklı gıdalara erişiminin garanti altına alınması için bir gereklilik olarak kabul edilmiştir (Dölekoğlu 2003).

EUREPGAP, AB Ortak Tarım Politikası ile uyumlu bir şekilde çalışan bir sertifikasyon protokolüdür. AB perakende sektörünün büyük bir bölümü tarafından kabul edilir. Bu protokol, tarımsal üretim sürecini kapsar ve gıda güvenliği, çevre koruma, mesleki sağlık ve güvenlik gibi kriterlere dayanır. AB'de yaygın olarak kabul edilmiş ve bazı süpermarketler tarafından talep edilen diğer sertifikasyonlar da bulunmaktadır. Bu sertifikalar, genellikle GLOBALGAP gibi protokollere dayanır.

Protokole uygunluk pazarlama aşamasında uygulanabilir standartlardır ve sevkiyat, toptan satış, perakende satış, ithalat ve ihracat işlemleri esnasında kontrole tabiidir. Bazı istisnai durumlar da bu kontroller yapılmamaktadır. Örneğin: paketleme/hazırlama tesisine ulaşmadan önceki ürünlerde, üretim alanı içerisinde, üreticiden nihai tüketiciye yapılan doğrudan satış ve işleme için olan ürünlerde bu kontroller yapılmamaktadır.

Temel kurallar EC 2201/96 sayılı Yönetmelik Madde 7 – 10 ile detaylı bir şekilde EC 1148/2001 sayılı Yönetmeliği ile belirtilmiştir. Bu kurallar: her Üye Devlet tarafından atanan yetkililer aracılığıyla tüm pazarlama aşamalarında ve nakliye sırasında numune almayı, kontrollerin tercihen ürünler paketlenirken veya yüklenirken üretim alanlarından çıkartılmadan önce yapılmasını ve üçüncü ülkelere ithalat için sadece pazarlama standartlarına uygunluk talep edilirken üçüncü ülkelere ihraç edilecek ürünler için ise gümrük bölgesini terk etmeden önce standartlara uygunluk kontrolüne tabi tutulmasını kapsamaktadır.

33 Komisyon yönetmeliği kapsamındaki 40 ürün ve Komisyon karar maddeleri aşağıdaki gibidir:

1. EC 85/2004 Elmalar
2. EC 851/2000 Kayısı
3. EC 1466/2003 Enginar
4. EC 2377/1999 Kuşkonmaz
5. EEC 1292/81 Patlıcan
6. EC 831/97 Avokado
7. EC 912/2001 Fasulye
8. EEC 1591/87 Lahanalar, Brüksel lahanası, Kaburgalı kereviz, Ispanak
9. EC 730/1999 Havuç
10. EC 963/98- Karnabahar
11. EC 214/2004 Kirazlar
12. EC 1799/2001 Turunçgil meyvesi
13. EC 1757/2003 Kabaklar
14. EEC 1677/88 Salatalık
15. EC 1863/2004 Kültür mantarları
16. EC 2288/97 Sarımsak
17. EC 1284/2002 Kabuklu fındık
18. EC 1673/2004 Kivi
19. EC 2396/2001 Pırasa
20. EC 1543/200 Marullar, kıvrık yapraklı ve geniş yapraklı hindibalar
21. EC 1615/2001 Kavunlar
22. EC 1508/2001 Soğan
23. EC 1861/2004 Şeftali ve Nektarin
24. EC 86/2004 Armutlar
25. EC 2561/1999 Bezelye
26. EC 1168/1999 Erikler
27. EC 843/2002 Çilek
28. EC 1455/1999 Tatlı biberler
29. EC 2789/1999 Tablo üzümeleri
30. EC 790/2000 Domates
31. EC 175/2001 Kabuklu ceviz
32. EC 1862/2004 Karpuzlar
33. EEC 2213/83 Witloof hindibası
34. EC 48/2003 Karma Paketler

4.5.1.2. Üretici örgütleri

Artan talep ile birlikte YMS pazarı, pazarlama standartları ve üretici örgütlerinin önemini daha da belirginleştirmektedir. Bu durum, YMS OPD temel yapı taşlarını oluşturur. Özellikle üretici örgütleri, daha rekabetçi, şeffaf ve geniş bir pazar düzeni oluşturulmasında önemli bir rol üstlenir. Üretici örgütleri, ürünlerini yalnızca kendi örgütleri aracılığıyla pazarlama koşuluyla üreticilere büyük bir Üretici Örgütü için önemli bir avantaj sağlar (Erkal, 2003). Bu bağlamda, üretici örgütleri, OPD kritik bir bileşenini oluşturur. Bu örgütlerin temel görevi; ilgili ürünün piyasasında denge sağlamak, satış koşullarını belirlemek, talep odaklı üretim planlaması yapmak, ürün pazarlaması, üretim maliyetleri azaltma ve fiyat istikrarı sağlama, üreticinin üretimini piyasa koşullarına göre düzenlemesini çevre dostu üretim uygulamalarını yaygınlaştırarak sağlamaktır. Bu örgütlerin üstlendikleri görevler, onay için gerekli ön koşullar ve üyelikler birbirinden farklı olabilmekte ve söz konusu örgütler, ülkelere ve ürün gruplarına göre farklı hukuki özellikler taşıyabilmektedir. Ancak üretici örgütleri hangi ürüne yönelik ve hangi hukuki düzenleme içinde olursa olsun demokratik bir yapı sergilemesi ve rekabet hukuku kurallarına uyması gerekmektedir (Köroğlu 2003).

Üretici Örgütleri, üye ülkeler tarafından tanınan ve üreticilerin gönüllük esasıyla kurulan tüzel kişiliklerdir. Özellikle üye sayısı ve ciro ile ilgili olarak asgari tanınma kriterleri belirlenmiştir. ÜÖ'ler, meyve ve sebze rejimindeki temel aktörlerdir ve 2200/96 ve 1432/2003 sayılı Yönetmeliğin II. başlığı altında 11-18. Maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bu temel tüzüğe ek, üç adet Uygulama Yönetmeliği mevcuttur:

1. 1432/2003 sayılı Yönetmelik ile üretici gruplarına ön tanıma verilmesi ve Üretici Örgütlerinin tanıma alması için gerekli şartlar düzenlenmiştir.
2. 1433/2003 sayılı Yönetmelik ile Üretici Örgütlerine verilen mali yardımlar, işletme fonu ve işletme programı ile ilgili ayrıntılı düzenlemeler getirilmiştir.
3. 1943/2003 sayılı Yönetmelik ile üretici gruplarına sağlanan yardımlarına ilişkin ayrıntılar düzenlenmiştir.

Böylelikle, üretici örgütleri, gönüllülük prensibiyle kurulmuş, üretimden hasada, depolamadan paketlemeye ve sonunda pazarlamaya kadar olan süreçlerde bir arada hareket eden üreticilerden oluşur. Bu örgütler, üye devletler tarafından resmi olarak tanınan ve tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır (Erkal, 2003).

Üretici örgütlerinin kuruluşu, çiftçilerin gönüllü katılımları ve devlet onayı gerektirir. Bu örgütlerin kuruluşu için belirli kriterler bulunmaktadır: Bir üretici örgütü, belirli bir üye sayısına ve minimum bir ürün pazarlama miktarına ulaşmalıdır. Üyelerine çevre dostu üretim, depolama, sınıflandırma, pazarlama, muhasebe ve bütçe planlaması gibi konularda bilgi sağlamalıdır ve bir eylem planı yapmalıdır. Bu eylem planı doğrultusunda örgüt, faaliyetlerini sürdürmektedir. Örgütün kuruluş hedefleri arasında, üretimin iyileştirilmesi, tüketici taleplerine uygun kalite ve miktarın sağlanması, üreticilere ürünlerini pazarlama ve kalite standartlarına göre sınıflandırma konusunda rehberlik etme, pazarlamayı teşvik etme, üretim maliyetlerini azaltma ve fiyat istikrarını sağlama, çevre dostu üretim ve atık yönetimi konularında üreticilere yardımcı olma hedeflerinden en az birini temel almalıdır (Eraktan, 2007).

Üretici örgütlerinin resmi tanınması, belirli ve katı kurallara tabidir. AB'nin

minimum standartlarını karşılayan üye ülkeler, kendi tanıma kurallarını belirlerler (Derici, 2014). 1432/2003 numaralı Uygulama Yönetmeliği'nin 14. Maddesi uyarınca, bir üretici örgütünün yasal olarak tanınması için yedi farklı kategoriden yalnızca birine odaklanması gerekmektedir. Bir tarım sektöründeki Üretici Örgütünün tanınması için şu kriterlerin karşılanması gereklidir: Üreticilerin girişimiyle kurulmuş olmalıdır, belirli bir tarım sektörünün üreticilerinden oluşmalı ve onlar tarafından yönetilmelidir, bulunduğu AB ülkesinden resmi tanınma talebinde bulunmalıdır, AB yasalarında belirtilen faaliyetlerden en az birini - ortak işleme, dağıtım, nakliye veya paketleme - gerçekleştirmeli ve tarım mevzuatında belirtilen özel amaçlardan en az birini - üretim maliyetlerini optimize etme veya tanıtım ve pazarlama alanında projeler geliştirme - takip etmelidir. Ek olarak ÜÖ'nün belirli bir üye sayısına veya belirli bir ürün hacmine veya değerine sahip olması, faaliyetlerini belirtilen süre içinde tamamlama garantisi vermesi, çevre dostu üretim uygulamaları yapması ve teknik destek sağlama (depolama, paketleme ve pazarlama gibi) gibi ek kriterleri de karşılaması gerekmektedir.

Üye devletler, belirli bir minimum üretim miktarına bağlı kalmak yerine, bir üretici örgütünün pazarlama potansiyelini, ilgili ekonomik bölgedeki üreticilerin ortalama toplam üretimine dayalı bir yüzde olarak belirleme hakkına sahiptirler. Ancak bu belirlenen yüzde oranı %15'in altına düşemez. Meyve, sebze ve işlenmiş ürünler alanındaki üretici örgütlerinde en az 20 üye olmalıdır. Sert kabuklu meyveler ve mantarlar alanında ise bu minimum üye sayısı 5'tir. Bu düzenlemeler, üretici örgütlerinin daha uzmanlaşmasını ve böylelikle üretimin daha verimli hale gelmesini hedeflemektedir. (Yürükçü, 2003).

İlgili yönetmelikte de belirli şartlar vardır. Özellikle, bunlar üyelerinin örgütü demokratik bir şekilde incelemesine olanak sağlamalıdır. AB ülkeleri talep üzerine ÖÜ'lerini tanıyabilir. AB ülkeleri, meyve ve sebze, zeytinyağı ve sofralık zeytin, ipekböceği, şerbetçiotu ve süt ve süt ürünleri sektörlerindeki ÜÖ'lerini tanımak zorundadır.

Resmi olarak tanınan üretici örgütleri, teknik yardımın yanı sıra finansal yardım sağlamak için işletme fonları oluşturabilirler. 1433/2003 sayılı Uygulama Yönetmeliği ise ürünün değeri veya miktarına dayalı olarak üretici örgütleri tarafından finanse edilen bir işletme fonuna dayanmaktadır. Bu fon, pazardan çekilmeler ve işletme programının finansmanı ile ilgili gerçek harcamaların %50'siyle sınırlıdır. Ancak eğer program, farklı üye devletlerde faaliyet gösteren veya sektöre dahil olan üretici örgütler tarafından sunulmuşsa, bu oran %60'a yükselir. Yardım miktarı, her üretici örgütünün pazarlanan üretiminin değerinin %4,1'i ile sınırlıdır. 4,1'lik bu tek tavan, piyasa organizasyonu rejiminde önemli bir değişiklik anlamına gelmekte ve üretici örgütünün operasyonel fonlarına yönelik yardımı artırmaktadır. Tek tavan, üretici örgütü başına pazarladıkları ürünlerin değerinin %4,5'i ve tüm üretici örgütleri için örgütlerin toplam birleşik cirolarının azami %2,5'i olarak belirlenen önceki tavanın yerini almıştır. Üye devletler, üretici sayısının az olduğu bölgelerde, uygun talepler üzerine, üreticilere ulusal mali yardım sağlama yetkisine sahip olabilir. Bu yardım, işletme fonuna ek olarak verilir (Yürükçü 2003).

İşletme programları, üretici derneklerinin ve üyelerinin faaliyetlerini geliştirmeye yönelik tasarlanmış projelerdir. Bu programlar, üretici derneklerinin faaliyetlerini daha verimli ve etkili bir şekilde yürütmelerine yardımcı olma amacı güder. Üretici dernekleri,

kendi işletme programlarını ilgili üye devlet yetkililerine, genellikle Tarım Bakanlığı'na, beyan ettikten sonra, yetkilendirilmiş devlet organı bu fonları direkt olarak üretici derneğine aktarabilir veya bu fonlar bölgesel tarım bakanlıkları aracılığıyla dağıtılabilir.

İşletme programlarının, AB'nin belirlediği belirli hedeflerle uyumlu olması gerekmektedir. Bunlar arasında arz ve fiyat dengesini sağlama, pazarlama programlarının geliştirilmesi, standartları ve kaliteyi artırma, çevreci yöntemlerin teşvik edilmesi gibi konular bulunmaktadır. İşletme programlarının süresi en az üç yıl, en fazla ise beş yıl olarak belirlenmiştir. Bu süre zarfında, Brans'ın (2001) da belirttiği gibi üretici derneklerinin belirtilen hedeflere ulaşması ve programların etkinliğini kanıtlaması beklenir (Derici 2014).

Bir ekonomik bölgede faaliyet gösteren, üreticileri ve üretimi temsil eden üretici örgütleri veya üretici örgütleri birlikleri, Üye Devletten, örgüt veya birlik tarafından kabul edilen kuralların bölgede yerleşik diğer üreticileri de kapsayacak şekilde genişletilmesini talep edebilir. Bu üreticiler, belirli koşullar altında, kuruluşun işleyişi ve meyve ve sebzelerin daha iyi pazarlanmasını sağlamaya yönelik tedbirler için finansmanın %50'sine katkıda bulunmalıdır. Avrupa Komisyonu, üye ülkelerden, Avrupa rekabet kurallarına aykırı olması veya meyve ve sebze piyasasının ortak organizasyonuna ilişkin hükümlere uyulmaması halinde, genişletmeye izin vermemelerini isteyebilir.

4.5.1.3. Üretici örgütleri birliği

Üretici örgütü birlikleri, belirli bir grup üretici örgütünün, bir işletme programı sunma veya programlarından bazılarını birleştirme isteği üzerine, gönüllülük esasına dayanarak oluşturdukları tüzel kişiliklerdir. Birden fazla üretici örgütünün adına hareket eden yapıya üretici örgütleri birliği denir. Kendi başına bir üretici örgütü kabul edilmezken hukuki bir varlığa sahiptir. Birlik, üyeleri olan üretici örgütleri adına yardım başvurusu yapabilir ve yardım kabul edebilir. Birliğin amacı, üyeleri arasında koordinasyon sağlama, alınan önemlerin ve yardımların uygulanmasını sağlamaktır. Her bölgedeki Üretici Örgütü, kendi üyeleri arasından çoğunluk oyuyla seçilen yöneticiler tarafından yönetilir. Üretici örgütlerin ağırlıklı olarak ekonomik işlevleri olduğundan, üyelerin oy hakları, sermaye paylarına ya da üretici birliğine yaptıkları katkıya göre belirlenir. Bu seçim sistemi, bölgeden bölgeye ve üründen ürüne değişebilir. Her yıl, tüm üst düzey örgütler genel toplantı düzenler ve tüm üyeler bu toplantıya davet edilir. Bu toplantılarda, örgütler yıllık hesaplarını, faaliyetlerini ve diğer konuları raporlar halinde sunarlar.

Bölgesel Birliklerin birleşmesi sonucunda, Federasyonlar ya da ulusal düzeydeki Merkez Birlikleri oluşturulur. Bu birlikler, yılda iki kez bir araya gelerek Ortak Tarım Politikalarını ve çiftçilerin karşılaştığı sorunları tartışır. Merkez Birliği altında daha sık toplantılar düzenleyen alt komiteler bulunur. Bu komiteler arasında Daimi Komite, Ürün Toplama Komitesi, Teknik Komite, Personel Komitesi ve Teknik Çalışma Komitesi yer alır (Kızılaslan 2013).

4.5.1.4. Branşlar arası örgütlenmeler

2200/96 sayılı Yönetmeliğin II. bölümünde, 19-22 maddeleri arasında, özellikle 19(1)(c) maddesinde, şubeler arası organizasyon faaliyetleri ve bu faaliyetlerin üretim,

ticaret ve işleme detayları belirlenmiştir. Şubeler arası Organizasyonlar, YMS üretimi, ticareti ve işleme üzerine çalışan birlikler veya örgütler tarafından oluşturulmuştur. Bu organizasyonlar, çiftçiler, işleyiciler veya tüccarları bir araya getirerek tedarik zincirini güçlendirebilir. Bu örgütlerin amacı; piyasa bilgisini ve şeffaflığı artırmak, araştırma ve piyasa analizlerinden yararlanmak, YMS pazarını daha iyi koordine etmek, topluluk kurallarına uygun standart sözleşmeler hazırlamak, YMS üretim potansiyelini tam anlamıyla kullanmak ve tüketici taleplerini karşılayacak şekilde ürün kalitesi ve çevre koruma yönünde düzenlemeler yapmaktır. Bu örgütler ayrıca zirai ilaç kullanımının kısıtlanması, ürün ve toprak kalitesinin korunması, su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı konusunda bilgi akışını sağlar. Aynı zamanda, Üretici Örgütleri'ne üye olmayan diğer üreticilere de uygulanabilecek üretim ve pazarlama kuralları konusunda gerekli önlemleri alırlar.

Şubeler arası organizasyonların tanınması, belirli kriterleri karşılamalarına bağlıdır. Bu kriterler arasında, organizasyonların kendi ülkelerindeki bir veya daha fazla bölgede aktif olmaları ve bu bölgelerde meyve, sebze veya işlenmiş ürünlerin üretimi, ticareti ve işlenmesi konusunda önemli bir rol üstlenmeleri bulunmaktadır. Bu organizasyonlar ayrıca ilgili sektörde uygulanacak olan önlemleri benimsemeli ve meyve, sebze veya işlenmiş ürünlerin pazarlanmasına odaklanmalıdır. Bu organizasyonların tanınması, çoğu sektörde isteğe bağlıdır. Birden fazla ülkede faaliyet gösteren ve üyelere sahip olan uluslararası organizasyonlar genellikle, merkezlerinin bulunduğu ülkede tanınır. Bu, organizasyonların etkinliklerini ve etkisini genişletmek için önemli bir adımdır.

4.5.1.5. Müdahale düzenlemeleri

YMS üretimi, çeşitli dış faktörler nedeniyle öngörülemeyen değişiklikler gösterebilmektedir. Bunlar arasında mevsim değişiklikleri, iklim koşulları ve doğal felaketler gibi etmenler bulunmaktadır. Dolayısıyla, talebin üretimi aştığı durumlarda, üretim fazlası fiyatları büyük ölçüde değiştirebilir. İşte bu yüzden, üretici birliklerine belirli süre ve miktarda ürünleri piyasadan çekme yetkisi verilmektedir. Üretim fazlalığı genellikle kısa vadeli bir sorun olarak görülür ve genellikle piyasa dengesizliklerine neden olmaktadır. Bu sebeple, her yıl, arz fazlasının pazarı bozmasını önlemek için müdahale eşikleri belirlenir. Eğer bu eşikler aşıldıysa, sonuçlardan üreticiler sorumlu tutulur.

Üretici birliklerine üye olan üreticiler, belirli 16 üründe AB'nin geri çekme tazminatlarından faydalanabilir. Örneğin, turuncğiller için bu oran %5, elma ve armut için %8,5, diğer 16 ürün için %10'dur. Piyasadan çekilen ürünlerin %100'ü AB tarafından finanse edilir. Ancak bu finansman miktarı, üretici birliğinin yıllık işletme fonunun üçte birini geçemez. Yüksek miktarda geri çekmelerin yapısal dengesizliğe yol açmaması için müdahale eşikleri belirlenebilir. Eğer bu eşikler aşıldıysa, bir sonraki dönem için geri çekme primleri düşürülür (Erkal 2003).

Ayrıca üretici birlikleri, üreticilere ürün işleme desteği de sağlar. Bu desteği alabilmek için üretici birliği ve işleyici arasında bir anlaşma olmalıdır. Yardım, son üç pazarlama döneminde teslim edilen ürün miktarına dayanır ve yardım miktarı, AB'nin üçüncü ülkelerden ithalat fiyatlarına dayanarak hesaplanır (Derici 2014). Bu, üreticilere işleme sürecinde ekonomik destek sağlar ve onları pazar koşullarını rekabetçi hale getirir.

Geri çekme prosedürleri üye ülkeler ve Komisyon tarafından denetlenir. Satılmadan geri çekilen ürünler hiçbir koşulda piyasaya geri dönemez. Sosyal ve hayır amaçlı olarak ücretsiz dağıtılmalı, damıtılmalı, hayvan yemi olarak veya gıda dışı amaçlarla kullanılmalı veya nihayetinde çevreye zarar vermeyecek şekilde imha edilmelidir. Topluluk, bu durumda ayıklama ve paketleme masrafları da dahil olmak üzere ücretsiz dağıtım maliyetini üstlenmektedir.

4.5.1.6. Üçüncü ülkelerle ticaret

AB, YMS üreticilerini desteklemek amacıyla bir dizi önlem uygulamaktadır. Bu önlemler genellikle iç pazar önlemleri ve dış koruma tedbirlerini içerir. Dış koruma, AB'nin YMS üreticilerini desteklemek için başvurduğu önlemlerin temelini oluşturur. Bu, genellikle tarife ve giriş fiyat sistemine dayanan bir sistemdir. İçerisinde bir dizi araç bulunur, bunlar; “giriş fiyat sistemi”, “özel koruma hükümleri”, “tarife kotası” ve “sağlık-bitki sağlığı”dır. Bu tedbirler, DTÖ taahhütleri ile uyumludur ve DTÖ Tarım Anlaşması sonrası kabul edilmiştir (Hekimoğlu ve Altındeğer 2006).

AB tarım politikası, üreticilere ihracat destekleri sağlamaktadır. Bu destekler genellikle, AB ürünlerine olan talebi artırmak için sübvansiyonlar şeklinde verilir. DTÖ Tarım Anlaşması'nın uygulanmasıyla birlikte, AB 1 Temmuz 1995'ten itibaren altı yıllık bir süre zarfında ihracat sübvansiyonlarını azaltma kararı almıştır. Bu sübvansiyonların amacı, AB'nin dışındaki ülkelerdeki ihracatını artırmak ve ulusal ile uluslararası fiyatlar arasındaki farkı kapatmaktır. Ancak bu sübvansiyonlar, sadece belirli bir ürün grubuna OPD kapsamındaki ürün ve ürün gruplarına verilmeye başlanmıştır (Acar ve Bulut, 2011). Bu uygulama, AB'nin ihracat politikasının dünya ticaretine uyum sağlama çabasının bir parçasıdır.

İç piyasa müdahaleleri, genellikle üretici örgütlerinin piyasa etkinliğini ve pazarlama gücünü artırmak, aynı zamanda belirli bir fiyat istikrarını sağlamak için uygulanır. Diğer yandan, dış koruma önlemleri, YMS üreticilerine özgü avantajlar sunar. AB, DTÖ standartlarına göre, ihracat sübvansiyonlarını YMS ile işlenmiş YMS olarak iki farklı kategoriye ayırmıştır. İhracat lisansına sahip olan belirli ürünler, YMS OPD kapsamında ihracat sübvansiyonlarından yararlanmaktadır. Bu ürünler arasında; elma, limon, portakal, sofralık üzüm, domates ve bazı sert kabuklu meyveler bulunmaktadır. Bu sübvansiyonlar, belirli ürünlerin ihracatının teşvik edilmesi ve uluslararası pazarlarda daha rekabetçi hale gelmesi amacıyla sağlanır.

Söz konusu lisans sistemlerine bakıldığında, A1 standardı, geri ödemenin önceden belirlendiği bir sistemdir. A2, özel bir sistem olup geri ödeme önceden belirlenmiş olduğu bir sistemdir. A3 sistemi ise ihaleye dayalı bir sistemdir ve B sistemi, geri ödemenin önceden belirlenmediği bir sistemdir (Erkal 2003).

AB'nin dış ticaret politikalarına tabi olan ülkelere gelen ürünler için Ortak Gümrük Tarifesi vergi oranları uygulanmaktadır. Bu, ithalatçıların hangi oranda vergi ödeyeceğini ve hangi düzenlemelere tabi tutulacaklarını belirlemelerine yardımcı olur. YMS için tüm tarife kotaları, DTÖ'ye bağlı olan ve “geleneksel/yeni gelenler” yönteminin uygulandığı sarımsak kotası hariç olmak üzere, “ilk gelen ilk alır” esasına göre tahsis edilmektedir. Bu doğrultuda ortak gümrük tarifesi altında üçüncü ülkelerle gerçekleştirilen ticaret güvence altına alınmıştır. Belirli üçüncü ülkelerle ithalatta tercihli

anlaşmalar da tarife kotaları dahilinde tarife indirimleri uygulanmaktadır (Yılmaz 2008).

AB, ithalat rejimi kapsamında ayrıca "Giriş Fiyatı Sistemi"ni benimsemiştir. Bu sistem, AB pazarına üçüncü ülkelerden gelen malların satışı için bir minimum fiyat belirler. Bu minimum fiyat, ithalatın giriş fiyatı olarak adlandırılır. Eğer bir malın ithalat değeri, belirlenen giriş fiyatından düşükse, ek bir vergi uygulanır. Bu ek vergi, ad valorem gümrük vergisi olarak bilinir ve ithalat değerinin belirli bir yüzdesi üzerinden hesaplanır. Dolayısıyla, ithalat değeri giriş fiyatından düşük olduğunda hem ek vergi hem de ad valorem gümrük vergisi uygulanır (Derici 2014).

Öte yandan, ithalat değerinin giriş fiyatına eşit veya daha yüksek olduğu durumlarda, yalnızca ad valorem gümrük vergisi uygulanır. Bu senaryoda, ek vergi talep edilmez. "Giriş Fiyatı Sistemi", DTÖ Tarım Anlaşması öncesi dönemde geçerli olan referans fiyat sistemine dayanarak oluşturulmuş bir tarife dönüşüm sistemidir. Bu sistem, belirli zaman aralıklarında, özellikle domates, salatalık, enginar, kabak, portakal, mandalina, limon, üzüm, elma, armut, ayva, kayısı, kiraz, şeftali, erik, çakal eriği, meyve suları ve şarap gibi ürünlerin ithalatında uygulanır. Ek vergi miktarı, ithalat fiyatının giriş fiyatının ne kadar altında olduğuna göre belirlenir. Eğer ithalat fiyatı giriş fiyatının %8'inden daha düşükse, maksimum tarife eşdeğeri olarak ek vergi uygulanır. Bu, ithalat fiyatının giriş fiyatının belirli bir yüzdesinin altına inmesi durumunda uygulanacak maksimum vergi miktarını belirler (Derici, 2014).

AB'nin YMS politikası, üreticileri desteklemek için hem iç hem de dış önlemleri hedefler. Bu önlemler, AB'nin DTÖ taahhütleriyle uyumlu bir şekilde uygulanır ve genellikle ihracat sübvansiyonları, tarifeler ve giriş fiyat sistemleri gibi araçları içerir. Bu politika hem AB üreticilerini korumak hem de uluslararası ticareti teşvik etmek amacıyla tasarlanmıştır (Yılmaz 2008).

YMS ihracatında ise asgari gereklilikler genellikle bitki sağlığı sertifikası ve EC 178/2002 sayılı Yönetmelik gereğince ürünün menşei, tedarikçi adı ve adresi gibi temel kimlik bilgilerinin izlenebilir olması gerekmektedir. Ancak bir ürün EC 2200/1996 sayılı Yönetmeliğe göre kalite derecelendirmesine tabi ise bu durumda bir uygunluk belgesinin de sağlanması gerekmektedir (Graffham, 2006:6).

Kalite standartlarına tabi olan ürünlerin alım satımında, bu standartlara uygunluğun kontrolü hem iç piyasada hem de ithalat ve ihracat işlemleri sırasında yetkili makamlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Üye devletler, belirlenen kalite standartlarına uygunluğu tespit etmekte ve pazarlama aşamaları esnasında numune alma yöntemiyle, hatta ürünler üretim bölgesinden çıkmadan önce paketleme veya yükleme sırasında kontroller gerçekleştirmektedir.

İthalat durumunda, ürünlerin kalite standartlarına veya eş değer standartlara uygun olması halinde işlemlere izin verilmekte ve ithalat formalitelerinin Topluluk kurallarına uygun şekilde tamamlanmasının ardından bu ürünler için temel tüzük hükümleri geçerli hale gelmektedir. Topluluk tarafından ihraç edilecek ürünlerin kalite standartlarına uygunluğu, Topluluk sınırlarından çıkmadan önce denetlenmekte ve buna göre ihracat izni verilmektedir (Erkal 2003).

4.5.2. EC 2201/96 yönetmelik: işlenmiş meyve ve sebze

EC 2201/96 sayılı Yönetmelik, meyve ve sebzelerden işlenmiş ürünlerin ticaretini ve kalite standartlarını düzenleyen bir AB mevzuatıdır. Bu yönetmelik, AB ülkeleri arasında ve AB ile diğer ülkeler arasında işlenmiş meyve ve sebze ürünlerinin düzenli ve adil ticaretini sağlamayı amaçlar.

Yönetmelik, hangi ürünlerin "meyve ve sebzelerden işlenmiş ürünler" olarak kabul edileceğini ve bu ürünlerin nasıl sınıflandırılacağını tanımlar. Örneğin, konserve meyve, meyve suyu, meyve püresi gibi işlenmiş meyve ürünleri bu kategoriye girer. Bu ürünlerin görünümü, tatları, boyutları, renkleri ve diğer özellikleri gibi çeşitli faktörler kalite standartlarını belirlemektedir. Ürünlerin nasıl paketlenip etiketleneceği bu yönetmelik altında düzenlenir. Ürünlerin ambalajı ve etiketleri belirli kurallara uymalıdır. Bu, tüketicilere ürün hakkında doğru bilgi verilmesini sağlar (Tarım ve Orman Bakanlığı 2013).

Yönetmeliğe göre, üretici örgütlerini desteklemek için çeşitli önlemler içerir. Üretici örgütleri, işlenmiş meyve ve sebze ürünlerini daha iyi pazarlamak ve dağıtmak için finansal yardım alabilirler. Domates, şeftali ve armut için EC 2003/1535 sayılı Yönetmelik Ek II ile, kuru incir ve d'Ente kuru erik EC 2003/1535 Yönetmelik ve EC 1999/464 Yönetmelik ile ve kuru üzüm 1999/1621 sayılı Konsey Yönetmeliği ile üretim yardımları belirlenmiştir.

Bu yönetmelik AB içinde ve dışında işlenmiş meyve ve sebze ürünlerinin kalitesini, güvenliğini ve ticaretini düzenlemek için kullanılır. AB üye devletleri, bu yönetmeliği ulusal düzeyde uygulamak ve izlemekle yükümlüdürler. Her üye devlet, kendi ülkesindeki işlenmiş meyve ve sebze ürünlerinin uygunluğunu denetlemelidir. Bu, tüketicilerin güvenli ve kaliteli ürünler almasını ve ticaretin düzenli bir şekilde yapılmasını sağlar.

4.5.3. EC 2202/96 yönetmelik: turunçgiller için yardım programı

Bu yönetmelik, turunçgiller üreticilerine yönelik bir yardım programını kapsar ve turunçgil üretiminin ve sürdürülebilirliğinin sağlanması teşvik eder. Kapsanan ürünler: limon, greyfurt, portakal, mandalina ve klementindir. Üreticilere ekonomik destek sağlamak amacıyla verilecek yardımın miktarı ve niteliği belirtilir. Turunçgil üreticilerinin bu yardımdan yararlanabilmesi için belirli koşulları yerine getirmesi gerekebilir. Bu koşullar, üretim standartlarına uymayı, çevresel korumayı sağlamayı veya belirli kalite standartlarına ulaşmayı içermektedir.

Bu yönetmelik içerisinde, yardım programı başvuru süreci, turunçgiller üreticilerinin yardım programına nasıl başvuracağı, hangi belgelerin gerektiğini, başvuruların nasıl değerlendirileceği, verilen yardımın ne zaman ve nasıl ödeneceği açıklanır. Ödemeler, genellikle üretim dönemine bağlı olarak yapılır.

4.5.4. EC 2001/112-113 yönetmelikler: meyve suyu, reçel vd. için OPD

EC 2001/112 sayılı Yönetmelik, meyve sularının ürün adları, hammadde tanımları, izinli bileşenler, tedaviler ve özel etiketleme gereklilikleri gibi meyve suyu

üretimine dair kalite gerekliliklerini, etiketleme ve ambalajlama kurallarını belirler. Bu tüzüğün amacı meyve suları sektöründe adil rekabeti ve üreticilerin korunmasını sağlamaktır. Yönetmelik, meyve suları ile ilgili pazar organizasyonunu düzenler. Ürünlerin işlenmesi, depolanması ve dağıtılmasına yardımcı olmak amacıyla özel işleme yardım programlarını içerir (Gültekin 2005).

Çizelge 4.8. EC 2001/112 sayılı yönetmelik kapsamındaki ürünler

Kapsanan Ürünler

Meyve suyu
Konsantreden üretilen meyve suyu
Meyve suyu konsantresi
Su ile ekstrakte edilen meyve suyu
Meyve suyu tozu
Meyve nektarı
Meyve püresi

Kaynak: Avrupa Komisyonu 2023a

EC 2001/113 sayılı Yönetmelik reçel, jöle ve marmelat ürünleri sektöründe adil rekabeti ve üreticilerin korunmasını sağlamaktır. Yönetmelik, bu ürünlerin pazar organizasyonunu düzenler. Reçel, jöle ve marmelat ürünlerinin kalite gerekliliklerini ve standartlarını belirlerken ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasına yardımcı olmak amacıyla özel işlemeye yardım programlarını içerir.

Çizelge 4.9. EC 2001/113 sayılı yönetmelik kapsamındaki ürünler

Kapsanan Ürünler

Reçel
Ekstra reçel
Geleneksel reçel
Ekstra geleneksel reçel
Jöle
Ekstra jöle
Marmelat
Jöle-marmelat
Geleneksel marmelat
Tatlandırılmış kestane püresini

Kaynak: Avrupa Komisyonu 2023a

Bu yönetmelikler, AB içinde meyve suları ile reçel, jöle ve marmelat ürünleri üreten işletmelerin faaliyetlerini düzenler ve bu ürünlerin kalitesini ve güvenliğini sağlamak için çeşitli önlemler içermektedir.

4.6. Avrupa Birliği Ortak Piyasa Düzeni Kapsamında Yaş Meyve ve Sebze Yansımaları

AB, YMS sektörünün rekabet gücünü artırmak, krizlere bağlı gelir dalgalanmalarını azaltmak, tüketimi artırmak, çevre dostu tarım ve üretim tekniklerini

teşvik etmek ve pazarlama standartları uygulanarak ürün kalitesini yükseltmek için pazar yönetimi programı aracılığıyla destek sağlamaktadır. Bu çerçevede, üretici örgütleri sektörde önemli bir rol oynamakta ve üreticilerin piyasadaki konumlarını güçlendirmeleri için üretici örgütlerinin katılmaları teşvik edilmektedir. ÜÖ'lerin operasyonel programlarına finansal destek sağlanmaktadır.

Ulusal otoriteler, üretici örgütlerinin “üretici örgütü” statüsü için başvurularını kabul etmelidir ve ayrıca hangi önlemlerin destek için uygun olduğunu belirlemek üzere bir strateji belirlemelidirler. ÜÖ'ler, operasyonel programlarının uygulanması hakkında yıllık raporlar sunar ve Avrupa Komisyonu, programları ve ulusal stratejiyi performans göstergeleri üzerinden izler.

Üretici örgütleri, operasyonel programlarını finanse etmek için bir operasyonel fon oluşturabilir ve bu fon, üyelerin mali katkısı ve AB mali yardımıyla finanse edilir. Özellikle üreticilerin yeterince örgütlenemediği bölgelerde, ulusal hükümetler ek finansman sağlayabilir.

Son olarak, farklı YMS sektörü meslek kategorilerinin yeterince temsil edildiği ve rejimin hedeflerine katkıda bulunan eylemler gerçekleştiren sektörel kuruluşların tanınması teşvik edilmektedir.

4.7. Avrupa Birliği Yaş Meyve ve Sebze Temel Göstergeleri

AB, YMS ticaretinin global arenadaki önde gelen oyuncularından biridir. Farklı iklim koşulları ve coğrafi çeşitlilik sayesinde, AB geniş bir ürün yelpazesinde YMS üretimini gerçekleştirir. Bu, AB'nin hem iç hem de uluslararası pazarlarda etkili bir şekilde rekabet etmesini sağlar.

Hem ithalat hem de ihracat yoluyla, AB'nin YMS ticareti, global tarım ticaretinde önemli bir rol oynar. Bu sektör, tarımsal politikalar, iklim koşulları, sürdürülebilirlik hedefleri ve tüketici talepleri gibi bir dizi faktörden etkilenir. Bu bağlamda, AB'nin YMS ticareti, hem AB ekonomisi için önemli bir bileşen hem de global tarım ekonomisi için önemli bir etkidir.

Çizelge 4.10. AB yaş meyve üretim değerleri (ton)

Yaş Meyve	2019	2020	2021	2022
Elma	10.654.000	10.573.000	11.906.000	12.000.000
Portakal	6.218.000	6.538.000	6.511.000	6.290.000
Kolay soyulan meyveler	2.917.000	3.300.000	3.253.000	3.085.000
Karpuz	3.021.000	2.922.000	3.100.000	2.742.000
Armut	1.980.000	2.297.000	1.769.000	2.109.000
Şeftali	2.518.000	2.036.000	1.808.000	1.885.000
Kavun	1.728.000	1.768.000	1.814.000	1.662.000
Üzüm	1.833.000	1.779.000	1.745.000	1.655.000
Nektarin	1.473.000	1.038.000	939.000	1.104.000
Diğer AB Ülkeleri	9.693.000	10.209.000	9.965.000	10.131.000
TOPLAM	42.035.000	42.461.000	42.81.000	42.663.000

Kaynak: Anonymous 7

Geçtiğimiz son 4 seneyi değerlendirdiğimizde, 2019 ile 2022 yılları arasında Avrupa Birliği'nde yaş meyve üretim hacimlerinde önemli bir değişiklik olmadığını görülmektedir. Bu dört yıl boyunca, yaş meyve üretim hacmi yaklaşık olarak sabit bir seviyede, 42 milyon ton civarında seyretmiştir. Bu durum, sektörün istikrarlı bir üretim kapasitesine ve etkin bir tedarik zincirine sahip olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.11. AB sebze üretim değerleri (ton)

Sebze	2019	2020	2021	2022
Soğan	6.837.000	6.621.000	7.293.000	6.314.000
Patates	6.263.000	1.220.000	6.855.000	6.169.000
Havuç	5.495.000	4.696.000	5.274.000	4.957.000
Lahana	3.283.000	3.062.000	3.043.000	2.951.000
Biber	2.864.000	2.933.000	4.496.000	3.217.000
Marul	2.513.000	2.347.000	2.452.000	2.525.000
Salatalık	2.439.000	2.529.000	2.541.000	2.287.000
Karnabahar	2.157.000	2.194.000	2.129.000	2.001.000
Kabak	1.574.000	1.633.000	1.697.000	1.731.000
Diğer AB Ülkeleri	14.311.000	15.186.000	15.207.000	14.848.000
TOPLAM	47.737.000	47.531.000	49.689.000	46.664.000

Kaynak: Anonymous 7

Öte yandan, Çizelge 4.11.'yi ele aldığımızda sebze üretimi söz konusu olduğunda, Covid-19 öncesi 2019 yılında 47 milyon ton civarında olarak sebze üretim miktarı 2020 yılında da maalesef alınan korunma önlemlerinin etkisiyle işçi bulunamamasına sebebiyet vermiştir. Bu sebeple 2020 senesinde bir dalgalanma gözlenmemiştir.

Ancak 2021 senesinde, Covid-19 getirdiği korunma önlemlerinin tüketici davranışına dönüşmesinden dolayı arz-talep doğrultusunda, bu yıl 49 bin ton civarında bir üretim gerçekleştirilmiştir. Bunun temel sebebi, 2020 yılında korunma önlemleri doğrultusunda halkın eve kapanması ve evde yemek ihtiyaçlarını kendileri gidermeye başlamasıdır. 2022 senesinde ise Covid-19'un etkilerinin azalması ve tüketici davranışlarının da eskiye dönmesi arz-talebi düşürürken bir yanda da küresel ısınmanın çıktıkları olarak mevsim dalgalanmalarından ve çeşitli iklim koşullarından olumsuz olarak sebze üretiminin etkilendiği yorumlanabilir.

Çizelge 4.12. AB ülke bazında yaş meyve üretim değerleri (ton)

Yaş Meyve	2019	2020	2021	2022
İspanya	13.684.000	14.179.000	14.007.000	12.099.000
İtalya	10.421.000	10.325.000	9.817.000	10.785.000
Polonya	3.793.000	4.422.000	5.321.000	5.639.000
Yunanistan	2.940.000	3.120.000	2.874.000	3.221.000
Fransa	3.108.000	2.737.000	2.603.000	3.032.000
Romanya	1.834.000	1.776.000	1.923.000	1.887.000
Almanya	1.330.000	1.352.000	1.301.000	1.338.000
Portekiz	1.259.000	1.141.000	1.369.000	1.134.000
Hollanda	767.000	749.000	718.000	749.000
Maceristan	930.000	725.000	888.000	727.000
Belçika	649.000	625.000	674.000	653.000
Bulgaristan	373.000	334.000	380.000	386.000
Avusturya	225.000	193.000	188.000	237.000
Çekya	130.000	143.000	138.000	161.000
Hırvatistan	171.000	152.000	159.000	151.000
Kıbrıs	112.000	119.000	128.000	129.000
Slovenya	49.000	59.000	52.000	56.000
Danimarka	43.000	58.000	48.000	56.000
İsveç	39.000	52.000	46.000	49.000
Slovakya	47.000	41.000	45.000	49.000
Litvanya	41.000	41.000	45.000	49.000
İrlanda	26.000	26.000	28.000	28.000
Diğer AB Ülkeleri	60.000	57.000	57.000	59.000
TOPLAM	42.035.000	42.461.000	42.81.000	42.664.000

Kaynak: Anonymous 7

Üretim hacmine ülke bazında bakıldığında ise yaş meyve üretiminde İspanya öne çıkmaktadır. Bu ülke, geniş tarım alanları ve uygun iklim koşulları sayesinde AB'nin en büyük üreticisi konumundadır. Ayrıca Covid-19 yıllarında üretimini artırdığı yorumu da yapılabilir. 2019 yılında 13 bin ton civarında olan üretimini 2020 ve 2021 yıllarında 14 milyon ton olarak tamamlamıştır. İtalya ise ikinci sıradadır; bu durum, İtalya'nın çeşitli YMS türlerinin yetiştirilmesine uygun zengin toprakları ve ikliminin bir sonucudur. Üçüncü sırada da daha soğuk iklimine rağmen etkileyici bir üretim kapasitesine sahip olan Polonya bulunmaktadır. İspanya gibi de Polonya Covid-19 yıllarında üretimini artmıştır. 2019 yılında 3 milyon ton civarında olan üretimini 2020 yılında 4 milyon tona ve 2021 yılında 5 milyon tona çıkartmıştır. 2022 yılında da üretim miktarını 5 milyon ton civarında korumayı başarmıştır.

Çizelge 4.13. AB ülke bazında sebze üretim değerleri (ton)

Sebze	2019	2020	2021	2022
İspanya	10.391.000	9.971.000	10.430.000	9.497.000
İtalya	7.211.000	7.212.000	7.862.000	7.600.000
Polonya	5.354.000	5.240.000	5.369.000	5.549.000
Hollanda	5.484.000	5.383.000	5.695.000	5.017.000
Fransa	5.263.000	5.160.000	4.981.000	4.935.000
Almanya	3.707.000	3.693.000	4.057.000	3.499.000
Belçika	1.777.000	1.726.000	2.007.000	1.836.000
Romanya	1.865.000	1.957.000	1.941.000	1.748.000
Yunanistan	1.445.000	1.583.000	1601.000	1.563.000
Maceristan	1.303.000	1.264.000	1.260.000	1.190.000
Portekiz	794.000	1.101.000	1201.000	1.010.000
Avusturya	611.000	644.000	675.000	674.000
İsveç	346.000	395.000	409.000	413.000
Danimarka	300.000	303.000	287.000	292.000
Finlandiya	294.000	297.000	284.000	290.000
Çekya	226.000	252.000	275.000	261.000
Bulgaristan	313.000	256.000	262.000	249.000
Litvanya	230.000	220.000	238.000	226.000
İrlanda	219.000	222.000	231.000	219.000
İsveç	141.000	182.000	145.000	140.000
Slovakya	122.000	119.000	142.000	135.000
İrlanda	119.000	134.000	114.000	109.000
Diğer AB Ülkeleri	222.000	217.000	223.000	212.000
TOPLAM	47.737.000	37.531.000	49.689.000	46.664.000

Kaynak: Anonymous 7

Çizelge 4.13.'ü incelediğimizde ise aynı yaş meyvede olduğu gibi üretimde üretiminde İspanya öne çıkmaktadır. Bu ülke, geniş tarım alanları sayesinde sebze de en büyük üreticisi konumundadır. Ancak yaş meyvede olduğu gibi üretim miktarını tam olarak istikrarlı bir şekilde artırdığını söylenememektedir. 2019 senesinde 10 milyon ton civarında olan üretimi 2020 yılında 9 milyon ton civarına düşüp 2020 senesinde tekrardan 10 milyon ton civarına ulaşırken 2022 yılında ise yine 9 milyon ton civarına gerilemiştir. İtalya ise burada da ikinci sıradadır ve üretim değerinde bir dalgalanmama görülmemektedir. Üçüncü sırada ise Polonya bulunmaktadır ve yaş meyvede olduğu gibi üretiminde bir artış gözlenmemiştir.

Çizelge 4.14. AB içerisindeki yaş meyve ithalat değerleri (ton)

Yaş Meyve	2019	2020	2021	2022
Muz	3.074.000	3.135.000	3.334.000	3.226.000
Elma	1.891.000	1.925.000	1.910.000	1.765.000
Portakal	1.737.000	1.814.000	1.713.000	1.756.000
Kolay soyulan meyveler	1.398.000	1.439.000	1.460.000	1.478.000
Karpuz	1.353.000	1.395.000	1.377.000	1.198.000
Üzüm	857.000	915.000	942.000	949.000
Limon	828.000	887.000	856.000	812.000
Armut	731.000	692.000	739.000	731.000
Avokado	414.000	503.000	542.000	562.000
Diğer	5.236.000	4.921.000	4.991.000	4.873.000
TOPLAM	17.518.000	17.625.000	17.863.000	17.351.000

Kaynak: Anonymous 7

Çizelge 4.14. yine 2019 ve 2022 yılları arasında Birlik içerisinde ve dışarısında gerçekleştirilen yaş meyve ithalat değerlerini gözler önüne seriyor. Bu süre zarfında, yıllık ithalat değerlerinde büyük bir dalgalanma gözlemlenmiyor. İthalat değerleri konusunda tutarlı bir eğilim sergileyen Birlik, meyve ithalatında belirli bir düzeni takip ediyor. Birlik içerisinde, en yüksek ithalat değerine sahip ürünler 3 milyon ton ile muz, bin ton civarıyla elma ve elmaya çok yakın bir ton ile portakal olarak sıralanıyor. Bu üç meyve, ithalat listesindeki dominant konumlarını koruyorlar ve Birlik içerisindeki tüketicilere sunulan meyve çeşitliliğinin ana unsurlarını oluşturuyorlar.

Çizelge 4.15. AB dışındaki yaş meyve ithalat değerleri (ton)

Yaş Meyve	2019	2020	2021	2022
Muz	5.039.000	5.287.000	5.265.000	5.120.000
Ananas	881.000	776.000	827.000	782.000
Portakal	822.000	930.000	899.000	698.000
Avokado	532.000	604.000	678.000	671.000
Üzüm	520.000	498.000	576.000	601.000
Karpuz	373.000	421.000	424.000	512.000
Limon	332.000	391.000	407.000	474.000
Kolay soyulan meyveler	341.000	411.000	456.000	418.000
Elma	366.000	360.000	344.000	305.000
Diğer	2.070.000	2.206.000	2.174.000	2.123.000
TOPLAM	11.275.000	11.885.000	12.049.000	11.704.000

Kaynak: Anonymous 7

Diğer yandan, Birlik dışındaki ithalatlar da benzer bir eğilim gösteriyor, ancak ürün sıralaması biraz farklı. Muz yine 5 milyon ton ile en yüksek ithalat değerine sahip ürün olarak öne çıkıyor. Ancak yaklaşık 800 bin ton civarıyla ananas Birlik dışındaki ithalatlarda ikinci sırayı alırken, 700 bin ton ile portakal üçüncü sırayı koruyor. Bu durum, Birlik dışı bölgelerin, ananas gibi tropikal meyvelere olan talebinin, Birlik içerisindeki

talepten daha yüksek olduğunu gösteriyor. Buna karşılık, elma Birlik dışındaki ithalatlarda daha az önemli bir rol oynuyor. Sonuç olarak, Birlik'in iç ve dış meyve ithalatında belirgin bir düzen ve tutarlılık var. Bu düzen, tüketicilerin taleplerine ve bölgesel meyve tercihlerine dayanıyor.

Çizelge 4.16. AB içerisindeki sebze ithalat değerleri (ton)

Sebze	2019	2020	2021	2022
Domates	2.148.000	2.069.000	2.047.000	1.954.000
Soğan	1.192.000	1.183.000	1.232.000	1.217.000
Lahana	1.105.000	1.055.000	1.117.000	1.117.000
Salatalık	1.124.000	1.159.000	1.140.000	1.104.000
Biber	1.061.000	1.106.000	1.113.000	1.073.000
Havuç	415.000	432.000	440.000	474.000
Karnabahar	828.000	887.000	856.000	812.000
Kabak	399.000	420.000	429.000	398.000
Mantar	299.000	308.000	322.000	297.000
Diğer	2.753.000	2.809.000	2.971.000	2.903.000
TOPLAM	11.540.000	11.542.000	11.801.000	11.371.000

Kaynak: Anonymous 7

2019 ve 2022 yılları arasında Birlik içinde ve dışında gerçekleştirilen sebze ithalat değerleri incelendiğinde yıllık ithalat değerlerinde belirgin bir farklılık görülmemiştir. Bu, Birlik'in sebze ithalatında tutarlı bir düzeni koruduğunu gösterir. Birlik içinde, ithalat değerlerine göre sıralanan ürünler domates, soğan ve lahana şeklindedir. Bu üç sebze, ithalat listesinde en üst sıralarda yer alarak, Birlik içindeki tüketicilere sunulan sebze çeşitliliğinin ana bileşenlerini oluşturur.

Çizelge 4.17. AB dışındaki sebze ithalat değerleri (ton)

Sebze	2019	2020	2021	2022
Domates	583.000	621.000	705.000	741.000
Biber	201.000	220.000	242.000	232.000
Soğan	536.000	275.000	292.000	215.000
Salatalık	72.000	100.000	126.000	101.000
Kabak	64.000	59.000	63.000	66.000
Havuç	112.000	79.000	69.000	60.000
Mantar	30.000	30.000	29.000	30.000
Lahana	21.000	16.000	14.000	15.000
Karnabahar	12.000	11.000	9.000	8.000
Diğer	555.000	561.000	589.000	550.000
TOPLAM	2.187.000	1.972.000	2.138.000	2.017.000

Kaynak: Anonymous 7

Birlik dışında, ithalat değerleri aynı zamanda domates tarafından domine edilir, ancak bu durumda biber ikinci sırayı alır ve soğan üçüncü sırayı korumaktadır. Bu, Birlik dışı bölgelerde, biber gibi sebzelerin talebinin, Birlik içinekinden daha yüksek olduğunu gösterir. Soğan ise her iki bölgede de popüler bir sebze olmaya devam eder. Birlik'in sebze ithalatında belirgin bir düzen ve tutarlılık vardır. Bu düzen, tüketicilerin taleplerine

ve bölgesel sebze tercihlerine dayanır. Bu, Birlik'in hem içinde hem de dışında tüketicilere geniş bir sebze çeşitliliği sunmasını sağlar.

Çizelge 4.18. AB içerisindeki yaş meyve ihracat değerleri (ton)

Yaş Meyve	2019	2020	2021	2022
Muz	3.065.000	3.041.000	3.119.000	3.032.000
Portakal	2.066.000	2.146.000	1.999.000	2.020.000
Elma	1.878.000	1.890.000	1.847.000	1.735.000
Kolay soyulan meyveler	1.539.000	1.528.000	1.523.000	1.565.000
Diğer	9.566.000	9.474.000	9.782.000	9.261.000
TOPLAM	18.114.000	18.079.000	18.269.000	17.614.000

Kaynak: Anonymous 7

AB içerisinde gerçekleştirilen yaş meyve ihracat değerleri incelendiğinde ise dönem boyunca, yıllık ihracat değerlerinde belirgin bir farklılık gözlenmemiştir, bu da yaş meyve ihracatının bu süre zarfında tutarlı bir şekilde devam ettiğini gösterir. Yaş meyve ihracatında, en yüksek ihracat değerine sahip ürünler muz, portakal ve elma olarak sıralanmaktadır. Bu üç meyve, AB'nin ihracat piyasasını domine etmekte ve sunulan yaş meyve çeşitliliğinin ana bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu meyvelerin yüksek ihracat değerleri, AB dışındaki pazarlarda büyük bir talep olduğunu ve geniş bir müşteri kitlesi tarafından tercih edildiğini gösterir.

Çizelge 4.19. AB içerisindeki sebze ihracat değerleri (ton)

Sebze	2019	2020	2021	2022
Domates	2.240.000	2.154.000	2.141.000	2.384.000
Lahana	1.229.000	1.188.000	1.256.000	1.220.000
Soğan	1.312.000	1.170.000	1.146.000	1.169.000
Biber	1.167.000	1.188.000	1.170.000	1.139.000
Diğer	6.186.000	6.204.000	6.459.000	6.182.000
TOPLAM	12.133.000	11.903.000	12.172.000	12.094.000

Kaynak: Anonymous 7

Öte yandan, sebze ihracatında, en yüksek ihracat değerine sahip ürünler domates, lahana ve soğan olarak belirlenmiştir. Bu sebzeler, ihracat listesinde öncü konumda olup sunulan sebze çeşitliliğinin ana unsurlarını oluşturur. Bu sebzelerin yüksek ihracat değerleri, AB dışındaki pazarlarda yüksek talep gördüklerini ve geniş bir müşteri kitlesi tarafından talep edildiklerini gösterir.

Çizelge 4.20. AB dışındaki yaş meyve ihracat değerleri (ton)

Yaş Meyve	2019	2020	2021	2022
Elma	1.462.000	1.071.000	1.141.000	1.129.000
Portakal	460.000	396.000	376.000	389.000
Kolay soyulan meyveler	372.000	355.000	313.000	341.000
Avokado	94.000	103.000	94.000	97.000
Diğer	2.209.000	2.034.000	1.861.000	1.827.000
TOPLAM	4.597.000	3.959.000	3.785.000	3.783.000

Kaynak: Anonymous 7

AB dışında gerçekleştirilen yaş meyve ihracat değerlerinde ise yaş meyve ihracatı söz konusu olduğunda, en yüksek ihracat değerlerine sahip ürünler elma, portakal ve kolay soyulan kabuklu meyveler olarak belirlenmiştir. Bu üç meyve, ihracat piyasasını domine etmekte ve AB dışında sunulan yaş meyve çeşitliliğinin ana bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu meyvelerin yüksek ihracat değerleri, uluslararası pazarda büyük bir talep olduğunu ve geniş bir müşteri kitlesi tarafından tercih edildiğini gösterir.

AB'nin YMS ihracatında, 2019 ve 2022 yılları arasında belirgin bir düzen ve tutarlılık gözlemlenmiştir ve dalgalanma söz konusu değildir. Bu düzen, müşterilerin taleplerine ve global tüketim alışkanlıklarına dayanır. Bu, AB'nin YMS ihracatının geniş bir müşteri kitlesine hitap etmesini sağlar.

Çizelge 4.21. AB dışındaki sebze ihracat değerleri (ton)

Sebze	2019	2020	2021	2022
Soğan	1.062.000	1.333.000	1.238.000	1.402.000
Domates	461.000	442.000	377.000	377.000
Biber	321.000	318.000	288.000	302.000
Kabak	253.000	246.000	245.000	240.000
Diğer	1.277.000	1.262.000	1.302.000	1.303.000
TOPLAM	3.374.000	3.601.000	3.455.000	3.624.000

Kaynak: Anonymous 7

Sebze ihracatında ise en yüksek ihracat değerlerine sahip ürünler soğan, domates ve biber olarak sıralanmıştır. Bu sebzeler, ihracat listesinde en ön sıralarda yer alır ve AB dışında sunulan sebze çeşitliliğinin ana unsurlarını oluşturur. Bu sebzelerin yüksek ihracat değerleri, uluslararası pazarda yüksek talep gördüklerini ve geniş bir müşteri kitlesi tarafından talep edildiklerini gösterir ve ihracat değerlerinde verilen yıllar arasında bir dalgalanma gözlenmemiştir. Buradan Covid-19'un olumsuz etkilerinden etkilenmediğini söylenebilir.

Çizelge 4.22. AB toplam yaş meyve ithalat değerleri (ton)

Yaş Meyve	2019	2020	2021	2022
Hollanda	5.143.000	5.374.000	5.655.000	5.531.000
Almanya	5.431.000	5.632.000	5.495.000	5.212.000
Fransa	3.402.000	3.394.000	3.596.000	3.542.000
Belçika	2.162.000	2.242.000	2.203.000	2.071.000
İtalya	2.048.000	2.050.000	1.987.000	1.988.000
İspanya	1.746.000	1.831.000	1.998.000	1.978.000
Polonya	1.622.000	1.715.000	1.716.000	1.614.000
Romanya	808.000	819.000	830.000	852.000
Portekiz	841.000	903.000	893.000	846.000
Avusturya	705.000	718.000	655.000	678.000
İsveç	668.000	679.000	670.000	647.000
Diğer	4.000	216.000	4.000	152.000
TOPLAM	28.794.000	29.509.000	29.912.000	29.055.000

Kaynak: Anonymous 7

Çizelge 4.22.'ye göre AB içindeki ülkelerin yaş meyve ithalat değerlerinin nasıl sıralandığını göstermektedir. Bu çizelge, AB'nin toplam yaş meyve ticaretinde öne çıkan ülkeleri ve bu ülkelerin ticaret hacimlerini belirlemekte önemli bir araçtır. İthalat kısmında, yaş meyve hacmi açısından en büyük üç ülke Hollanda, Almanya ve Fransa olarak belirlenmiştir. Bu ülkeler, AB içinde yaş meyve ithalatında en aktif ülkeler olup bu alanda en yüksek hacme sahip ülkelerdir.

Çizelge 4.23. AB toplam yaş meyve ihracat değerleri (ton)

Yaş Meyve	2019	2020	2021	2022
İspanya	7.931.000	7.489.000	7.430.000	7.009.000
Hollanda	4.216.000	4.328.000	4.445.000	4.342.000
İtalya	2.673.000	2.620.000	2.620.000	2.603.000
Belçika	2.013.000	1.968.000	1.916.000	1.775.000
Yunanistan	1.268.000	1.364.000	1.258.000	1.264.000
Polonya	1.283.000	995.000	1.293.000	1.043.000
Fransa	943.000	953.000	906.000	1.018.000
Almanya	598.000	610.000	640.000	603.000
Portekiz	509.000	536.000	500.000	588.000
Slovenya	181.000	197.000	199.000	193.000
Avusturya	216.000	206.000	178.000	164.000
Diğer AB Ülkeleri	878.000	773.000	758.000	797.000
TOPLAM	22.711.000	22.038.000	22.054.000	21.397.000

Kaynak: Anonymous 7

Yaş meyve ihracatında ise İspanya, Hollanda ve İtalya AB içinde en yüksek

hacme sahip ülkelerdir. Bu ülkeler, yaş meyve ihracatında öne çıkmaktadır ve AB'nin dışına en yüksek miktarda yaş meyve ihracatını gerçekleştiren ülkelerdir.

Çizelge 4.24. AB toplam sebze ithalat değerleri (ton)

Sebze	2019	2020	2021	2022
Almanya	3.366.000	3.503.000	3.564.000	3.106.000
Fransa	1.907.000	1.886.000	1.954.000	1.917.000
Hollanda	1.496.000	1.407.000	1.584.000	1.460.000
Belçika	1.099.000	1.145.000	1.151.000	1.066.000
Polonya	827.000	779.000	784.000	890.000
İtalya	733.000	651.000	638.000	735.000
İspanya	663.000	642.000	697.000	719.000
Çekya	480.000	471.000	457.000	455.000
Romanya	363.000	356.000	389.000	379.000
İsveç	357.000	348.000	348.000	344.000
Avusturya	338.000	314.000	332.000	320.000
Diğer AB Ülkeleri	2.098.000	2.012.000	2.043.000	1.999.000
TOPLAM	13.726.000	13.514.000	13.939.000	13.388.000

Kaynak: Anonymous 7

Çizelge 4.24.'de ise AB içerisindeki ülkelerin sebze ithalat ve ihracat hacimlerini detaylı bir şekilde ortaya koyar. Sebze ithalatı söz konusu olduğunda, Almanya, Fransa ve Hollanda en büyük üç ülke olarak belirlenmiştir. Bu ülkeler, AB içinde sebze ithalatında en aktif ülkeler olarak bu alanda en yüksek hacme sahip ülkelerdir.

Çizelge 4.25. AB toplam sebze ihracat değerleri (ton)

Sebze	2019	2020	2021	2022
İspanya	5.388.000	5.415.000	5.360.000	5.128.000
Hollanda	5.027.000	5.043.000	5.013.000	5.033.000
Fransa	1.023.000	1.002.000	1.027.000	1.103.000
Belçika	950.000	970.000	891.000	1.062.000
Polonya	699.000	689.000	734.000	845.000
İtalya	844.000	862.000	911.000	843.000
Almanya	458.000	417.000	442.000	404.000
Portekiz	262.000	231.000	279.000	334.000
Avusturya	148.000	168.000	192.000	195.000
Yunanistan	135.000	133.000	158.000	147.000
Maceristan	77.000	84.000	94.000	90.000
Diğer AB Ülkeleri	497.000	489.000	527.000	537.000
TOPLAM	15.507.000	15.505.000	15.627.000	15.719.000

Kaynak: Anonymous 7

Sebze ihracatında ise İspanya, Hollanda ve Fransa, AB'de en yüksek hacme sahip olan ülkelerdir. Bu ülkeler, AB'nin dışına en yüksek miktarda sebze ihracatını

gerçekleştiren ülkeler olup sebze ihracatında öne çıkanlardır.

Çizelge 4.26. AB yaş meyve ticaret değerleri (milyar Euro)

Yaş Meyve	2019	2020	2021	2022
İthalat	30,057	33,166	33,526	34,234
İhracat	23,652	25,815	26,323	26,413
TİCARET DENGESİ	-6,404	-7,351	-7,204	-7,821

Kaynak: Anonymous 7

Yaş meyve ticareti incelendiğinde, ithalat değerlerinin ihracat değerlerini aştığı ve bu durumun bir ticari açığa yol açtığı görülmektedir. Bu ticari açık, -6.404 milyar Euro ile -7.821 milyar Euro arasında değişmektedir. Bu durum, yaş meyve ticaretinde belirgin bir dışa bağımlılığı ve ithalatın ihracattan daha baskın olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.27. AB sebze ticaret değerleri (milyar Euro)

Sebze	2019	2020	2021	2022
İthalat	15,654	15,986	17,099	17,577
İhracat	17,011	17,254	18,513	19,102
TİCARET DENGESİ	1,357	1,268	1,414	1,525

Kaynak: Anonymous 7

Öte yandan, sebze ticaretine bakıldığında, ihracat değerlerinin ithalat değerlerini aştığı ve bu durumun bir ticari fazlalığa yol açtığı görülmektedir. Bu ticari fazlalık, 1.357 milyon Euro ile 1.525 milyar Euro arasında değişmektedir. Bu durum, sebze ticaretinde AB'nin net bir ihracatçı konumunda olduğunu ve bu alanda dış pazarlara güçlü bir şekilde bağlı olduğunu göstermektedir.

4.8. Avrupa Birliği Yaş Meyve ve Sebze Piyasasında Güncel Durum

Geçtiğimiz son 3 senenin genel bir durum incelemesini yaptığımızda ise aşağıdaki bulgulara varılmaktadır:

YMS pazarlanması üzerinde 2020 yılı için belirleyici kriter önemli bir etkiye sahip olan küresel koronavirüs kriziydi. Bu etki temel olarak iki şekilde hissedildi: sınırlı sayıda işçi bulunması ve restoranların ve hazır yemek satış noktalarının kapanması nedeniyle ev dışı tüketimde keskin bir düşüş. Çoğu Avrupa ülkesinde taze pazara yönelik YMS mevsimlik yabancı işçiler tarafından hasat edilmektedir. Seyahat özgürlüğünün büyük ölçüde kısıtlanmasıyla birlikte, özellikle pandeminin ilk haftalarında önemli işçi eksikliği yaşandı. Dışarıda yemek yemekten evde yemek yemeye geçiş ile perakende satışlarda rekor kırıldı. Ancak en çok taze YMS dışındaki kategorilerde büyüme gerçekleşti.

Çizelge 4.28. AB’de 12 Aylık Periyotta Enflasyon Değişimi

AB-27	04/20	05/20	06/20	07/20	08/20	09/20	10/20	11/20	12/20	01/21	02/21
Enflasyon	0.6	0.5	0.7	0.8	0.4	0.2	0.2	0.2	0.3	1.2	1.3
Gıda	4.5	4.1	3.7	2.3	1.9	1.9	2.1	1.9	1.1	1.1	0.8
Meyve	11.8	14.1	13.8	10.8	9.9	9.3	7.7	5.3	4.5	3.3	2.8
Sebze	5.9	3.2	1.9	-2.4	-3.5	-1.8	1.8	3.1	-1.2	0.2	-1.0
Patates	1.0	-3.9	-6.6	-10.0	-11.9	-12.7	-11.9	-12.2	-12.7	-12.5	-11.9

Kaynak: Avrupa Komisyonu 2021b

Koronavirüs pandemisi sonrası yeni dünya düzenine ise 2021’de özellikle fiyat artışları ve hammadde ve lojistik hizmetlerinin eksikliği gibi yenileri eklendi. Ayrıca YMS sektörü iklim risklerine alışık olsa da hava koşullarıyla ilgili zorluklar yaşandı: Güney Avrupa’daki sıcak hava dalgaları ve Batı Avrupa’daki sağanak yağmurlar mahsul kıtlığına neden olup hasadı azalttı. Ancak perakende fiyatlarındaki artış tüketici harcamalarında artış anlamına geliyordu. Enerji fiyatlarının enflasyon üzerindeki etkisi çok daha büyük olmasına rağmen, taze gıda fiyatlarındaki artış daha keskindi. AB27 için enflasyon son 12 ayın en yüksek seviyesine ulaştı. Çizelge 4.28.’de görüldüğü üzere, yıllık tüketici gıda fiyatları enflasyonu %0,8 ile düşük seviyelerde seyretti. Meyvelerde son aylarda yaşanan düzeltmeler ve patates fiyatlarında ağustos ayından bu yana yaklaşık-%12 oranında sürekli düşüş gözlemlenmiştir.

Öte yandan üreticiler ve ihracatçılar için asıl sorun girdi ve lojistik fiyatlarındaki artış olmuştur. Fiyat artışları gübreden ambalaja kadar neredeyse tüm girdileri etkileyip ve özellikle Asya’ya giden ve Asya’dan gelen rotalarda deniz taşımacılığı ücretleri keskin bir şekilde yükselmiştir.

AB’deki tüketiciler için 2022 yılı hayat pahalılığının keskin bir şekilde arttığı bir yıl olmuştur. Ukrayna’da savaşın başlamasıyla birlikte özellikle enerji kaynakları önemli ölçüde pahalılaşmıştır. Bu durum hem tüketiciler hem de YMS üreticileri ve tüccarları tarafından olumsuz hissedildi. Koronavirüs salgınının başlangıcında olduğu gibi, tüketiciler gıda stokladı ve ardından, doğudaki ülkelerden mevsimlik işgücünün gelip gelmeyeceği ve ne kadar geleceği sorunu meydana geldi. Bu belirsizliğin ardından ekonomik bir şok yaşandı. Enerji ve gübre fiyatlarındaki hızlı yükseliş üretmek için fazla enerji gerektiren diğer hammaddeler de daha pahalı hale geldi. Yılın başında, tüketici fiyat endeksindeki değişim oranları bir önceki yıla kıyasla hala nispeten ılımlıydı. Ancak Mart 2022’de enflasyon yeniden yükselişe geçti; Avrupa ülkelerinde tüketicilerin uzun zamandır görmediği seviyelere ulaştı. Bu hayat pahalılığı artışında en büyük payı enerji oluşturdu.

Öte yandan YMS, enflasyonla ilgili haberlerde sıklıkla eşlik eden bir imaj motifi olarak kullanılmalarına rağmen, ilk başta pek fiyat belirleyici olmamıştır. Tüketiciler tepkilerini ölçülü davranarak gösterdi ve bu talep azalması bazı YMS kategorilerini etkilemiştir. Başta Baltık ülkeleri olmak üzere Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Portekiz’de de fiyat artışları ortalamaların üzerinde gerçekleşmiştir. YMS yılın büyük bölümünde hayat pahalılığı artışına sadece küçük bir katkıda bulunmuştur. Taze meyve enflasyonu Ekim ayında %9.4 ile en yüksek seviyeye ulaşırken, sebze tüketici fiyatları Ekim ayında yıllık bazda % 24 oranında artmıştır. Ancak bu durum, Ekim 2021’de fiyatların oldukça

düşük olmasından da kaynaklandı. Buna ek olarak sınırlı arz Ekim 2022 yılında yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte, tüketiciler için daha pahalı olan esas olarak gaz, elektrik ve diğer yakıtlar oldu. Ekim ayında, Avrupa genelinde bir önceki yıla göre artış %53,9 oldu. Yüksek enerji maliyetleri karşısında tüketicilerin yaşadığı belirsizlik, YMS'de de hissedilen günlük tüketim mallarını satın alma konusunda isteksizliğe yol açtı.

Enerji maliyetlerindeki keskin artış, özellikle seralarda YMS yetiştiriciliğini olumsuz etkilemiştir. Özellikle kış aylarında yapılan yetiştiricilik, maliyet nedenleriyle kısıtlandı. Bununla birlikte, traktörler için yakıt, gübre ve bitki koruma ürünleri de 2022 yılı boyunca önemli ölçüde daha pahalı hale gelmiştir. Tarımsal girdilerin 2015 baz yıllık fiyat endeksi 2020'nin üçüncü çeyreğine kadar %100'e yakın seyretnmiştir.

Endeks 2021'den itibaren çeyrekten çeyreğe belirgin bir şekilde artarak 2022'nin üçüncü çeyreğinde AB-27 için ortalama %154'e ulaştı. Tohum ve bitki koruma ürünlerinin fiyatlarında şimdiye kadar sadece ılımlı bir artış görülürken, maliyet artışı büyük ölçüde yakıtlar ve gübrelerden kaynaklanmaktadır. Gübre fiyat endeksi 2022'nin üçüncü çeyreğinde %229 olmuştur. YMS üreticileri için girdilerin yüksek alım fiyatları ve buna bağlı yüksek üretim maliyetleri bir zorluk teşkil etmiştir. Bunun nedeni, bazı durumlarda tüketici talebinin düşük olması nedeniyle malların piyasadan yavaş akması ve piyasa durumunun üreticilerin satış fiyatlarını maliyet yapısı göz önüne alındığında gerçekten gerekli olacak ölçüde artırmasını engellemesiydi. Örneğin, tarım ürünleri için fiyat endeksi sebzeler için 2022'nin üçüncü çeyreğinde sadece %143 olmuştur. Meyve için bu oran %165'e ulaşmış olsa da artış birinci ve ikinci çeyreklerde önemli ölçüde zayıflamıştır.

Yüksek taşıma maliyetleri ve sınırlı taşıma kapasitelerinin AB-27'nin YMS dış ticareti üzerindeki etkisi başlangıçta beklendiği kadar belirgin olmamıştır. AB içi ticarete, YMS ithalatı bir önceki yıla göre yüzde 3 azaldı. Karpuz ve havuçta daha belirgin düşüşler kaydedilmiştir. Ancak bu durum her iki türün arzının azalmasıyla açıklanabilir. Salata ve mantarlar da bir önceki yıla göre önemli ölçüde daha az miktarda ithal edilmiştir.

Yüksek üretim maliyetleri mantar üretiminde kısıtlamalara yol açmış, dolayısıyla uluslararası ticaret için daha az ürün mevcut olmuştur. Ticaret içi ihracat da çok az düşmüş, özellikle daha az meyve ihraç edilmiştir. Ekstra ticarete ise değişiklikler biraz daha belirgin olmuştur. AB dışındaki ülkelerden yüzde 3 oranında daha az YMS ithal edilmiştir. Özellikle portakal ve elma ithalatı düşmüştür. Avrupa pazarı, nispeten zayıf Euro nedeniyle AB dışından tedarikçiler için daha az cazip hale gelmiştir. Sonuç olarak, muz ve diğer tropik meyveler de bazı durumlarda farklı rotalar izliyor. Karpuzlar ise AB'de ekimine getirilen kısıtlamalar nedeniyle artan oranda AB dışındaki ülkelerden ithal edilmiştir. Sebzelerde, özellikle ekstra ülkelerden yapılan soğan, havuç ve salatalık ithalatı bir önceki yıla göre azalmıştır. Bunun başlıca nedeni AB ülkelerinin kendi kendine yeterlilik düzeyinin yükselmesidir.

Önceki verilere göre, AB-27 ülkelerindeki YMS hasadı 2022 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %3 daha düşüktü. Ancak bu düşüş neredeyse sadece sebzelerden kaynaklanmaktadır ve sonuçlar bazı durumlarda münferit YMS türleri arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin, bir bütün olarak meyve hasadı bir önceki yıla göre sadece yüzde 0,3 daha azdı. Özellikle İspanya'daki turuncgiller için aşırı hava koşulları

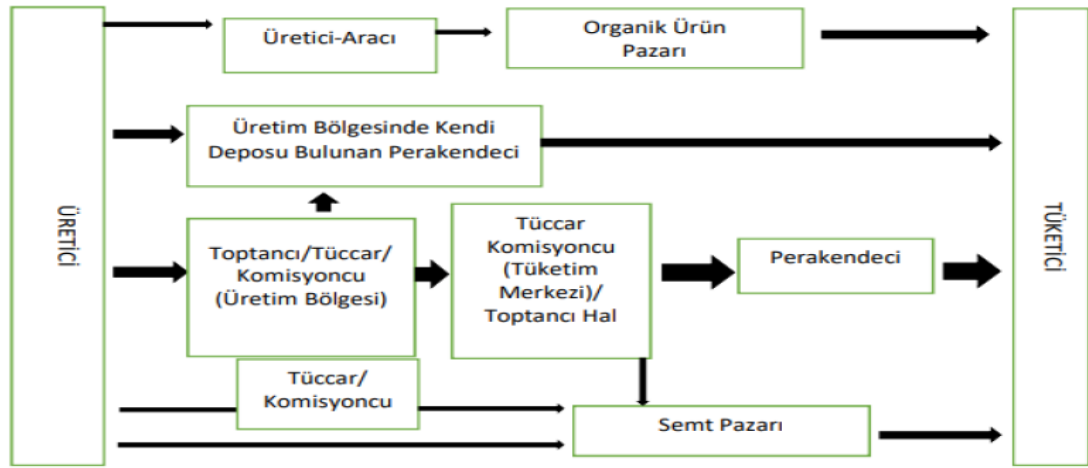
nedeniyle kesintiler olmuştur. Değişen mevsim koşulları mahsulleri olumsuz etkiledi. Sonuç olarak İspanya’da sezon başında son on yılın en küçük narenciye mahsulü alındı. Avrupa genelinde toplamda %3 daha az portakal ve %5 daha az kolay soyulan meyve hasat edilmiştir. Karpuz ve kavunlardaki kesintiler daha da önemliydi. Önceki iki yıldaki zayıf ekonomik sonuçların ardından, 2022 sezonu için önemli üretici ülkelerde ekim alanları kısıtlanmıştı. Değişen iklim koşulları, Avrupa genelinde yaklaşık %11 daha az karpuz ve %8 daha az şeker kavunu hasat edildi. Genel meyve hasadının buna rağmen çok az düşmesi, sert çekirdekli meyvelerin yanı sıra armut hasadının daha yüksek hacimlerde gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır. Donların 2020 ve 2021’de kayıplara yol açmasının ardından, 2022’deki don hasarı önceki iki yıla göre önemli ölçüde daha az olmuştur. Şeftali, nektarin ve kayısı 2021 yılına kıyasla daha fazla miktarda hasat edilmiştir. Ancak uzun vadeli bir karşılaştırmada hasat ortalamasının biraz altında kalmıştır. Bununla birlikte, genel olarak 2022 elma mahsulü bir önceki yılın hacminden önemli ölçüde sapmadı. Bununla birlikte, genel pazarlama koşulları sektör için büyük bir zorluk teşkil etmiştir. Ancak asıl zorluk, özel tüketicilerden gelen talebin zayıf olmasıydı.

Sebze hasadı 2022 yılında bir önceki yıla göre %6 oranında daha düşük gerçekleşmiştir. Ancak 2021 yılında da çok büyük miktarda sebze hasat edilmişti. Küçük soğan hasadı özellikle önemliydi. 2021’deki çok büyük soğan mahsulü Avrupa genelinde fiyatlar üzerinde baskı yaratmıştı. Sonuç olarak, 2022 sezonu için ekim yapılan alan önemli ölçüde azaltıldı. Daha küçük ekim alanlarının etkisi, Avrupa çapında yaşanan yaz kuraklığıyla daha da kötüleşti.

Enerji maliyetlerindeki keskin artış mahsul hacimlerine de yansdı. Meyve sebzeleri domates, biber ve salatalık için Avrupa genelinde mahsul hacminin bir önceki yıla göre yaklaşık %10 daha az oldu. Benelüks bölgesindeki ısıtmalı ve aydınlatmalı sera yetiştiriciliğinde, maliyetleri kontrol altında tutmak için üretim süreleri kısaltıldı. Bununla birlikte, İspanya’nın yetiştirme bölgelerindeki koşullar da özellikle 2022 baharında ideal değildi ve sonuç olarak burada da ortalamasının biraz altında verim elde edildi. 2021’deki rekor havuç hasadına ulaşılamadı. Kuru ve sıcak yaz nedeniyle yaşanan verim kayıpları, geç gelen yağışlarla bile tam olarak telafi edilememiştir. Bu durum, baş lahana veya kereviz gibi diğer depolanmış sebzeler için de geçerlidir. Birçok açık hava sebzesi için 2022 yazındaki koşullar optimal değildi. Böylece, karnabahar ve brokoli gibi ince lahana sebzeleri daha az miktarda hasat edilmiştir. Buna karşılık, marul ve kabak hasat hacminde hafif bir artış sağladı.

4.9. Türkiye’de Yaş Meyve ve Sebze Tedariği ve Örgütlenme

YMS sektörü, üretimden perakende satışa kadar geniş bir kapsama sahiptir. Bu süreç boyunca, ürünler birçok defa farklı aktörlerin elinden geçer, üreticiden komisyoncuya, tüccardan perakendeciye. Bu ürünler, ülkenin ihracatına önemli katkılar sağlar.

Şekil 4.7. Yaş meyve ve sebze tedarik zinciri (Rekabet Kurumu 2023)

YMS, bazen tek bir aracı tarafından, bazen de birçok kez el değiştirerek tüketiciye ulaşır. Türkiye’de, YMS tüketicilere ulaşması genellikle üreticiden toplayıcı, simsar, komisyoncu ve tüccar gibi aracılar aracılığıyla gerçekleşir. Üreticilerin organize olmadığı durumlarda, bu pazarlama kanalı uzar ve tüketicinin ödediği miktarın büyük bir kısmı üreticiye ulaşmaz. Sektörde dağınık bir yapıya sahip olan üreticiler, genellikle atipik ilişkilerle işlerini yürütürler. Örneğin, ürünlerini sınıflandıran ve paketleyen bir işletme aynı zamanda üretim de yapabilir, ya da bir perakendeci, depo bulunmayan bölgelerde bile doğrudan üreticiden alım yapabilir.

AB’de üretici organizasyonlarına büyük önem verilir ve bu organizasyonlar aktif olarak desteklenir. Bu organizasyonların, çiftçilere çevre dostu tarım teknikleri konusunda teknik destek sağlamaları beklenir. Ürünlerin toptan satışı genellikle açık artırma yöntemiyle gerçekleştirilir. Ancak süpermarket ve hipermarketler, genellikle ürünlerini doğrudan üretici birliklerinden veya ithalat yoluyla temin ederler. Üretici birlikleri, genellikle kooperatifler aracılığıyla mezatları organize eder ve ayrıca bir üst birlik ile branş birlikleri de bulunur. AB’de, süpermarket ve hipermarketlerin önemi giderek artmaktadır. Bu kuruluşlar, ürünlerini genellikle doğrudan üretici birliklerinden veya ithalat yoluyla tedarik ederler, bu da tedarik zinciri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Toplu satışlar YMS söz konusu olduğunda genellikle küçük marketler ve restoranlar gibi işletmeler tarafından gerçekleştirilir. Ancak bu toptan satış noktalarından nihai tüketiciler de alışveriş yapabilirler. AB’de, YMS toptancı pazarlarına girişi zorunlu değildir. Bu ürünler genellikle toptancı pazarları, büyük dağıtım marketleri ve üretici birlikleri aracılığıyla perakende satış noktalarına sevk edilir. Büyük dağıtım marketleri, toptan ve perakende satışların her ikisini de gerçekleştirebilirler.

YMS tedarik zincirinde, üreticiler (veya üretici birlikleri), aracılar (örneğin tüccarlar ve komisyoncular) ve perakendeciler (örneğin süpermarketler) ana aktörlerdir (Rekabet Kurumu 2023).

4.9.1. Türkiye’de tarımsal örgütlenme

Tarımsal örgütlenme Türkiye’de ekonomik ve mesleki amaçlı örgütler olmak üzere iki ana kategoride incelenebilir. Tarımsal örgütlenme yapısının bir başka sınıflama metodu ise belirli bir tablo formatında sunulmuştur.

Çizelge 4.29. Türkiye’de tarımsal örgütlenme yapısı

a. Ekonomik Amaçlı Kuruluşlar	Tarım Kooperatifleri Birlikler (yetiştirici, ihracatçı) Şirketler
b. Politika Oluşturan Mesleki Amaçlı Örgütlenmeler	Türkiye Ziraat Odaları Birliği
c. Baskı Grubu Oluşturan Gönüllü Kuruluşlar	Vakıflar Dernekler
d. Sosyal Amaçlı Örgütlenmeler	Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası Türkiye Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği Veteriner Hekimler Odası Türk Veteriner Hekimleri Birliği Gıda Mühendisleri Odası Ziraatçılar Birliği Ziraatçılar Derneği Veteriner Sağlık Teknisyenleri
e. Tarıma Hizmet Sunan Kamu Kuruluşları	Bakanlıklar KİT’ler (ÇAYKUR, TİGEM, TMO) DSİ, TSE, GAP Bölge Kalkınma İdaresi

Kaynak: Köroğlu2023

4.9.1.1. Ekonomik örgütlenme

Bir dizi ekonomik ve sosyal hedefi gerçekleştirmek için çeşitli organizasyonlar bulunmaktadır. Bu organizasyonlar arasında tarıma dayalı kooperatifler, kalkınma kooperatifleri, üretici birlikleri, yerel yönetim birlikleri (yetiştirme birlikleri ve köy hizmet birlikleri) ve sulama birlikleri yer almaktadır.

Ekonomik hedeflerle oluşturulan bu organizasyonların en yaygın türü kooperatiflerdir. Türkiye’de, tarım odaklı kooperatifler, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’na dayanarak iki bakanlık altında faaliyet gösterirler.

Tarım ve Orman Bakanlığı çatısı altında, bu kooperatifler; Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri, Tütün Tarım Satış Kooperatifleri, Yaş Sebze Meyve Kooperatifleri, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri, Su Ürünleri Kooperatifleri ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerini kapsar. Bu alanlarda hem yatay hem de dikey düzeyde organizasyonlar bulunur ve kooperatifler genellikle bölgesel ve merkezi birlikler oluşturur.

Ayrıca Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, tarımsal ve kentsel kooperatiflerin merkezi birliklerinin üyesi olarak hizmet vermektedir.

Çizelge 4.30. Tarımsal kooperatifler

İlgili Bakanlık	Kooperatif Niteliği	Tabi Olduğu Kanun	Örgüt Sayısı (adet)	Üye Sayısı (adet)
Tarım ve Orman Bakanlığı	Tarımsal Kalkınma Sulama Su Ürünleri Pancar Ekicileri Tarım Kredi	1163 Sayılı Kanun	6.809	737.164
		1163 Sayılı Kanun	2.474	319.069
		1163 Sayılı Kanun	567	30.611
		1163 Sayılı Kanun	31	1.391.892
		1581 Sayılı Kanun	1.618	800.023
		Ara toplam	11.499	3.278.759
Ticaret Bakanlığı	Tarım Satış Tütün Üretim Pazarlama Yaş Sebze Meyve Pazarlama	4572 Sayılı Kanun	338	332.925
		1163 Sayılı Kanun	18	939
		1163 Sayılı Kanun	29	2.953
		Ara toplam	864	55.443
		Genel Toplam	11.837	3.611.684

Kaynak: Anonim 2

Tarımsal kooperatiflerin hangi yasalarla düzenlendiği, organizasyon yapısı ve üye sayıları Çizelge 4.30'da gösterilmiştir. Tarımsal kooperatifler, genellikle kırsal özelliklere sahip köyler, kasabalar ve ilçe merkezlerinde faaliyet gösterir. Bu kooperatifler genellikle tarımsal kalkınma kooperatifleri, sulama kooperatifleri, su ürünleri kooperatifleri ve pancar ekicileri kooperatifleri olmak üzere kategorize edilir. Tarımsal kalkınma kooperatiflerinin ana görevi, üyelerinin bitkisel, hayvansal ve orman ürünleri üretimini artırmak, ihtiyaç duydukları hizmetleri sağlamak, makro ve mikro düzeyde projeler yürütmek, üyelerinin ekonomik ve sosyal gelişimine destek olmak, iş imkanları yaratmak ve tarımsal sanayinin gelişimini teşvik etmektir. Tarımsal kooperatifler Tarım ve Orman Bakanlığı'nın denetimi altında faaliyet gösterir ve ortaklık modeline dayanır. Tüm ortaklar eşit oy hakkına sahiptir, kooperatif yönetimi seçimle belirlenir ve bu seçimlerde Tarım ve Orman Bakanlığı gözlemci olarak bulunur. Anonim şirket olarak faaliyet gösteren kooperatiflerin ticaret yapma hakları vardır.

Tarım Kredi Kooperatifleri, genellikle küçük ve orta ölçekli çiftçileri desteklemek için kurulmuş bir yapıdır. Ortaklarına uygun koşullarda kredi sağlama amacı taşıyan bu kooperatifler, tek başlarına yeterli krediyi alamayan çiftçilere, maliyetine ve düşük faizle kredi imkanı sunarlar. Bu kooperatiflerin temel işlevi, ortakları ile tasarruf sahipleri veya kredi kuruluşları arasında bir köprü oluşturarak, ucuz ve erişilebilir kredi sağlamaktır. Bankalardan ve bireysel kredi sağlayıcılardan borç almanın getirdiği ekonomik zorluklara karşı, Tarım Kredi Kooperatifleri küçük çiftçilerin kredi ihtiyaçlarını en uygun şekilde karşılayabilecek bir örgütlenme modeli sunar.

Tarım Kredi Kooperatifleri'nin 1618 kooperatif ve 800 bin 023 ortağı bulunmaktadır (Türkiye Ziraat Odaları Birliği 2019). Bu geniş ağı, 17 farklı bölge ve 1 merkez birliği aracılığıyla yönetirler. Bu birlikler, kooperatiflerin etkin ve düzgün bir şekilde çalışmalarına yardımcı olur. Sonuç olarak, Tarım Kredi Kooperatifleri, çiftçilerin finansal yükünü hafifletirken tarımsal üretim ve verimliliği artırmada önemli bir rol oynar. Bu hem çiftçilerin ekonomik durumunu iyileştirir hem de tarım sektörünün

sürdürülebilir bir şekilde gelişimine katkıda bulunur.

Tarım satış kooperatiflerinin ana hedefi, çiftçi ortaklarının ürünlerini en etkili biçimde pazarlamak ve bu ürünlerin hem iç hem de dış piyasalarda adil fiyatlarla satılmasını sağlamaktır. Ayrıca bu kooperatiflerin bir başka önemli amacı, çiftçinin tüketiciden aldığı payı maksimize etmektir. Kooperatifler, çiftçilerin ürünlerini toplu olarak satma imkanı sunar, böylece küçük çiftçilerin pazar karşısındaki dezavantajlarını azaltır. Bu kooperatifler, çiftçileri tüccarların satın alma gücüne karşı korurken, aynı zamanda geniş bir iş hacmi oluşturur. Küçük çiftçilerin tek başına bu hacmi oluşturması genellikle mümkün olmadığından, kooperatiflerin sağladığı birleşme, çiftçilere büyük iç ve dış piyasalar için gereken satış hacmine ulaşma olanağı sağlar. Tarım satış kooperatifleri, satılan ürünlerin kalitesini garanti eder ve bu sayede hem iç hem de dış piyasalarda güçlü bir itibar oluşturmaya yardımcı olur. 4572 sayılı Kanun'un 2000 yılında yürürlüğe girmesiyle özerklik kazanan tarım satış kooperatifleri, birçok sanayi tesisi ve markaları ile faaliyetlerini sürdürür. Kooperatifler, üyelerine daha yüksek kaliteli ürünler üretebilmeleri için teknik destek sağlar. Bağımsız bir tarım satış kooperatifi, yerel tüccarlarla rekabet edebilir ve üyelerine teknik avantajlar sunabilir. Ancak belirli ürünlerin üretimini veya ihracatını kontrol eden büyük tüccarlar ve sanayicilerle rekabet etmek için, bölgesel birlikler ve ulusal merkezi birlik oluşturmaları gerekmektedir. Türkiye'de bu tür bir yapıya sahip olan örnekler arasında FİSKOBİRLİK, TARİŞ (Pamuk, zeytinyağı, incir, üzüm için), ÇUKOBİRLİK, KOZABİRLİK, ANTİBİRLİK, MARMARABİRLİK, GÜLBİRLİK, TRAKYABİRLİK, KARADENİZBİRLİK ve TİFTİKBİRLİK gibi kooperatif birlikleri bulunmaktadır. Bu birliklere üye olan 281 kooperatif birliği, toplamda 308 bin 346 ortak üreticiye hizmet vermektedir.

4.9.1.1.1. Üretici birlikleri

Çizelge 4.31. Birlik ve çiftçi üye sayıları

Tabi Olduğu Kanun	Ürün/Ürün Grupları	Üye Birlik Sayısı	Üye Çiftçi Sayısı
5200 S.K.	Hayvansal Üretim	571	320.787
	Bitkisel Üretim		21.247
	Su Ürünleri	31	1.214
	Organik Ürünler	30	2.438
	Toplam	867	345.686
	Süt	308	214.013
	Kırmızı Et	120	55.034
	Kanatlı Hayvan Eti	19	710
	Yumurta	12	374
	Bal	91	2.880
	Meyve	12	2.566
	Tarla Bitkileri	13	240
	Su Ürünleri Yetiştiricileri	18	888
	Deniz Ürünleri Avcıları	8	312
	Toplam	601	277.017

Kaynak: Anonim 2

Tarımsal Üretici Birlikleri, 2005 yılından itibaren 5200 sayılı kanunla faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu birlikler, bitkisel, hayvansal, su ürünleri ve organik üretim alanlarında hizmet vermektedirler. 2019 yılında, Tarım Orman Bakanlığı'nın verilerine göre, bu birliklerin sayısı 867'ye, üye üretici sayısı ise 345 bine ulaşmıştır. Bu birliklerin ana hedefi, genellikle kırsal alanlarda faaliyet gösteren ve üyelerinin çıkarlarını korumak için kurulan kooperatiflere kıyasla daha geniş bir hizmet alanı ve kapsama alanı sunmaktır. Bu çerçevede, üretici birlikleri, talebe uygun üretim planlaması, ürün kalitesinin artırılması, norm ve standartlara uygun ürünlerin pazarlanması ve ulusal ve uluslararası pazarlarda güçlü bir konum elde etme gibi konuları odak noktası haline getirmişlerdir.

Ancak bu birliklerin tam anlamıyla beklenen işlevleri yerine getiremediği ve kooperatifçilik ilkelerini tam olarak uygulayamadığı görülmektedir. Bu durum, tarımsal kalkınma kooperatiflerinin devlet desteği olmadan projelerini gerçekleştirememesi ve Tarım Satış Kooperatifler Birliği'nin (TSKB) devlet bütçesini olumsuz etkilemesi gibi sorunlara yol açmıştır. Bu sorunları çözmek amacıyla, 2000 yılında yürürlüğe giren 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun ile TSKB'nin yeniden yapılandırılması ve özerk bir yapıya kavuşturulması sağlanmıştır. Bu yasa ile birliklere, kendi mülkiyetine almadan iç ve dış pazarlara ürün sevk etme yetkisi verilmiş ve belirli oranda hizmet payı alma hakkı tanınmıştır. Ancak bu yetkiler, birliklerin piyasada kendi adlarına ticaret yapma yetkileri olmadığı için sınırlı kalmıştır. Bu durum, birliklerin ekonomik bir örgüt olma hürriyetini kazanamamasına sebep olmuştur. Yine de, bu birliklerin geniş etki alanı ve hizmet kapasitesi, tarımsal üretim ve pazarlama alanında önemli bir rol oynamalarını sağlamaktadır.

Türkiye'nin AB uyum sürecinde, tarım sektörü önemli bir yer tutmaktadır ve bu süreçte örgütlenme öncelikli bir konu haline gelmiştir. AB, ortak piyasa düzeni çerçevesinde birçok düzenlemeyi üretici örgütleri aracılığıyla yapmaktadır. Bu durum, Türkiye'de tarımsal üretici birliklerinin AB'nin OTP'na uyum ihtiyacını karşılamak ve tarım politikasının uygulanmasında bir araç olarak kullanılmasını gerektirmektedir.

4.9.1.1.2. Aracılar

Türkiye'de, tıpkı dünya genelinde de olduğu gibi, yaş meyve sebze ürünlerinin büyük bir bölümü toptancı hallerinde, yani üretici veya tüketici halleri olarak adlandırılan alanlarda pazarlanmaktadır. 2012 yılında çıkan bir yönetmelikle birlikte, toptancı halleri kapsamında yerinden satış mevzuatının önü açılmış olup marketlerin, pazarcıların ve manavların çiftçiden doğrudan alım yapmalarını mümkün kılmıştır. Toptancı halleri, yaş meyve sebze ticaretinde önemli bir role sahiptir. Bu hallerde hizmet verenler genellikle komisyoncular ve tüccarlar bulunmakta olup nazaran üretici birlikleri veya kooperatifler de bulunur. Alıcılar ise çoğunlukla perakendeciler ve toplu tüketime yönelik kuruluşlardır. Alıcılar ve satıcılar arasında bir araya gelme noktası olan toptancı hallerinin durumu, pazarlamanın etkinliğini doğrudan etkiler.

YMS ticaretinin yanı sıra, toptancı halleri ve pazar yerlerinin kuruluş, işleyiş, yönetim ve denetimine dair usul ve esaslarını 5957 sayılı Kanun düzenlemektedir (Anonim 3). Bu kanun hem toptan hem de perakende satışları kapsamaktadır. YMS üretimi, alımı, satımı ve devri konularında hükümler içeren bu kanun, aynı zamanda yeterli arz ve talep derinliği bulunan diğer malların ticaretini de düzenlemektedir.

Bu kanun çerçevesinde, YMS toptan satışları, belirli aktörler tarafından gerçekleştirilmektedir. 5957 sayılı Kanun'un 5. maddesi uyarınca, toptan satışlar; üreticiler, üretici örgütleri, komisyoncular ve tüccarlar tarafından yapılmaktadır. Bu hükümler, sebze ve meyve ticaretinin düzgün bir şekilde işlemlerini ve piyasa düzeninin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu düzenlemeler, sektördeki aktörlerin rollerini ve sorumluluklarını net bir şekilde belirlemekte ve ticaretin adil ve düzgün bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır.

Kanun'un 2. maddesi, "tüccar" terimini, kendi hesabına ve adına toptan satış amacıyla faaliyet gösteren meslek mensupları olarak tanımlar. Tüccarlar, komisyoncuların aksine, ödeme yaptıkları anda satın aldıkları ürünlerin sahibi olurlar ve gerçekleştirdikleri ticari işlemlerden doğan risk ve zararı kendileri üstlenirler. Bu durum, tüccarların tarlada bakım, tarladan toplama, nakliye, kasa bedelleri ve personel giderleri gibi çeşitli masrafları karşılamasını gerektirir. Bu detaylar, tüccarların ve diğer ticari aktörlerin YMS ticaretindeki rollerini ve sorumluluklarını daha net bir şekilde anlamamızı sağlar. Bu tanımlama ve ayrıntılar, tüccarların ticaret sürecindeki özel konumlarını ve ticaretin düzgün bir şekilde işleyişi için ne tür sorumlulukları üstlendiklerini daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Dolayısıyla, bu bilgiler, sebze ve meyve ticaretindeki aktörlerin rollerinin ve ticaret dinamiklerinin daha geniş bir perspektiften anlaşılmasına katkıda bulunur.

"Komisyoncu" kavramı ve görevleri ise yine aynı 5957 sayılı Kanun'un 2. ve 5. Maddelerinde açık bir şekilde belirtilmiştir. Komisyoncu, malların toptan satışını kendi adına ve başkası hesabına yürüten bir meslek mensubudur. Komisyoncunun görevleri arasında alıcı ve satıcı arasında aracılık etmek, tarafların haklarını korumak, piyasa durumu hakkında en doğru bilgileri sağlamak ve piyasanın oluşumuna katkıda bulunmak yer alır. Komisyoncuların satış bedeli üzerinden alacakları komisyon oranı, %8 olarak belirlenmiştir.

Ayrıca Kanun'un 6. maddesi malların fiyatlarının serbest rekabet koşullarına göre belirleneceğini ifade eder. Bu maddeye göre, üretici ve tüketicinin haklarının korunması ve piyasanın şeffaflığının sağlanması için toptancı hallerinde malların cins, miktar ve fiyatları elektronik ortamda kayıt altına alınmalı ve kamuoyuna duyurulması planlanıp, "Hal Kayıt Sistemi" (HKS) sistemi Kanun'un 16. maddesine dayanarak Ticaret Bakanlığı tarafınca kurulup ve yönetilmektedir. Hal müdürlükleri, bu sistem üzerinden toptancı halinde işlem gören malların kayıtlarını işlemlerini gerçekleştirip. "Toptancı Hal Bülteni" oluşturularak malların cinsi, türü ve fiyatları hakkında tüketiciye bilgi vermektedir. Bunun sonucu olarak, sebze ve meyve ticaretine ilişkin güncel veri tabanının oluşturulup sektördeki kayıt dışı işlemlerin önlenmesi ve tüketicinin tükettikleri ürün hakkında şeffaf bilgi edinmelerini sağlamak hedeflenmiştir.

4.9.1.1.3. Perakendeciler

Perakendecilik faaliyetlerinde ise tedarik zincirinin son halkası olması nedeniyle hem tüketici hem de üretici açısından büyük öneme sahiptir. Türkiye'de geleneksel perakende kanalları, yani bakkal ve büfe gibi işletmeler hala ağırlığını korumaktadır. Ancak organize hızlı tüketim malları perakendeciliği de zamanla gelişim göstermektedir. Bölgesel ve yerel perakende zincirleri, bu geçiş sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bireysel tüketicinin mallara en kolay ve hızlı erişim yeri perakende satış yerleri olduğu

için en çok satış yapılan ürün grubu, temel besin kaynağı olan YMS ve et, tavuk ve yumurta ürünleriyle gıdadır. Ancak kolay erişim tedarik zincirinde süpermarket payını artırmakta olup ürünlerin satış fiyatlarındaki arz talep dengesindeki fiyat algısını da etkilemektedir.

4.9.1.2. Mesleki Örgütlenme

Türkiye'deki çiftçilerin en önemli mesleki birliği, ziraat odaları ve bu odaların üst kuruluşu olan Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB)'dir. Ülkemizde, toplamda 765 ziraat odası bulunmaktadır ve bu odaların üyeleri arasında 4 milyon 893 bin 585 onaylı çiftçi bulunmaktadır. TZOB, ziraat odalarının üst birliği olarak tarım sektörüne dair çok çeşitli görevler üstlenir. Bu görevler arasında; tarım sektörü ile ilgili konferanslara, seminerlere ve kongrelere katılmak, görüşlerini ifade etmek ve raporlar hazırlamak bulunmaktadır.

Ayrıca TZOB, hükümetle çiftçilerin sorunlarını görüşmek, yeni tarım kanunları önermek ve bu konularda görüş bildirmek gibi önemli rolleri de üstlenir. TZOB, çiftçileri hem ulusal hem de uluslararası düzeyde temsil eder ve onların haklarını savunur. Dolayısıyla, TZOB ve ziraat odaları, Türkiye'deki çiftçilerin ve tarım sektörünün sesi olarak faaliyet gösterir ve sektörün gelişmesi için önemli bir rol oynar. Bu yapılar, çiftçilerin sorunlarını dile getirme, çözüm önerileri sunma ve sektörü ileriye taşıma konusunda kilit bir görevi yerine getirir.

Ziraat odaları, çiftçilerin mesleki sorunlarını çözmenin yanı sıra, kendilerini sürdürülebilir kılmak için ekonomik hedeflerle de hareket eder. Bu bağlamda, bazı ziraat odaları, girdi temini ve dağıtımını gibi işlevlerin yanı sıra, biçerdöver hizmetleri, kayıt ve tescil işlemleri, toprak analiz laboratuvarları kurma ve toprak analizleri yapma gibi faaliyetlerde bulunur.

Ayrıca tohum seçici kurma ve tohum temizleme gibi hizmetler de sunarlar. Ziraat odalarının faaliyetleri, sadece bu hizmetlerle sınırlı değildir. Ürün maliyetlerini belirlemek, kırsal alanlarda sunulacak hizmetleri düzenlemek ve bu hizmetleri sağlamak da ziraat odalarının görevleri arasındadır. Örneğin, belirli ürünler için (pamuk gibi) çapalama ve toplama işçiliği ücretini belirleme gibi önemli işlevleri de bulunmaktadır. Dolayısıyla, ziraat odaları, çiftçilerin mesleki sorunlarını çözme ve tarım sektörünün gelişimine katkıda bulunma amacının yanı sıra, sürdürülebilir bir ekonomik yapı oluşturma ve bunu sürdürme çabası içerisindeyler. Bu odaların geniş kapsamlı faaliyetleri, çiftçilere sundukları hizmetlerin çeşitliliğini ve sektörün ihtiyaçlarını karşılamadaki önemli rolünü gösterir.

4.9.2. Türkiye'de YMS sektörü

Türkiye'de, YMS toptan satışı genellikle toptancı halleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Ancak çiftliklerden doğrudan yapılan satışlar bu kuralın dışındadır. Bu süreçte, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı toptancı hallerini denetler ve işlem gören ürünlerin miktar ve değer kaydını tutar. Ayrıca Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, dört haftada bir çiftlik satış ve tüketici fiyatlarını gözlemlemektedir (Ticaret Bakanlığı 2024).

Ürünlerin iç pazarda ve ihracatta satılması için farklı kalite kontrol standartlarına tabidir. Boyutlara göre sınıflandırma, kalite kontrolünün bir yöntemi olarak benimsenir.

İl Müdürlükleri düzenli kontrollerle, halk sağlığını etkileyebilecek unsurlar olan pestisit, aflatoksin ve ağır metaller gibi unsurları kontrol eder. İthalat sürecinde ise bitki sağlığı kontrolleri düzenli olarak uygulanır.

Türkiye'de OPD ile ilgili bir kuruluş bulunmamakla birlikte, YMS sektöründe müdahale sistemi de yoktur. AB'nin haftalık fiyat raporları tutma zorunluluğuna karşın, Türkiye'de bu istatistikler dört haftada bir yayınlanır. AB normlarına uygun bir fiyat izleme mekanizması bulunmamaktadır. Ayrıca iç pazarda standartlara uyumluluk konusunda düzenli kontroller yetersizdir. AB düzenlemelerinde belirtilen üretici organizasyonları Türkiye'de bulunmamaktadır (Pezikoğlu 2016).

Ekmen'e (2006) göre, Türkiye'deki küçük üreticilerin AB'nin OPD ve AB pazarlarının talepleri hakkında genellikle sınırlı bilgileri vardır. Türkiye'deki 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu ile AB'nin 2200/96 sayılı “yaş meyve ve sebze ortak piyasa” Yönetmeliğinin 11-22. maddelerini karşılaştırdığımızda aşağıdaki farklılıklar gözlemlenmektedir:

- Türkiye kanunlarında, üretici organizasyonlarının kurulabileceği ürün grupları daha ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir.
- Üretici birliklerinin kuruluşu, Türkiye'de en az 16 üye ile ilçe düzeyinde olması gerekirken, AB ilgili Yönetmeliğinde bu konuda belirli bir şart bulunmamaktadır. AB'de tanınma kriterleri, ürün ve bölgeye göre en az üye sayısı ve pazarlanabilir üretim miktarına dayanmaktadır.
- AB kanunlarında, ürünlerin tamamının üretici organizasyonları aracılığıyla pazarlanması gerekmektedir. Türkiye'de ise ürünün ne kadarının üretici birliği aracılığıyla pazarlanacağına üretici birliği karar vermektedir.
- AB'deki üretici birlikleri, üretimlerinin belirli bir kısmını doğrudan tüketicilere satarken veya kendi üretici organizasyonları tarafından pazarlanamayan kısmını başka bir organizasyon aracılığıyla pazarlarken, Türkiye'deki üreticiler belirli bir kısmını doğrudan tüketiciye satma veya pazarlanabilir kısmını aşan bir miktarı, yönetmeliklerinde bu konuya yer verilmesi veya yetkili organlarında karar alınması durumunda pazarlama imkanına sahip olabilirler (Kızılaslan 2013).
- Türkiye kanunlarında, birlik gelirleri, giriş ücretleri, üretici birliği organları ve üyelikten ayrılma gibi konular oldukça detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. AB yönetmeliklerinde ise bu tür ayrıntılı düzenlemeler bulunmamaktadır.
- AB yasaları, üretici organizasyonlarının tanınması konusunda düzenlemeler yapar, kurulmaları hakkında değil. Türkiye'deki mevzuat uyarınca, üretici birliği, üyelerinin bir yönetmelik imzalayarak ve Bakanlığa başvurarak hukuki bir statü kazanabilir.
- AB düzenlemeleri, YMS üretici organizasyonlarını müdahale alımları yapma yetkisi ile donatırken, Türkiye'deki mevzuat bu konuyu ele almamıştır.
- Ayrıca AB yasalarının temelini oluşturan ön tanıma, tanıma, işletme fonu, işletme programı, üretim, depolama, geri çekilme yardımı ve üretici organizasyonları kurallarının üye olmayan üreticilere de uygulanması gibi konular Türkiye'deki mevzuatta düzenlenmemiştir.

- AB'de, belirlenen kriterleri karşılayan mevcut organizasyonların tanınması durumunda, Türkiye'deki mevcut organizasyonlar, Kanunun 21. maddesine göre, belirli şartları karşılamaları durumunda bu kanun kapsamında faaliyet gösterme hakkına sahip olabilirler.
- İşletme fonu hakkında Türkiye'deki mevzuatta bir düzenleme bulunmamasına rağmen, birliklerin hedeflerini gerçekleştirebilmeleri ve belirtilen görevleri yerine getirebilmeleri için yardım ve kredi yönetmelikleri aracılığıyla desteklenmeleri ve kendi projelerini geliştirmeleri durumunda çeşitli iç ve dış yardım ve fonlardan yararlanmaları ve desteklenmeleri mümkün olabilir. Bununla birlikte, işletme fonu oluşturan üretici birliklerine Topluluk fonlarından sağlanan yardımlar, Türkiye'nin tam üye olmaması nedeniyle söz konusu olmayabilir.

Sonuç olarak, Türkiye ve AB yasalarının tam anlamıyla birbirlerine uymadığını belirtmek doğru olacaktır. Ancak AB'nin 2200/96 sayılı Yönetmeliği yalnızca YMS sektörü özelindeyken, 5200 sayılı Kanun ise daha geniş bir alana hitap etmektedir. Bunun yanında, üretici birliklerinin desteklenmesi ve üreticilerin eğitilmesi konusunda kaynak oluşturulması ve çabalar sürdürülmelidir.

4.10. Türkiye YMS Dış Ticareti

Tarım sektörü, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişimine Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana önemli katkılarda bulunmuştur. Uzun bir süre Türkiye ekonomisinin itici gücü olan tarım sektörü, 2000'li yıllara %14'lük bir milli gelir katkısı sağlarken yıllar içerisinde 2010 yılında %9 ve 2020 senesinde ise diğer sektörlerin büyümesine de bağlı olarak %6.7'ye gerilemiştir.

Tarım sektöründeki üretim artışı, Türkiye'nin kalkınma planlarında temel bir hedef olarak belirlenmiştir. Bu hedefin yanı sıra, kırsal kesimde yaşayanların gelir düzeylerini yükseltme ve bölgesel farklılıkları azaltma amacı da önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'nin besin maddeleri üretimi konusunda ciddi sorunlar yaşamamasına rağmen, tarım sektörü diğer sektörlerle göre geride kalmaktadır.

Türkiye, 78,4 milyon hektarlık bir yüzölçümüne sahiptir ve bu alanın %26'sını ormanlar, %16'sını çayır ve mera alanları, %35'ini tarım alanları oluşturur. Türkiye'nin coğrafi konumu, çeşitli iklim koşullarıyla birlikte yazları sıcak ve kurak, kışları uzun ve soğuk bir iklimle birlikte Akdeniz'in yarı tropik iklimine sahip olmasını içerir. Bu coğrafi ve ekolojik koşullar, tarımsal üretimde miktar ve ürün çeşitliliği açısından büyük bir potansiyele işaret etmektedir. Türkiye'de ortalama yıllık yağış miktarı 643 mm'dir ve 14,300 km²'lik göl ve nehir alanları gibi uygun su kaynaklarına sahiptir. Ancak ekonomik olarak sulanabilir olan 8,5 milyon hektarlık alanın sadece 4,7 milyon hektarı sulanabilmektedir.

Tarım sektörü, sadece ülkemize döviz getirmesi açısından değil, aynı zamanda üretim, paketleme ve lojistik gibi ilgili sektörlerle istihdam sağlamasıyla ekonomimizde stratejik bir konuma sahiptir. Tarım işçileriyle başlayarak paketleme tesislerinde çalışan işçilere kadar, üretimin her aşamasına istihdam katkısı sağlamaktadır. Özellikle taze YMS sektörünü düşündüğümüzde, bu sektörün tarımın temel alt sektörlerinden biri olduğunu belirtmek önemlidir. Türkiye, farklı bölgelerdeki verimli tarım alanları ve çeşitli ekolojik koşullarla donatılmış nadir ülkelerden biridir, bu koşullar da kaliteli YMS optimum

koşullarda üretilmesine izin verir.

YMS sektöründe dış ticaretin tarihine baktığımızda, 1980’de tohum ve fidan ithalatının liberalleşmesiyle Türkiye’de uluslararası çeşitlerin üretilmesinin mümkün hale geldiğini görüyoruz. Son yıllarda hasat ve hasat sonrası depolama ve muhafaza (soğutma, kontrol atmosferi soğuk depo, modern paketleme tesisleri) alanlarında teknolojik gelişmelerin yanı sıra, paketleme teknikleri ve pazara taşıma da uygun koşullarda ve uygun araçlarla yapılmaktadır.

Türkiye, sahip olduğu çeşitli iklim özellikleri ve zengin ekolojik yapı sayesinde, bazı tropik meyveler hariç olmak üzere birçok meyve türünün yetiştirilmesi için ideal bir ortam sunmaktadır.

Ayrıca YMS üretimi konusunda büyük bir potansiyel taşımaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2017 verilerine bakıldığında, tarımsal üretim yapılan yaklaşık 23,4 milyon hektar alanın %3,4’ünün sebze, %8,9’unun meyve (baharat ve içecek bitkileri dahil), %1,8’inin bağ ve %3,6’sının zeytin alanları tarafından kaplandığı görülmektedir. Tarımsal üretim yapılan toplam alan içinde, meyve, bağ ve zeytin üretim alanlarının toplam payı ise %14,3’tür. Bu veriler, Türkiye’nin tarımsal üretim konusundaki zengin potansiyelini göstermektedir. Bu potansiyel, YMS üretiminin yanı sıra baharat, içecek bitkileri, bağ ve zeytin üretimini de kapsamaktadır.

Çizelge 4.32. Türkiye’nin toplam yaş meyve ve sebze üretim alanı ve miktarı

Yıllar	Yaş Meyve		Sebze		Toplam
	Alan (Da)	Üretim (Ton)	Alan (Da)	Üretim (Ton)	Üretim (Ton)
2010	30.110.000	16.385.745	8.020.000	25.997.195	42.382.940
2011	30.910.000	16.993.476	8.100.000	27.547.462	44.540.938
2012	32.010.000	17.862.484	8.270.000	27.820.207	45.682.691
2013	32.320.000	17.995.395	8.080.000	28.448.218	46.443.613
2014	32.430.000	16.876.201	8.040.000	28.569.781	45.445.982
2015	32.840.000	17.525.012	8.080.000	29.552.290	47.077.302
2016	33.290.000	18.693.529	8.040.000	30.226.897	48.920.426
2017	33.480.000	20.580.292	7.980.000	30.825.569	51.405.861
2018	33.810.840	20.494.028	8.206.680	30.032.827	50.526.855

Kaynak: TZOB 2019

Türkiye’nin yaş sebze ve meyve üretim durumu, yıllar itibarıyla incelendiğinde, gözle görülür bir artış trendi göstermektedir. 2010 yılında toplam 42 milyon 382 bin 94 ton olan yaş sebze ve meyve üretim miktarı, 2015 yılında 47 milyon 77 bin 302 ton olmuştur. Bu artış, 2018 yılında 50 milyon 526 bin 855 ton üretim miktarı ile daha da belirginleşmiştir. Toplam YMS üretimimizin %40,6’sı meyve, %59,4’ü ise sebze üretiminden oluşmaktadır.

Son yıllarda YMS üretimimizdeki artış dikkat çekmektedir. Meyve üretimindeki bu artış, toplu meyvelik alanların genişlemesiyle paralel olarak gerçekleşmiştir. Sertifikalı fidan desteğinin 2005 yılından itibaren verilmesi ve kapama bahçelerin kurulması, meyve alanlarının genişlemesinde ve üretim miktarının artmasında önemli rol oynamıştır. Bunun yanı sıra, zeytinlik alanların genişlemesi, elma, kiraz ve nar

yetiştiriciliği alanlarının artması da meyve üretim miktarının artmasına katkıda bulunmuştur.

Sebze üretim alanlarında 8 yıllık periyotta önemli bir değişim izlenmemiş olsa da üretim miktarı 2018 yılında 30 milyon 32 bin 827 tona ulaşmıştır. Sebze sektörünün büyümesi, modern seraların kurulması, üretim tekniklerinin modernleşmesi, ıslah çalışmalarının hızlanması ve çeşitlerin iyileştirilmesi gibi faktörler sayesinde gerçekleşmiştir. YMS üretimimiz, ülkemizin ekolojik çeşitliliği nedeniyle bölgelere göre değişkenlik göstermektedir. Teknolojik uygulamalar ve kültürel uygulamalar (budama, sulama, gübreleme vb.) gibi faktörler verimlilikte farklılıklar yaratmaktadır.

Çizelge 4.33. Türkiye'nin yaş meyve ve sebze ihracatı değerleri

Yıllar	Sebze		Yaş Meyve		Toplam	
	Miktar (Ton)	Değer (Dolar)	Miktar (Ton)	Değer (Dolar)	Miktar (Ton)	Değer (Dolar)
2010	1.044.221	719.086	1.851.580	1.451.170	2.895.802	2.170.256
2011	1.089.378	687.770	2.114.064	1.637.129	3.203.442	2.324.899
2012	1.077.226	644.854	1.936.328	1.522.283	3.013.553	2.167.137
2013	1.242.180	691.839	2.097.802	1.638.827	3.339.982	2.330.666
2014	1.166.584	710.184	2.359.877	1.662.659	3.526.462	2.372.842
2015	963.226	590.701	2.349.110	1.466.835	3.312.336	2.057.536
2016	1.076.900	463.300	2.481.600	1.480.500	3.558.500	1.943.800
2017	1.267.383	563.264	2.687.705	1.642.632	3.955.088	2.205.896
2018	1.308.233	593.287	3.200.280	1.719.186	4.508.513	2.312.473
2019	1.282.485	643.962	1.122.404	845.253	2.404.889	1.489.215
2020	1.313.899	699.492	1.224.034	1.079.827	2.537.933	1.779.319
2021	1.770.072	875.183	1.464.095	1.250.522.848	3.234.168	3.234.168
2022	1.444.766	846.248	15.759.525	1.176.727.695	3.020.718	3.020.718
2023	1.176.727	1.112.561	1.401.046	1.240.725.629	2.577.774	2.353.287

Kaynak: AKİB 2024

Türkiye, YMS ihracatı konusunda oldukça şanslı bir konumda bulunan ülkelerden biridir. 2023 yılında gerçekleştirilen 2 milyon 577 bin 774 tonluk YMS ihracatı karşılığında, 2,3 milyar dolar gelir sağlanmıştır. Bu ihracatın miktar bazında dağılımını Akdeniz İhracatçıları Birliği 2023 yılına ait rapordan incelediğimizde, öne çıkan ilk 10 ürünün mandalina (yüzde 17), domates (yüzde 15), limon (yüzde 10), biber (yüzde 8), kiraz/vişne (yüzde 6), şeftali (yüzde 6), elma (yüzde 5), üzüm (yüzde 4), nar (yüzde 4) ve portakal (yüzde 3) olduğu gözlemlenmektedir.

Yaş sebze ve meyve ihracatımızın ülkeler bazında dağılımına bakıldığında, en önemli pazarlarımızın sırasıyla Rusya, Almanya ve Romanya olduğu gözlemlenmektedir. Toplam yaş sebze ve meyve ihracatımızın yüzde 27'i Rusya'ya, yüzde 10'u Almanya'ya ve yüzde 8'i Romanya'ya yapılmaktadır. Bu ülkeleri sırayla Irak (yüzde 8), Ukrayna (yüzde 7), Polonya (yüzde 5), Bulgaristan (yüzde 3), Hollanda (yüzde 2) ve Hırvatistan (yüzde 2) ve Avusturya (yüzde 2) ülkeleri izlemektedir (AKİB 2024).

4.11. Türkiye İlerleme Raporu

AB Komisyonu'nun yayınlamış olduğu Türkiye'nin ilerleme raporu 2023 11. Fasıl: Tarım ve Kırsal Kalkınma konusundaki değerlendirmesinde, Komisyon, Türkiye'nin tarım ve kırsal kalkınma konusunda belirli bir hazırlık düzeyine sahip olduğunu; ancak AB'nin ortak tarım politikası ilkelerinden sapmalar ve tarımsal ürün ithalatı üzerindeki kısıtlamalar nedeniyle ilerleme kaydedemediğini belirtmiştir. Komisyon, Türkiye'nin tarımsal destek politikasını AB standartlarına uyumlu hale getirmek için stratejiler geliştirmesini, AB Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı'nı (IPARD III) sorunsuz bir şekilde uygulamasını ve tarımsal istatistiklerini ve çiftlik kayıt sistemini iyileştirmesini beklemektedir. Ayrıca Türkiye'nin, tarımsal doğrudan destek ve pazar düzenlemesi konusunda AB'nin ortak tarım politikasına yönelik taahhütlerini tam anlamıyla yerine getirmesini ve tarımsal destekleme politikasını AB müktesebatıyla uyumlu hâle getirecek bir strateji geliştirmesi beklemektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin tarımsal destek politikalarını AB standartlarına uygun hale getirmek ve tarım sektöründeki yapısal sorunları çözmek için kapsamlı bir strateji geliştirmesi gerekmektedir. Bu, tarım sektörünün sürdürülebilirliğini ve rekabet gücünü artırmanın yanı sıra, Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde de önemli bir adım olacaktır (Yalçınkaya vd 2006).

AB Komisyonu AB Genişleme Politikasına İlişkin 2023 Bilgilendirme metni aşağıdaki gibidir (Avrupa Komisyonu 2023):

Türkiye, tarım ve kırsal kalkınma alanında belirli düzeyde hazırlıklıdır. Ancak Türkiye'nin tarımsal destekleme politikası AB ortak tarım politikası ilkelerinden uzaklaştığı ve ülke, AB'den tarım ürünü ithalatını hâlâ kısıtladığı için gerileme devam etmiştir. Tarımsal istatistiklerin oluşturulmasına yönelik bir stratejisi hâlâ bulunmamaktadır ve IACS henüz uygulamaya koymamıştır.

Komisyonun geçen yılki tavsiyeleri yerine getirilmemiştir ve bu nedenle hâlâ geçerlidir. Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle:

- Tarım istatistiklerinin oluşturulması için bir strateji belgesi hazırlaması ve bunu uygulamaya başlaması ve IACS'i uygulamaya koyması,
- Tarımsal destekleme politikasını AB müktesebatıyla uyumlu hâle getirecek bir strateji geliştirmesi ve bunu uygulamaya başlaması beklenmektedir.

Yeni tedbirlerin alınması ve IPARD III'ü tüm ülkeye sorunsuz bir şekilde yaygınlaştırılması ve uygulanması gerekmektedir.

4.12. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum Durumu ve Öneriler

Tarım sektörünün gıda güvencesi ve istihdam oluşturma konusunda kritik bir rol oynadığını belirtmek önemlidir. Ancak tarım sektörünün doğal koşullara olan bağımlılığı, devletlerin bu sektöre çeşitli destekler sağlamasını kaçınılmaz kılar. AB ve Türkiye'nin tarım politikaları, bu sektörün desteklenmesi konusunda farklı yaklaşımlar benimser.

Tarım politikalarını AB ve Türkiye bazında karşılaştırmadan önce, tarım sektörünün mevcut durumunun, uygulanan ve devam etmekte olan tarım politikalarının

bir sonucu olduğunu göz ardı etmemeliyiz. Tarım politikalarının başlangıçtaki hedefleri incelendiğinde, AB OTP'sının hedefi; tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlamak, ortak pazarlar kurmak ve AB'nin tüm tarımsal ürün ihtiyaçlarını karşılayarak kendi kendine yetebilir hale gelmektir. Türkiye'de ise tarımsal üretimi artırmaktan başka belirgin bir tarım politikası amacı görülmemektedir (Bayraç ve Yenilmez 2005).

Çizelge 4.34. Türkiye’de uygulanmakta olan politikaların değerlendirilmesi

1. Türkiye’nin, YMS piyasa düzenlemesine ilişkin gelecek stratejisi ve bunlara ilişkin makro hedef ve uygulama planları açık değildir.
2. Pazarlama kanalındaki aktörlerin sayısı fazla ve üreticilerin etkinliği zayıftır. (Üretici, komisyoncu, tüccar, semt pazarcısı, süpermarket, hal, ihracatçı ..)
3. Pazar fiyatı oluşumunda üretici etkili değildir.
4. Piyasa düzenlemeye ilişkin yasal yapılanma ihtiyaca tam olarak cevap verememektedir (Hal Yasası).
5. Arz ve talebi dengeleyici tedbirler zayıftır (Geri çekme, planlama, yönlendirme).
6. Piyasa düzenlemesinde pek çok kurum ve kuruluş rol almakta, kontrol ve denetim olanağı zorlaşmaktadır.
7. Kalite ve standart ölçüleri konusu, henüz tüm üreticilerce tam olarak kavranmamıştır.
8. Özellikle iç piyasaya sunulan ürünlerde kalite, standart ve sağlık konuları üzerinde yeterince durulmamakta, genelde ihraç amaçlı üretimler daha fazla önemsenmektedir.
9. Süpermarketlerin YMS pazarlamadaki payları düşüktür. İç piyasa için tüketici odaklı ürün yetiştirme ve sunma konusundaki arayışlar yenidir.
10. Pazarlama odaklı üretici örgütlenmesi henüz yetersiz olup yeni model arayışları sürmektedir.
11. Üretici, ürün ve işletmelere dönük; kayıt, takip ve kontrol sistemi henüz tam olarak sağlanamamıştır.
12. İhracata dönük yetiştiricilik yapan tarım işletmeleri; küçük ölçekli, parçalı yapıda ve modernizasyona ihtiyaç duyan bir yapıdadır. Bu durum, maliyetleri ve kaliteli üretim olanaklarını olumsuz etkilemektedir.
13. Mevcut tarım(hedef pazarlardan) üreticiye bilgi akışı zamanında ve yeterli düzeyde değildir. Genelde sorun anlarında bilgi akışı olmakta, ön tedbir ve hazırlık aşamaları ihmal edilmektedir.
14. Tarımsal finans sistemi YMS sektörünün ihtiyacını yeterince karşılayamamaktadır.
15. Paketleme, ambalajlama vd tesisler konusunda yetersizlik vardır.

Kaynak: Sayın ve ark., 2012.

AB ve Türkiye YMS sektörü açısından önemli farklılıklara sahip bir yapı gözlenmektedir ve bu farklılıklar dört başlık altında belirtilmiştir:

4.12.1. Temel mevzuat uyumu

AB’de YMS piyasasını düzenleyen bir toptancı halleri mevzuatı bulunmadığı gibi, hallerde toptan YMS satışını düzenleyen ülkemizdekine benzer bir yasa da mevcut değildir. Ayrıca prensip olarak AB ülkelerinde YMS’nin toptan satışında toptancı hale kaydolma zorunluluğu da bulunmamaktadır.

AB, tüketicilere taze, güvenilir ve sağlıklı ürünlerin sunulması büyük önem taşıırken, YMS üretimi ve ticareti, kendi özgün yapısına uygun tedbirler alınarak

düzenlenmektedir. AB'deki bu düzenlemelerin ana çerçevesini, 'Meyve ve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi'ni kapsayan 2200/96 sayılı Yönetmelik ve 'Taze Meyve ve Sebze Pazarlama Standartlarına Uygunluk Denetimi'ni belirleyen 1148/2001 sayılı Yönetmelik oluşturur. Bu yönetmelikler, kalite, halk sağlığı ve fiyat dengesi gibi YMS ticaretini etkileyen faktörlerin belirli bir sistem dahilinde düzenlenmesini sağlar. 2200/96 sayılı Yönetmelik, YMS ticaretinin dört temel alanını düzenler: YMS sınıflandırılması ve standartların belirlenmesi, üretici örgütlerinin oluşturulması, müdahale düzenlemeleri ve üçüncü ülkelerle ticaret. Diğer yandan, 1148/2001 sayılı Yönetmelik, kalite standartlarının denetlenmesi için yetkili kuruluşun belirlenmesi, bir tacir veri tabanının oluşturulması, yurt içindeki uygunluk denetimlerinin yapılması ve ihracat ve ithalatta kalite uygunluk denetimlerinin gerçekleştirilmesi konularını kapsar.

AB ülkelerinde yaş sebze ve meyvelerin toptancı hallerine girme zorunluluğu bulunmamaktadır. Yaş sebze ve meyve, genel olarak üç kanaldan perakendeciye ulaştırılmaktadır:

- Toptancı halleri,
- Büyük dağıtıcı marketler,
- Üretici birlikleri.

Bunlardan büyük dağıtıcı marketler, toptan ve perakende dağıtım yapabilmektedirler.

AB ve ülkemizdeki YMS toptan ticareti ile ilgili uygulamalar incelendiğinde farklılıklar olduğu görülmektedir.

Toptancı pazarları, taze sebze ve meyve satışını düzenleyen ve denetleyen önemli noktalar. Ancak bu pazarların altyapısındaki eksiklikler, mevzuattan kaynaklanan problemler ve mevzuatın tam anlaşılmasında nedeniyle ortaya çıkan uygulama hataları, onların görevlerini tam ve etkili bir şekilde yerine getirmesini engellemektedir. Toptancı halleri, YMS ticaretinin toptan seviyede gerçekleştiği, fiyatların arz-talep dengesine göre şekillendiği sürekli toptan pazarlardır (Yılmaz ve Yılmaz 2002). Bu pazarlar aracılığıyla, gıda maddeleri tüketicilere sağlıklı, hijyenik ve gıda güvenliği standartlarına uygun bir şekilde ulaştırılır (Coşkun ve Tunalioglu 2015). Toptancı halleri, haksız rekabeti engelleme, ürün fiyatlarını dengede tutma ve kayıt dışı ticareti önleyerek ekonomik kaybı minimize etme gibi avantajların yanında, komisyonculara hem üretici hem de tüketicinin taleplerini anlama ve perakende sektörüne ürün sağlama imkanı sunar. Bu sayede ürün kayıpları da azaltılır (Demir, 2019). Türkiye'deki toptancı hallerine yönelik düzenlemelerin olduğu 5957 sayılı Hal Yasası'nda, yukarıda belirtilen avantajlara ek olarak "sebze ve meyve ticaretinin kalite standartlarına ve gıda güvenliği kurallarına uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi" ana hedefler arasında yer almaktadır (Resmi Gazete 2010).

Toptancı halleri, YMS pazarlamasının düzenli ve adil bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla kurulan, üreticinin ürünlerini tüketiciye belirlenen standartlar dahilinde sunmasını kolaylaştıran yerlerdir. Türkiye'deki YMS ticaretinin düzenlenmesi ve toptancı hallerinin oluşturulması sürecinde, 1995 yılında yayınlanan 552 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) belirleyici bir etkiye sahiptir (Çetin 2009). Bu KHK, YMS

alım-satım işlemleri, toptancı halleri ve pazar yerlerinin kuruluş ve işleyişleri ile ilgili genel prensipleri belirler. KHK'nin temel ilkeleri şunlardır: YMS öncelikli olarak hallerde toplanması; serbest rekabet altında en uygun fiyatın belirlenmesi ve denetimin büyük ölçüde belediyeler tarafından gerçekleştirilmesi (Kınıklı, Adanacioğlu, Yılmaz, ve Özer 2019). Bu çerçevede, toptancı hallerinin YMS sektöründeki önemini ve rolünü şu şekilde özetleyebiliriz (Çetin 2009):

- Üretici ve tüketici arasında ürünlerin akışını düzenleyen ana unsurlar olmaları,
- Serbest rekabetin sağlıklı bir biçimde oluşmasını ve devam etmesini desteklemeleri,
- Piyasada tekelleşmeyi engelleyici bir etkiye sahip olmaları,
- Piyasada fiyat dengesini sağlama rolünü üstlenmeleri,
- Kayıt dışı işlemlerin önüne geçmeleri,
- Üreticilere bir nevi garanti sağlamaları,
- YMS belirli kalite, standart ve sağlık kurallarına uygun olarak piyasaya sunulmasını garantilemeleri.

Türkiye'deki YMS ticareti, bir dizi yasal düzenleme sonucunda, belediyelerin denetimindeki toptancı hallerinde gerçekleştirilmektedir. Özellikle yoğun olarak sebze ve meyvecilik faaliyetlerinin bulunduğu bölgeler ve nüfusun yoğun olduğu büyük şehirlerdeki toptancı halleri, önemli bir ticari aktivitenin merkezi haline gelmiştir. Türkiye'deki gıda ürünlerinin çok küçük bir kısmı, haller dışındaki kanallar aracılığıyla tüketicilere ulaştırılmaktadır. Ancak belediyelere sağladığı gelir, üreticilere sunduğu güvenlik, bünyesinde barındırdığı iş gücü ve ihracata yönelik hizmet veren hallerin sağladığı döviz girdisi, bu yerlerin bölgesel ve ulusal ekonomilerde önemli ticaret merkezleri olduğunu göstermektedir (Hadimli ve Bulut, 2004).

552 numaralı KHK, YMS sektörünü düzenlemek amacıyla yürürlüğe konmuştur, ancak sektördeki sorunları çözmekte yetersiz kalmıştır.

AB ve ülkemiz arasındaki toptancı hallerinin farklılıkları iki sebebe dayanmaktadır:

1. Toptancı hallerinin yapıları ve işleyişlerindeki farklılıklar,
2. Ülkemizdeki yasalarla belirlenmiş olmasına rağmen, uygulanmayan fiziki koşulların (örneğin soğuk hava depoları, restoran, park, depo, paketleme evi gibi hal kompleksinin içerisinde bulunması gereken yerler) eksikliği,

AB'de YMS toptancılığında hallerin tescil zorunluluğu bulunmamaktadır ve toptancı hallerinde sadece taze sebze ve meyve satışı yapılmamaktadır. Bu yüzden AB ülkelerinde bu haller "Toptan Gıda Pazarları" olarak anılır.

AB toptancı hallerinde, ürünlerin sağlıklı bir şekilde saklanabilmesi için depo ve soğuk hava depoları bulunmaktadır. Toptancılar dışında, ithalatçılar, komisyoncular ve yiyecek-içecek tedarikçileri de bu pazarlarda faaliyet gösterir.

AB ülkelerinde ise taze sebze ve meyve ticaretini düzenlemek için tek bir detaylı

yasa yerine, sektörün sağlıklı bir şekilde işlemesi için gereken standartlar, hijyen, kalite, fiyat, ambalajlama gibi birçok konuda ayrı ayrı düzenlemeler getirilmiştir. Kontroller, üretim aşamasında, üretici birliklere aktif rol verilerek sağlanır. AB Komisyonu tarafından çıkarılan ve kalite, hijyen, ambalajlama, taşıma, depolama gibi konuları kapsayan detaylı ve geniş kapsamlı mevzuat, tüketicilere sunulan ürünün standartlarını belirler. Bu şekilde, toptancı pazarları etkin bir şekilde işler hale getirilmiştir (Kızılaslan ve Yalçın 2012).

4.12.2. Pazarlama standartlarına uyum

YMS sektörü, tarım sektörünün kilit alt sektörlerinden birini oluşturur. Türkiye'de bu ürünlerin pazarlanması genellikle özel sektör tarafından gerçekleştirilir. Üreticiden tüketiciye varan pazarlama zincirinde çoğunlukla komisyoncular, tüccarlar ve perakendeciler rol oynar. YMS genellikle depolama imkanları kısıtlı, girdi maliyetleri ve işgücü gereksinimleri yüksek olan ürünlerdir. Bu süreçte, ürün fiyatları maliyetlere bağlı olarak dalgalanabilir.

AB YMS toptancı hallerinden geçme zorunluluğu yoktur. Bu ürünler genellikle toptancı halleri, büyük dağıtım marketleri ve üretici birlikleri aracılığıyla perakendecilere ulaşır. Büyük dağıtım marketleri hem toptancı hem de perakendeci olarak hizmet verebilir. AB'deki YMS toptancıları, perakendecileri, dağıtıcıları ve paketleyicileri, sattıkları veya aracılık ettikleri ürünlerin tüm gerekli bilgileri içeren bir etiket taşımasını sağlamakla yükümlüdür. Eğer ürün etiketsizse ve satıcı ürünü bu şekilde kabul etmişse, ürünün etiketlenmesi satıcının sorumluluğunda olur. AB'de YMS için ekstra sınıf, birinci sınıf ve ikinci sınıf olmak üzere üç ayrı minimum pazarlama standardı belirlenmiştir. Depolama ve taşıma esnasında oluşan hasarlar durumunda, ürünü elinde bulunduran kişi, ürün sınıfını değiştirme hakkına sahiptir. Ayrıca kusurlu ürünleri ayırma seçeneği de vardır. Her bir ürün paketi, açık ve okunaklı bir şekilde etiketlenmelidir ve etiket dışarıdan görülebilir olmalıdır. Etiket üzerinde paketleyenin bilgileri, ürün türü, kökeni, miktarı, sınıfı gibi bilgilerin bulunması gerekmektedir. Paketlenmiş ürünler, soğuk zincir bozulmadan tüketiciye ulaştırılır. Ürün ve ambalaj standartlarına gelince, AB'de UNECE standartları uygulanmaktadır.

Avrupa'nın güney ülkeleri, YMS üreticisi olarak bilinir, ancak bu ürünlerin tüm AB'ne yetecek kapasitede olmaması, AB'yi büyük bir YMS ithalatçısı haline getirir. Avrupa'nın serin iklimi, dünyanın en uzak köşelerinden bile ürünlerin getirilmesine olanak sağlar. Uzun mesafeli taşımacılık gerekliliği nedeniyle, bu ürünler genellikle soğuk zincirle taşınır ve soğuk hava depolarında saklanırlar. Bu sebeple, Avrupa'daki YMS tedarikçilerinin çoğunun soğuk hava depoları bulunmaktadır. Bu durum, Türkiye'deki durumun aksine, ister hallerde faaliyet gösteriyor olsunlar ister olmasınlar, tüm firmaların soğuk hava deposu işletmesini gerektirir. YMS çoğunu ithal eden bu ülkeler, ürünlerin yüksek maliyetleri nedeniyle genellikle stoklama amaçlı depolama yapmazlar. Bunun yerine, taze ürünleri dünyanın farklı bölgelerinden mevsimine göre tedarik ederler. Ancak üretici olan güney ülkeler, düzenli bir şekilde birçok ürünü tedarik edebilmek için depolama yöntemini kullanırlar.

AB'de gıda denetçileri tarafından HACCP sistemi kullanılarak denetlenmeyen YMS ithalatı, bu belgenin varlığının önemli bir belge olarak görüldüğü bir durumdur. Büyük perakende grupları AB'nde, sağlıklı ve yüksek kaliteli ürünlerin tüketimini garanti

etmek için, yerli veya yurtdışından ithal edilen tarım ürünlerine uygulanan minimum standartları GLOBALGAP adı altında birleştirmiştir. Bu belge, günümüzde AB'deki büyük perakende zincirleri tarafından kabul görüyor ve talep ediliyor. Ek olarak GLOBALGAP, HACCP sisteminin uygulanmasını teşvik ediyor ve bu prensipleri destekliyor.

AB YMS taşımacılığında soğuk zincir kullanımı zorunlu değildir. Bu nedenle, güney Avrupa'daki tedarikçiler, hedef ülkenin koşullarını ve mevsimsel sıcaklıkları göz önünde bulundurarak ürünlerini ön soğutma yaparak gönderip göndermeme kararı verirler. AB'de, toptan YMS satışında hale kayıt zorunluluğu bulunmamaktadır. Hallerde faaliyet gösteren işletmeler, genellikle ürünlerini doğrudan satın alma olanağı olmayan küçük işletmelere dağıtırlar. AB'nin toptancı halelerinde sadece YMS satışı yapılmaz, ayrıca et, kuru gıda, unlu mamuller, temel ihtiyaç maddeleri ve hatta taze çiçekler gibi ürünlerin toptan satışı için özel alanlar ayrılır. Bu yüzden, AB'deki toptancı haleleri genellikle Toptan Gıda Pazarları olarak adlandırılır. Bu haleler, ürünlerin en iyi şekilde saklanabilmesi için depo ve soğuk hava depolarına sahiptir. AB'deki toptancı haleler ayrıca temizlik ve güvenlik hizmetlerinin özel şirketler tarafından yürütülmesine olanak sağlar. Bu haleler, her türden taşıtın kolayca girip çıkabilmesi için stratejik olarak yerleştirilmiş ve düzenlenmiştir.

AB, tüm ihtiyaç maddeleri ve özellikle yiyecek maddeleri için karmaşık standartlar ve hijyen koşullarını belirleyen bir dizi direktife sahiptir. Bu standartlar ve koşullar, hem ithal edilen hem de AB içinde üretilen ürünler için geçerlidir. AB dışından ithal edilen ürünler, kalite, standartlar, hijyen ve kalibrasyon kontrol süreçlerinden gümrüklerde geçer. Bu süreç, standartlara uymayan ürünlerin iç piyasaya girmesinin önüne geçer. AB dışından gelen her ürün, uygunluk kontrolüne tabi tutulur. Üçüncü ülkelerden ithal edilen ve standartlara uymayan çoğu ürün için, ilgili ülkelerin koordinasyon yetkilileri bilgilendirilir.

Türkiye'de ise YMS ambalajlama işlemi, genellikle paketleme evleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu süreç, ürünlerin temizlenmesi, sınıflandırılması, ambalajlanması, gerektiğinde soğuk depolaması ve piyasaya sevkıyatı gibi bir dizi işlemi içerir. Bu nedenle, paketleme evleri, ürün taleplerini karşılamada, ürün kalitesini ve miktarını denetlemede ve korumada, kayıpları azaltmada önemli bir role sahiptir. Ancak Türkiye'de, tarladan direkt sevkıyatlar da yapılmakta ve bu tür paketlemeler genellikle denetim dışında kalmaktadır ve bu konuda herhangi bir denetim mekanizması bulunmamaktadır. Türkiye'de, ihracat ve bazı özel sektör kuruluşları dışında, YMS ürünleri ve ambalajları için genel kabul görmüş standartlar bulunmamaktadır. Bu durum, ürün değerinin düşmesine, kayıpların artmasına ve tüketici memnuniyetinin azalmasına neden olmaktadır. 2017 tarihli ve 30199 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan tebliğ, YMS ambalajlanması, taşınması, depolanması ve perakende satışa sunulması sırasında uyulması gereken standartları belirlemektedir. Tebliğde ambalajın tanımı yapılmakta ve ambalaj standartları belirlenmektedir. Ancak denetimlerin yetersiz olması nedeniyle, bu kurallara uyum oldukça düşüktür.

Türkiye'deki soğuk hava depoları genellikle yeni ve modern sistemlerle donatılmış olmasına rağmen, kapasiteleri genellikle yetersizdir. İhracata yönelik çalışan birçok paketleme tesisinde, işin gereği olarak soğuk hava depoları bulunmaktadır. Ancak iç piyasa ürünlerinin zorunlu geçiş noktası olan halelerde soğuk hava depo kapasitesi

genellikle düşüktür. Tarım ve Orman Bakanlığı, paketleme ve depolama kapasitesi ile kalitesini artırmak amacıyla, AB destekli Kırsal Kalkınma projelerini de yürütmektedir. Soğuk zincir ve depolama gereksinimleri hakkında bilgili ve deneyimli büyük tedarikçiler, depolamayı yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Bu sayede, birçok ürünü sezon dışında ithal etmek yerine, depolardan tüketiyoruz. Bu ürünlere örnek olarak; narenciye, elma, nar, ayva, soğan ve sarımsak gibi ürünler verilebilir.

Türkiye'deki tarımsal üretim yapan işletmelerin çoğunluğu, diğer birçok gelişmekte olan ve gelişmiş tarım ekonomileri gibi, parçalanmış arazilerde faaliyet gösteren küçük üreticiler ve aile işletmeleridir. Küçük üreticilerin karşılaştığı önemli sorunlar arasında, tedarik zincirinin çeşitli aşamalarında büyük ölçeklere erişememe, maliyetlerin yüksek olması ve teknolojiye veya pazarlara erişim eksikliği nedeniyle verimlilik kayıpları yer alır. Bu durum, lojistik süreçleri de önemli ölçüde etkiler. Hammadde temini, tarım makineleri ve ekipmanlarının temini ve kullanımı, hasat sonrası depolama gibi süreçler bu durumdan olumsuz etkilenir. Küçük işletmeler, genellikle düşük miktarlarda hammadde alımları yaptıkları ve tedarikçilere doğrudan erişimleri kısıtlı olduğu için maliyet avantajını kaybeder ve tedarik için aracı kuruluşlara ihtiyaç duyarlar. Küçük ölçekteki işletmeler, depolama hizmetlerini dışarıdan almak zorunda kalabilir veya yeterli depolama hizmetine erişim konusunda sorunlar yaşayabilir.

Türkiye’de sebze ve meyveler ile yeterli arz ve talep derinliği bulunan diğer malların ticareti ile ilgili başlıca mevzuat ve yönetmelikler şunlardır;

- Avrupa Birliği Hijyen Paketi (Tarım ve Orman Bakanlığı)
- Meyve ve Sebzelerin Toptan ve Perakende Ticaretinde Uyulması Gereken Standartlar ve Uygulamalara İlişkin Tebliğ (Ticaret Bakanlığı)
- Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlemesi Hakkında 5957 Sayılı Kanun (Ticaret Bakanlığı)
- Ticaret Bakanlığı Hal Yönetmeliği
- Pazar Yerleri Hakkındaki Yönetmelik (Ticaret Bakanlığı)

Türkiye'deki tarım politikasının yürütülmesi, iç pazarda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı ithalat ve ihracatı içeren dış pazarda ise Dış Ticaret Müsteşarlığı kurumuna bağlı olmak üzere, Tarım Kredi Kooperatifleri ve çeşitli üretici birliklerinin de dahil olduğu çok sayıda kuruluş tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak bu kuruluşların çeşitliliği, yeterli koordinasyonun ve iletişimin eksikliğine, karışık bürokrasiye sahip olması bir dizi sorunu beraberinde getirmektedir. Bu durum, genellikle geç yapılan müdahaleler ve politika uygulamalarında aksamalar şeklinde kendini göstermektedir.

4.12.3. Üretici örgütlerine uyum

AB 2200/96 sayılı Yönetmelik ile üretici örgütlerini sebze ve meyve piyasasının temel taşı kabul ederek, özellikle YMS pazarlaması konusundaki faaliyet alanlarını genişletmiştir. AB YMS üreticilerinin bir kuruluşa üye olma yasal zorunluluğu yoktur. Üretici birliğine üye olan üreticilerin ise ürünlerini üretici birlikleri kanalıyla pazarlaması zorunludur.

1. Sebze ve meyve üretici birliği üyeleri, ürettiklerinin %25'inden fazlasını, diğer üretici

- birliklerinin üyeleri ise ürettiklerinin %20'sinden fazlasını özel müşterilere satış yapma hakkına sahip değillerdir.
2. Üye oldukları birliğin pazarlama kapasitesini aşan ürün miktarını, kendi birliklerinin veya birliklerinin kurduğu başka bir birliğin aracılığıyla pazarlama olanağına sahiptirler.
  3. Üreticiler, birliğin ticari faaliyetlerine dahil olmayan ürünlerini, kendi birliklerinin oluşturduğu başka bir birlik aracılığıyla pazarlayabilirler. Üreticiler, toptancılar ve süpermarketlerle rekabet edebilmek ve talep edilen miktarda ve kalitede ürün sağlamak için üretici birliklerine dahil olmak zorunda kalıyorlar.

Ayrıca 1998 yılından bu yana AB’de doğrudan üretici sübvansiyonlarını azaltması ve YMS OPD kapsamında üretici birlikleri aracılığıyla destek sağlaması, üreticilerin birlikler altında örgütlenmesi teşvik edilmektedir.

Türkiye'deki üretici birlikleri, 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu ve bu kanuna dayanarak çıkarılan Tarımsal Üretici Birliklerinin Kuruluş Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile düzenlenmiştir. Üretici birliklerinin kurulması, üreticilerin AB normlarına uygun bir şekilde örgütlenmelerini sağlar. Bu birliklerin temel hedefi; talebe göre üretim planlaması yapmak, ürün kalitesini yükseltmek, pazarın standartlarına uygun ürünler sunmak ve ürünlerin ulusal ve uluslararası pazarda daha güçlü bir konuma gelmesi için gerekli önlemleri almak. Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu'nun uygulama yönetmeliği Ocak 2005'te yayınlanmıştır. Birlikler, üreticilerin talebe göre üretim yapmalarını ve pazarlama güçlerini artırmalarını sağlar. Ancak üretici birliklerinin ürün bazında tam anlamıyla örgütlenip üst birlikler oluşturduklarında, piyasadaki ürün arzında önemli bir rol oynayabilir ve AB'deki birlikler gibi etkin bir konuma gelebilirler.

Kanun’a göre üretici birliklerinin kurulabileceği ürün grupları daha ayrıntılı şekilde belirlenmiştir. Üretici birliklerinin kuruluşu için çiftçi kimliğine sahip en az 16 üretici üye gereklidir. AB’de ise belirli bir üye sayısı şartı yok, tanınma kriterleri ürün ve bölgeye göre belirlenir. AB’de, ürünlerin tamamının üretici organizasyonları aracılığıyla pazarlanırken, Türkiye’de ise ürünün ne kadarının üretici birliği aracılığıyla pazarlanacağına üretici birliği karar verir. AB, üretici organizasyonlarına müdahale alımları yapma yetkisi verirken, Türkiye'deki mevzuat bu konuyu ele almamıştır. Türkiye'nin yaş meyve ve sebze piyasasında fiyat istikrarının olmaması, üretim kararlarının genellikle bir veya birkaç dönem önceki fiyat bilgilerine dayanarak alınmasına ve üretimde dalgalanmalara sebep olmaktadır.

Ekmen’e (2006) göre Türkiye’nin örgütlenme ile ilgili sorunları ise Türkiye’nin belirgin bir örgütlenme politikası ve bu politikaya uygun bir modelinin olmaması, mevcut örgütlenme mevzuatının ihtiyaçlara cevap verememesi, tarımsal örgütlerin mali kaynak yetersizliği kaynaklı hedeflenen faaliyetleri gerçekleştirememesi ve piyasa sisteminde etkin rol oynayamamaları, yetişmiş insan kaynaklarının kısıtlılığı, örgütlenme bilinci ve eğitiminin yetersizliği şeklinde sıralanmıştır.

Türkiye’de üreticilerin örgütlenmesini sağlamak amacıyla kurulmuş olan kooperatifler, üretici birlikleri, hizmet birlikleri, ziraat odaları ve derneklerin ayrı mevzuata ve ayrı bakanlıklara bağlı olması üretici örgütlerinin dağınık ve güçsüz bir yapıda olmasının temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Devlet tarafından sağlanan mali kaynağın zamanında ve yeterli düzeyde ulaşmamasına neden olmaktadır. Bu nedenle

örgütler, tarımsal ürünlere ilişkin fiyatlandırma ve pazarlama politikalarında etkin rol oynayamamaktadır. Aktif bir ulusal tarım politikası oluşturulabilmesinin önündeki engeldir.

Türkiye'nin OTP kapsamındaki uygulama, teşvik ve destekleri çiftçilere aktarabilecek bir üretici örgütlenmesine ihtiyacı vardır. Mevcut örgütlerin bu sisteme entegre edilmesi gerekmektedir. Bu entegrasyon ise tarımsal örgütlenmeye ilişkin bir çatı kanunun çıkartılması ve mevcut bütün mevzuatın buna göre yeniden belirlenmesi veya düzenlenmesidir (Ekmen 2006).

Türkiye'de, üst örgütlenme düzenlemesi AB'ndeki benzer bir piramit yapısına sahiptir. Türkiye'deki tarım yapısı, merkezi birliklerin gözetiminde bölgesel üretici birliklerine ve daha sonra, belirli bir ürün veya ürün grubunu hedefleyen üretici örgütlerine sahip bir hiyerarşi şeklinde işliyor. Örgütlenme AB'de COGECA'nın altında toplanırken, Türkiye'de ise Türkiye Kooperatifler Milli Birliği-Federasyonu altında toplanmaktadır. Takiben, TZOB ve Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği gelmektedir (Koroğlu 2003).

Bu yapı, üreticilerin belirli bir ürün üzerinde uzmanlaşmalarını teşvik ederken, küçük çiftçilerin çeşitli ürünler üzerinde üretim yapmaya devam etmeleri, Türk tarımının rekabet gücünün sınırlı olmasının bir nedeni olarak görülmektedir. Uzmanlaşmış ve güçlü üreticilerin varlığı, Türk tarımının AB'deki varlığının sürdürülmesi için kritik bir önkoşuldur. Fakat bu uzmanlaşmış çiftliklerin oluşturulabilmesi için önemli miktarda finansal ve altyapısal kaynaklar gerekliliği ortaya çıkartmaktadır. Bu da ulusal bir tarım politikası olmamasının eksikliğini göstermektedir.

Örgütlenmenin bir parçası olan 1163 Sayılı Kooperatifçilik Kanununun yürürlüğe girmesiyle kooperatiflerin özerkliğine, bağımsızlığına ve demokratik yapısına zarar vermeksizin kooperatifçiliğin gelişmesine yönelik her türlü yasal, idari ve mali tedbirleri almak devletin anayasadan kaynaklanan görevleri belirlenmiştir. Kooperatifçilik konusuna kalkınma planlarında da yer verilmiş ve çoğu zaman ülke kalkınması konusunda araç olarak kullanılması amaçlanmıştır. 1163 sayılı Kanunun 1. maddesinde tanımlanan kooperatiflerin en az 7 ortaklı bir ana sözleşme ile ilgili bakanlığın iznine ihtiyacı vardır. Ancak bu şekilde kooperatifin tescil ve ilanı yapılabilir. Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda ise bu sayı en az 30 olarak belirtilmiştir. Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Kanunu'nda bir tarım satış kooperatifinin kurulabilmesi için en az 30 üreticinin, tarım satış kooperatif birliğinin kurulabilmesi için ise en az üç tarım satış kooperatifinin bir araya gelmesi gerektiği belirtilmiştir.

Çoğu AB üye devletinde, kooperatifler genellikle ulusal yasaların bir parçası olarak düzenlenmiştir, bu yasalar genellikle ilgili ticaret kanunlarına bağlıdır ve sıklıkla "özel kooperatif yasası" şeklinde adlandırılır. Ancak yalnızca birkaç ülkede tarımsal kooperatiflere özgü mevzuat mevcuttur. AB'deki kooperatifler genellikle sınırlı sorumluluk, sınırsız sorumluluk ya da ekonomik çıkar grupları/şirketler şeklinde çeşitlenir. Kooperatif kurma sürecinde gereken minimum ortak sayısı her zaman AB ülkelerinin yasalarında belirtilmeyebilir. AB üyesi ülkelerin yasalarında, kooperatiflerin üst düzey organizasyonları (örneğin dernekler veya birlikler) kurulması ve işletilmesi ile ilgili hükümler bulunabilir. Ancak kooperatiflerin geliştirilmesine dair düzenlemeler sadece İspanya, Portekiz ve İtalya'nın anayasalarında yer almaktadır. Bu bağlamda

1987'de "Genel Kooperatifçilik Yasası" İspanya'da uygulamaya konmuştur. Standart bir yönetim prensibi belirlenmemiş olmasına rağmen, AB üye ülkelerinde genellikle "her bireyin bir oyu" prensibi kabul edilir. Yönetim süreçleri genellikle iki basamaklı bir sistem şeklinde işler. Yasal düzenlemeler genellikle iki ayrı karar verme kuruluşunun bulunmasını gerektirir.

AB'deki ülkelerde, kooperatifler genellikle genel bir yasaya tabi olabilir, bu genellikle Kooperatifler Kanunu'dur (örneğin Bulgaristan, Almanya, Hırvatistan, Kıbrıs). Ancak bazı durumlarda ticari işletmelerle birlikte Ticaret Kanunu çerçevesinde de düzenlenebilirler (örneğin Çek Cumhuriyeti, Estonya). Ayrıca kooperatiflere özel bir yasası olmayan ülkeler de vardır (örneğin Danimarka, Letonya, Slovakya, İngiltere). Genel itibarıyla AB ülkelerindeki kooperatiflerin çoğunun tek bir yasa çerçevesinde bulunduğunu söyleyebiliriz.

Kooperatifçilik ilkelerine uygun olarak demokratik denetim anlayışı, Türkiye'deki Kooperatif Kanunu'nun 48. maddesindeki "genel kurulda her ortak yalnız bir oya sahip" ifadesi ile uygulanmaktadır. Bu "bir kişi bir oy" kuralı, birçok AB ülkesinin mevzuatında da benzer şekilde yer almıştır. Kanunda belirtilmeyen ülkelerde de genellikle bu prensibe uyulur.

Türkiye'de bir kooperatif kurulabilmesi için en az 7 ortak gereklidir, ancak bu sayı AB ülkelerinde değişiklik gösterebilir. Belçika, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya'da 3; Estonya ve Malta'da 5; Fransa ve Hırvatistan'da 7; İtalya'da 9; Yunanistan ve Polonya'da ise 10 ortak gereklidir.

Türkiye'deki yönetim sistemlerine bakıldığında, kooperatiflerin genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulu olmak üzere üç aşamalı bir yapıya sahip olması mevzuatla zorunlu kılınmıştır. AB ülkelerinde ise iki veya üç aşamalı sistemler bulunmaktadır. Neredeyse tüm ülkelerde yönetim kurulu ve genel kurul mevcutken, denetim kurulu bazı ülkelerde ek olarak bulunmaktadır.

Türkiye'deki kooperatifler, özellikle tarım alanında, belirli vergi muafiyetlerine sahiptir. Ancak AB ülkelerindeki kooperatifler genellikle genel vergilendirme sistemine tabidir muafiyetler veya istisnalar nadiren görülür.

Kooperatifler arası işbirliği, kooperatifçiliğin temel ilkelerinden biridir. Kooperatiflerin bir araya gelmesi ve etkili bir işbirliği sağlaması, örgütlenme ve kooperatif hareketinin başarısı için önemlidir. Özellikle aynı sektörde faaliyet gösteren kooperatiflerin, birlik, merkez birlik ve ulusal birlik gibi yapılar oluşturarak ve zamanla uluslararası işbirliğini sağlamaları gerekmektedir. AB ülkelerinde bu tür örnekler mevcuttur ve hatta birçok ülkede, AB'nin topluluk seviyesinde olduğu gibi, meslek örgütleri ve kooperatifler ortak hareket etmektedirler. Türkiye'de ise tarım satış kooperatifleri dışında bu tür bir yapılanmanın varlığından fazla bahsedilmemektedir.

AB'deki tarım işletmelerinin sayısı genellikle az ve büyük ölçeklidir. Buna karşın, Türkiye'deki tarım işletmeleri genellikle küçük ölçekli ve sayıca fazladır. Bu küçük işletmelerin üretim süreçleri genellikle bilinçsiz ve amatörce yürütülmekte, bu da gıda güvenliği ve üretim arzındaki dalgalanmalar gibi sorunlara yol açmaktadır. Üretim miktarları konusunda politika farklılıkları da bulunmaktadır. AB'de fazla üretim

genellikle sübvansiyonlar aracılığıyla ihraç edilirken, Türkiye'de belirli bir üretim miktarını düzenleyen bir oluşum bulunmamaktadır.

4.12.4. OTP uyum

AB'de fiyat politikalarının belirlenmesi sırasında, genel piyasa dengesi, üretimin artırılması ve tarımsal ve tarım dışı sektörlerde çalışanlar arasında denge kurma hedeflenir. Türkiye'de ise hedef, üretim seviyelerini koruma ve üreticilere belirli bir fiyat üzerinden piyasa garantisi sağlamaktır. AB, tarım ürünlerinin fiyatlarını, üretici gelirlerini ve maliyetlerini göz önünde bulundurarak piyasa dengesi içinde belirler. Türkiye ise enflasyon hedefine göre fiyat belirler. AB'nin hedef fiyat ve müdahale fiyat sistemi uygulamasında, ürün fiyatları üretim döneminden önce açıklanır ve bu sayede üretici gelecekteki potansiyel gelir hakkında bilgi sahibi olur. Türkiye'de ise, fiyat belirleme dönemi üretim, hasat veya pazarlama dönemine denk gelir ve siyasi faktörlere bağlı olabilir. Bu durumda tarım ürünü üreticileri genellikle geleceği öngörememekte ve endişe duymaktadır.

AB'de, OTP reforma uğramasının ardından kırsal kalkınma, temel hedefler arasına dahil edilmiştir. Ancak Türkiye'de bu genellikle ikinci plana atılmıştır. Sonuç olarak, kırsal kalkınma gerçekleştirilememiş ve bu durum, köyden şehre doğru düşünülmeden gerçekleşen göçün nedenleri arasına girmiştir.

AB'de OPD kapsamında üretici örgütleri, geri çekme uygulamaları, pazar mekanizmaları ve dış ülkelerle ilişkiler önemli bir yer tutar. Türkiye'de ise AB ile karşılaştırıldığında, en belirgin fark OPD benzeri bir düzenlemenin bulunmamasıdır. Özellikle YMS sektöründe, üretici örgütlerin ortak hareket alanı yetersizliği ve geri çekme uygulaması gibi müdahale yöntemlerinin olmamasıdır. Pazar mekanizmaları ve dış ülkelerle ilişkiler de bu alt sektörde farklılık gösterir ve istikrar sağlanamamaktadır.

AB'nin politikaları, yeni düzenlemelere izin verecek kadar esnek bir yapıya sahiptir ve AB'nin tarım politika hedefleri, güncel durumlara uyum sağlayacak şekilde yeniden şekillendirilebilir. AB'nin destek politikalarının temeli, OTP çerçevesinde oluşturulan pazar ve fiyat mekanizmalarına dayanır. Bu politikalar karmaşık olmasına rağmen, istikrarlı bir şekilde ve uzun vadeli olarak uygulanır (Atakan 1998). Öte yandan, Türkiye'deki tarım destekleri, kısa dönemli ve dağınık politikalarla sağlanmaktadır. Destek politikalarında süreklilik yoktur ve desteklerin belirlenmesinde net kriterler ve piyasa değerleri dikkate alınmaz.

AB'nin doğrudan gelir desteği, çapraz uyum, yeşil ödemeler ve genç ve küçük çiftçilere destek gibi çeşitli önlemleri içerir. Buna karşılık, Türkiye'nin destekleri genellikle üretimle ilişkilidir ve piyasa fiyatı desteği kullanırken, AB üretimden bağımsız ve çevresel standartlara uygun doğrudan gelir desteği kullanır. AB ve Türkiye arasında tarımsal desteklerin miktarı ve dağılımı konusunda önemli farklılıklar mevcuttur. AB, bütçesinin yaklaşık %40'ını OTP'ye ayırırken, Türkiye yalnızca %2'sini ayırmaktadır (Güreslinli 2015).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarım sektörünün temel önemini belirginleştiren faktörler arasında, yaşamın devamlılığı için gerekli olan besin maddelerinin üretimi, tarım dışı sektörlerle hammadde ve iş gücü temini ve ekonomik gelişmeyi finansal olarak destekleme yer alır. Ek olarak tarım sektörü, istihdam imkanlarını genişletme ve çevre korumasına katkıda bulunma gibi özelliklerle de değer kazanır. Bu sebeplerle, tarım ve tarıma dayalı aktiviteler, toplum yaşantısının kalbinde yer alırken, aynı zamanda ekonomik yapıda da hayati bir rol üstlenir. Bu durum, tarım sektörünün sadece gıda üretimiyle sınırlı olmadığını, ekonomik büyüme ve çevresel sürdürülebilirlik açısından da belirleyici bir sektör olduğunu gösterir.

Tarım sektörü ve bu sektöre dair belirlenen politikalar, gıda ürünlerinin arz-talep dengesini, üreticilerin yaşam kalitesini, tüketicilerin sağlığını, tarım dışı sektörlerin durumunu, çevre koşullarını ve dolaylı olarak da toplumun ekonomik ve sosyal yapılanmasını etkilemektedir. Bu nedenle, tarihsel süreçte tarım politikalarının korumacı bir yapıya bürünmesi kaçınılmaz olmuştur. Ancak günümüzde küreselleşmenin tüm boyutlarıyla öne çıktığı ve uluslararası ticaretin tarihinde görülmemiş bir genişleme yaşadığı bir dönemde, geleneksel korumacı tarım politikaları ciddi eleştirilere maruz kalmış ve dönüşüm sürecine girmiştir. Bu değişim, tarım politikalarının artık sadece lokal ve ulusal düzeyde değil, aynı zamanda küresel düzeyde de değerlendirilmesi gerektiğini gözler önüne sermektedir. Bu husus, tarım sektörünün gelecekteki politika ve stratejilerinin belirlenmesinde önemli bir nokta olarak dikkate alınmalıdır.

AB'nin tarım politikaları; üretim ve verimliliğin yükseltilmesi, tarımsal üretimde yeterlilik, çiftçilerin gelir ve yaşam standartlarının artırılması, tüketicilere uygun fiyatlarla ürünlere erişimin sağlanması, üretim ve arzın devamlılığı ve fiyat dengesi ile pazar istikrarının korunması gibi temel hedeflere dayanmaktadır. Bu hedefler, kısa bir süre içinde klasik korumacı önlemlerle önemli ölçüde gerçekleştirilmiştir. Ancak Birlik, bu hedeflere ulaşırken, tarımsal üretimin tüketim artış hızını aşması, birçok üründe üretim fazlası oluşması, bütçeye olan yükün artması ve destekleme rejiminin eşit dağılmaması gibi sorunlara yol açmıştır. Bu durum OTP'nin sürdürülebilirliğini zora sokmuş ve yenilikçi reform düzenlemeleri gerekliliğini gündeme getirmiştir.

Reformlar, OTP kapsamında gerçekleştirilmiş ve ürün arzındaki aşırılıkları ortadan kaldıran fiyat destekleme rejimi ile doğrudan ödemelere geçilmiştir. OTP'nin kuruluşundan bu yana topluluk içi fiyatlar yüksek seyretmiş ancak bu fiyatlar, reformlarla birlikte düşürülmüş ve dış piyasaya daha yakın hale getirilmiştir. OTP ile birlikte çevre koruma önlemleri entegre edilmiş, ürün güvenliği, kalitesi ve insan sağlığına yönelik standartlar zorunlu hale getirilmiştir.

Coğrafi konum avantajı ve tarımsal üretim potansiyelinin AB'ye kıyasla daha yüksek olan Türkiye için, tam üyelik adayı ve Gümrük Birliği üyesi olarak, OTP'ye uyum sağlama konusu önem taşımaktadır. Türkiye'nin tarım politikası, OTP ve OPD ile uyumlu olması gereken en kritik unsur olarak görülmektedir. Türkiye'nin tarımsal yapısı, tarım nüfusu, çiftlik büyüklüğü, üretici organizasyonları, tarımsal destekler, teknolojinin kullanımı, verimlilik, bitki ve hayvan sağlık koşulları, ürün kalitesi ve standartları açısından AB ülkelerinden önemli farklılıklar göstermektedir.

Türkiye'deki tarım sektörünün en önemli sorunlarından biri, tarım işletmelerinin

küçük ve parçalı olmasıdır. Optimal verimlilik için tarım işletmelerinin belirli bir toprak büyüklüğüne ihtiyacı vardır. Türkiye'deki ortalama işletme büyüklüğü 6,8 hektar iken, bu rakam AB'de 14,2 hektar olarak görülmektedir. Bu küçük işletmelerin çoğu, kendi tüketimlerini karşılamak için üretim yaparlar. Ticari üretim yapılmadığı için sermaye birikimi sağlanamaz ve bu durum eski teknolojilerin kullanımını sürdürürken, yeni teknolojilerin etkili bir şekilde kullanımını engeller. Çiftçilerin organize olmaması nedeniyle, fiyatlandırma sürecine dahil olamazlar ve ürünleri için bile bir referans fiyat oluşturamazlar. Ürünler, birçok aracıdan geçtikten sonra tüketiciye yüksek maliyetle ulaşır. Çiftçilerin bu durumdan kurtulabilmeleri için kendi üretici ve pazarlama organizasyonlarını oluşturmaları gerekmektedir.

AB üye devletler ile Türkiye'nin tarımsal verileri karşılaştırıldığında, arada önemli farklılıklar bulunduğu ve Türkiye'nin OTP uyum sağlamanın zorlu ve önemli bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. OTP, AB'nin ilk ortak politikası olarak AB üye devletlerinin tarım politikalarının hem ekonomik hem de politik anlamda ortak bir çerçevede yönetilmesini hedeflemektedir. AB tarımı, OTP'nin uygulanmadan önce dışa bağımlı bir yapıdayken, bugün bu politika sayesinde dünyanın en büyük üretici ve ihracatçısı konumuna gelmiştir. Bu nedenle, OTP, AB'nin hem ilk hem de en başarılı ortak politikası olarak kabul edilmektedir.

AB üye devletler ve Türkiye'nin farklılıklarını aşağıdaki gibi üç başlık altında gruplandırabiliriz:

- a) Piyasa düzeni: OTP işleyişinin temelinde ortak pazar düzenlemeleri bulunmaktadır. OPD, 21 ürün grubunu içermekte ve bu gruplar arasında yaş meyve ve sebze de yer almaktadır. Son dönemde gerçekleştirilen OPD reformlarının ana hedefleri arasında; AB'nin meyve ve sebze sektöründeki rekabetçiliğinin ve pazar uyumunun artırılması, ekonomik krizler sonucunda üretici gelirlerinde meydana gelen dalgalanmaların hafifletilmesi, AB ülkelerindeki meyve ve sebze tüketiminin teşvik edilmesi, sektörde çevresel önlemlerin uygulanmasına devam edilmesi, OPD'nin basitleştirilmesi ve idari maliyetlerin olabildiğince düşürülmesi yer almaktadır.

OPD kapsamındaki AB'nin 1996 yılında yayınladığı 2200/96 sayılı Yönetmelikle bu piyasa düzeni sağlanmaktadır. Bu yönetmelik, üretici örgütlerini YMS piyasasının temel bileşeni olarak tanımlayarak, özellikle YMS pazarlama faaliyetlerini genişletmiştir. Üretici örgütleri, üretimden hasada, depolamadan paketlemeye ve pazarlamaya kadar bir dizi konuda birlikte hareket eden üreticilerden oluşan, gönüllülük prensibine dayalı ve ilgili üye ülke tarafından tanınan tüzel kişiliklerdir (Kızılaslan ve Yalçın 2012). Bu reformlar kapsamında, OPD altında 2200/96 sayılı Yönetmeliğin öne çıktığını görmektedir. Bu yönetmelikle; standart dışı ürünlerin AB'ye girişinin engellenmesi ve tüketicinin sağlığına ve çevreye duyarlı ürünlerin üretim ve pazarlaması hedeflenmiştir. Bu yönetmelikle birlikte, YMS sınıflandırılması ve standartlarının belirlenmesi, üretici örgütlerinin kurulması, müdahale düzenlemeleri ve üçüncü ülkelerle ticaret sınırlarının belirlenmesi gibi konular ele alınmıştır.

Bu bağlamda, Türkiye'de YMS pazarına yönelik düzenlemelerin AB uygulamaları ışığında yeniden gözden geçirilmesi ve AB ile uyumlu bir biçimde düzenlenmesi gerektiği belirlenmiştir.

Günümüzde, Türkiye'deki ana düzenlemeler; 2010' da kabul edilen 5957 Sayılı Toptancı Hal Yasası, 1969' da çıkarılan 1163 sayılı Kooperatifler Yasası ve 2004'te yürürlüğe giren 5200 Sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Yasası' dır. Bu düzenlemeler genel olarak; YMS hallerde toplanması, serbest rekabet ortamında en iyi fiyatın oluşturulması ve denetimin büyük oranda belediyeler tarafından yürütülmesini düzenlemektedir. Ancak bu düzenlemeler esasen YMS ticaretinin nasıl yapılacağına dair hükümler sunmakta, AB'nin YMS OPD belirtilen ürün sınıflandırması, üretici organizasyonları, sektör içi düzenlemeler ve üçüncü ülkelerle ticaret konularını kapsamamaktadır.

Tarımsal üretimin ekonomiye olan katkısının yükseltilmesinde pazarlama kritik bir rol oynar. Ürünün hasat sürecinden tüketicinin sofrasına kadar olan yolculuğunda, kayıpların minimize edilmesi, kalitenin sürdürülmesi ve oluşturulan değerın düşürülmemesi hayati önem taşımaktadır. Üretimimiz ve üreticilerimizin gelişmiş ülke standartlarına bütünleşmesi, ürünlerimizin talep edilen çeşit, kalite ve miktarlarda hem yerel hem global pazarlarda üretilip pazarlanmasıyla mümkün olacaktır. Bu nedenle, YMS yerel pazarlara dağıtımının gerçekleştirildiği toptancı hallerinin altyapı, yönetim ve işleyişinin geliştirilmesi, fiziksel altyapılarının modernleştirilmesi bugün daha da kritik hale gelmiştir.

Türkiye'nin YMS sektörü üretim yapısı, fiziksel altyapısı ve pazarlama altyapısından kaynaklı özgün sorunlara sahiptir. Ürünlerin korunması, paketlenmesi ve etiketlenmesi, girdi kullanımı, organik tarım, yetiştirme sistemleri, pazarlama altyapısının yetersizliği ve eksikliği, üretici organizasyonlarının eksiklikleri gibi konular öne çıkan sorunları oluşturur.

Toptancı hallerinin; tamamen sağlıklı ve hijyenik koşulların sağlandığı, haksız rekabetin yok edildiği, sebze ve meyvelerin doğal özelliklerini koruyarak hızlı ve modern yöntemlerle alım, satım ve taşıma işlemlerinin yapılabildiği, ve toptancı halinde çalışan üretici, komisyoncu, alıcı ve diğer çalışanların işlerini en verimli şekilde sürdürebildiği bir yapıya sahip olması gereklidir.

YMS grubu ürünlerde, pazarlandığı toptancı hallerinden, yüksek rüsum ve komisyonlar gibi sebeplerle bir kaçış eğilimi olduğu ve ürünlerin halleri kullanmadan satışa sunulmaya çalışıldığı genel eğilim olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde, toptancı halleri tarım ürünlerinin pazarlanma işlevlerini etkin bir şekilde yerine getirilmesinde yeterli olmamaktadır. Toptancı hallerinden kaçışı engellemek için etkin bir denetim mekanizması oluşturulması çabası her dönemde gündeme gelmektedir.

YMS toptancı halden geçirilme zorunluluğunu belirleyen 552 sayılı KHK'nın kayıt dışı faaliyetleri engelleme amacı, denetim eksikliği nedeniyle, sektördeki kayıt dışılığı önlemekte istenilen ölçüde başarılı olamamıştır. Kayıt dışı faaliyetlerin durdurulabilmesi için üreticiden aracılara, toptancılara ve tüketicilere kadar uzanan tüm süreçte denetim sağlayabilecek daha etkin düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu genel kabuldür. Toptancı hallerinin yönetiminden sorumlu olan kurumların bu görevlerini yerine getirmede daha duyarlı hareket ederek gerektiğinde cezai

yaptırımların engelleyici düzeylere çekilmesi devamlı tartışılır olmuştur.

Ülkenin ekolojik yapısının doğal bir sonucu olarak YMS, toplam gıda tüketiminde önemli bir paya sahiptir. Ancak tüketim için sunulan ürünlerin kalite ve standartlar açısından istenilen düzeyde denetlenememesi önemli bir eksikliktir. Bu nedenle, toptancı hallerinde analiz laboratuvarları oluşturma ve gerekli sağlık denetimleri gerçekleştirilmesi konusu hala güncelliğini korumaktadır. Sağlığa zararlı ilaç kullanımını önlemek ve zararlı kalıntıları tespit etmek için önlemler alınması ve sadece insan sağlığına uygun ürünlerin piyasaya sürülmesi konusunda ülkede önemli ilerlemeler sağlandığı da bilinmektedir.

YMS pazarlaması ve tüketiminde, iç piyasaya tüketim amaçlı sunulan ürünlerin kalite ve standartlar açısından denetime tabi tutulması, ihraç edilen ürünlerin ise hem iç pazarın hem de ihracat yapılan ülkenin talep ettiği standartlara göre kontrol edilmesi ve tüketime sunulan ürünlerin üzerinde genellikle tüketiciyi bilgilendiren detaylara yer verilmesi konuları, hala üzerinde durulması gereken dikkat çekici konulardır. Ayrıca ihracat için uygun bulunmayan ve iade edilen ürünlerin iç piyasada satılması ola gibi gelişmeler dikkatle izlenmelidir. Bu nedenle, iç piyasa için kalite ve standartlara ilişkin düzenlemeler ve denetimler önemli olup ve bu durum Gıda Kodeksi'nde YMS standartları konusunun eksiksiz tamamlanmasını önemli kılmaktadır.

Sektörün gelişmesi ve gelişmiş ülke düzeyine erişimini hedefleyen yaş sebze ve meyve ticareti, üreticilerden satıcılara toptancılardan yerel yönetimlere bakanlıklardan meslek örgütlerine kadar tüm tarafların katılımı ile sektörel sorunların ele alınarak çözüm önerilerinin getirilmesini gerektirir. Bu önerilerin hayata geçirilmesi ve yürürlükte olan mevzuatın ilgili taraflarca tam olarak uygulanması, sektörel sorunların çözülmesinde kritik bir öneme sahiptir.

YMS ticaretindeki başka bir tartışma konusu ise 552 Sayılı Toptancı Halleri ile İlgili Kararname ve 5200 Sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu arasında yaşanan uyumsuzluklardır. 552 Sayılı Kararname, en az 50 ortaklı kooperatifler ve üst kuruluşları şeklinde üretici birliklerini tanımlarken, 5200 Sayılı Kanun en az 16 tarım üreticisinin bir araya gelerek birlik kurulmasını ifade eder. 552 Sayılı Kararname'ye göre faaliyet gösteren üretici birliklerine gerçek usulde vergiye tabi perakendecilere ürün satma imkanı sunulurken, 5200 Sayılı Kanun'a dayanarak kurulan birliklere bu hakkın verilmemesi önemli bir çelişki oluşturmaktadır. Bu nedenle, iki kanun arasındaki uyumsuzlukların giderilmesi için düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

- b) Üretici örgütlenmesi: Tarımsal üretimin kalitesini artırmak ve pazar ihtiyaçlarını en etkili şekilde karşılamak amacıyla, üreticilerin önemi göz ardı edilmemeli ve onları güçlendirme ve organize etme çalışmalarına öncelik verilmelidir. Üreticilerin karşılaştığı en büyük sorunlardan biri olan plansız üretimi engelleme ve pazar taleplerine uygun üretim yapabilme yeteneği, üretici birliklerinin önemli bir organizasyon modeli olduğunu göstermektedir. Coğrafi ve ürün koşulları göz önünde bulundurularak, uygun tarımsal bir örgütlenme modeline geçiş artık kaçınılmaz hale gelmiştir. Üretici birlikleri ve toptancı halleri birbirinin alternatifleri olarak

görülmemelidir.

Üretici birliklerinin, üyelerinin teslim ettiği ürünlerin standardizasyonunu sağlama görevi, YMS sektöründe fiyat istikrarını da sağlayacaktır. Ancak üretici birliklerinin dağıttığı ürünlerin toptancı hallerinden geçmesi, YMS üretiminden tüketimine kadar olan sürecin tamamının kayıt ve kontrol altına alınması açısından hem faydalı hem de zorunlu olduğuna inanılmaktadır.

Toptancı halleri konusunda önemli bir konu da, yaş sebze ve meyve üretici birliklerinin ürünlerini toptancı hallerine göndermeden doğrudan büyük mağazalara (hipermarket, süpermarket, vb) satmalarına izin veren 552 sayılı KHK'de bir değişikliğin yapılması önerisidir. Ancak 552 sayılı KHK'ya göre, ürünlerin üretici birliklerinden (552 sayılı KHK'ya dayanarak kurulan) satın alınıp perakende satışa sunulduğunun belgelendiği durumlarda zaten toptancı hale giriş zorunluluğu olmadığı belirtilmektedir.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalarda, 552 sayılı KHK'deki değişikliğin, üretici birlikleri için belirtilen minimum üretici sayısının 50'den 16'ya düşürülmesiyle, 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu'ndaki üretici birlikleri tanımı ile olan çelişkinin giderilmesi olduğu ifade edilmiştir. Büyük mağazaların asıl talebi ise toptancı hallerine bildirim zorunluluğu olmadan doğrudan üreticiden mal satın alabilecekleri bir düzenlemenin yapılmasıdır.

Türkiye genelindeki toptancı halleri, yaş sebze ve meyve ticaretini kayıt altına alarak önemli bir görevi üstlenmektedir. Kayıt dışılığın ve haksız rekabetin önlenmesi için toptancı hallerinin varlığının sürekliliği gerekmektedir. Burada önemli olan nokta; mevzuattan veya altyapı eksikliklerinden kaynaklanan problemlerin çözülerek, toptancı hallerinin etkinliğinin artırılmasıdır.

- c) Piyasa fiyat oluşumuna etki durumu: ürünlerin sınıflandırılması ve pazarlama standartlarının belirlenmesi ile YMS ithalat ve ihracatında zorunlu standartlar belirlenmiş olmasına rağmen, iç piyasa standart uygunluk denetiminin nasıl ve hangi kurum tarafından yapılacağına dair bir düzenleme bulunmamaktadır. Türkiye'deki üretici birlikleri, AB'deki YMS üretici birliklerinden oldukça farklıdır. Örgütlenme yapısı benzer olsa da üreticilerin kaydedilmesi tamamlanmadan, sistem işleyemez. Aynı şekilde, piyasaların ve fiyatların izlenmesi için Türkiye'de ortak bir sistem bulunmamaktadır.

AB'nin YMS OPD omurgasını oluşturan üretici birliklerinin, AB modeline uygun olarak Türkiye'de kurulması için gereken yasal düzenlemelere hız kazandırılmalıdır. Aynı zamanda, üreticilerin kayıt altına alınması çalışmalarının da hızla tamamlanması gerekiyor. Dahası, üretici ve üretimle ilgili bilgilerin, fiyatlar ve piyasalarla birlikte izlenebileceği bir sistem oluşturulmalıdır.

Standardizasyon, hem uyumluluk perspektifinden hem de kısa vadede ülkenin AB'ye yaptığı meyve ve sebze ihracatını artırmak için kritik bir faktördür. AB standartlarına uyum sağlamak, coğrafi ve iklimsel avantajlara sahip meyve ve sebze sektörünün ihracatını büyütmek için hayati bir gerekliliktir.

Müdahale düzenlemeleri, hem topluluk müdahalelerinin sürekli azaltılması hem de şu aşamada Topluluk tazminatlarından yararlanmanın imkansız olması nedeniyle, uyumluluk açısından kısa vadede bir öncelik olarak kabul edilmemektedir.

Türkiye'nin AB adayı olmasına rağmen, tarım sektöründe yapısal ve yönetsel açıdan AB tarımı ile olan farklılıkların giderilemediği gözlenmiştir. Türkiye'nin tarım sektörü, yapısı, yönetimi, kurumsal yapı, hukuki çerçeve ve ekonomik durumlar gibi bir dizi sorunla karşı karşıyadır. Bu sorunlar, tarım üretim sürecinin başından itibaren ve üretimin farklı aşamalarında karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca tarımsal üretimin gelişimini ve yönlendirmesini hedefleyen tarım politikaları da ayrı bir önem taşımaktadır.

Türkiye ve AB üyeleri arasında tarım sektöründe önemli farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıca AB'nin uzun süreli çabaları sonucunda oluşturduğu ve bir dizi reformla değiştirdiği OTP'na Türkiye'nin uyum sağlaması kolay olmayacak gibi görünmektedir.

Türkiye'nin AB'den gelen çeşitli mesajlardan bağımsız olarak istikrarlı, uzun vadeli ve planlı bir tarım politikası oluşturması kaçınılmazdır. Kısa vadeli, plansız ve ürün odaklı olmayan yaklaşımlar yerine, tarımda kurumsallaşma ve örgütlenmeyi hızlandırmalıdır. Tarım ürünlerinin verimliliğini artırmak için teknoloji kullanımını ve çiftçi eğitimini teşvik etmeliyiz. Küçük arazilerin birleştirilmesi ve merkeziyetçiliği teşvik edilmelidir.

Türkiye'nin ekonomik ve siyasi olarak dahil olmayı hedeflediği Avrupa Birliği'nde yaş sebze ve meyve toptan ticaretine dair düzenlemelerin uzmanlar tarafından incelenmesi ve AB üyesi ülkeler arasında Türkiye'ye en yakın sistemlerin analiz edilmesi oldukça önemlidir. Bu incelemelerin sonucunda, Türkiye'nin kendine has koşullarını göz önünde bulundurarak, yaş sebze ve meyve ticaretinde en uygun modelin geliştirilmesi ve sektördeki gerekli altyapı iyileştirmelerinin en kısa sürede yapılması gerekmektedir.

6. KAYNAKLAR

- Acar, M. ve Bulut, E. 2011. AB ortak tarım politikası reformları ışığında Türkiye’de tarımsal destekleme politikaları: eleştirel bir yaklaşım. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1): 7.
- AKİB, 2024. <https://www.akib.org.tr/files/documents/2023/Bilgi%20Merkezi2023/OcakAral%C4%B1k%202023%20YMS%20%C4%B0hracat%20De%C4%9Ferlendirme%20Raporu.pdf> [Son erişim tarihi: 09.01.2024].
- Akyüz, K. 2006. AB sürecince Türkiye orman ürünleri sanayinin rekabet düzeyi. *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 8(9): 83-85.
- Alpay, S., Yalçın, İ. ve Dölekoğlu, T. 2001. Avrupa Birliği Kalite ve Sağlık Standartlarının Türk Gıda Sanayi Sektörü Rekabet Gücü Üzerine Etkisi Proje Raporu 2001-10, No:59, Ankara
- Anonim 1: <https://blog.aku.edu.tr/mmasca/files/2015/05/5.-AB-OrtakTar%C4%B1m-Politikas%C4%B1.pptx> [Son erişim tarihi: 11.01. 2024].
- Anonim 2: www.tarimorman.gov.tr [Son erişim tarihi: 11.01. 2024].
- Anonim 3: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5957.pdf> [Son erişim tarihi: 11.01. 2024].
- Anonymous 1: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/accessioncriteriacopenhagen-criteria.html> [Son erişim tarihi: 11.01. 2024].
- Anonymous 2: <https://www.ecb.europa.eu/mopo/eaec/html/index.en.html> [Son erişim tarihi: 25.12. 2023].
- Anonymous 3: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/index_en.htm [Son erişim tarihi: 2 Eylül 2023].
- Anonymous 4: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agriculturalpolicy/capoverview/cap-glance_en [Son erişim tarihi: 11.01. 2024].
- Anonymous 5: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/proximityandsocial-economy/social-economy-eu/cooperatives_en [Son erişim tarihi: 16.12. 2023].
- Anonymous 6: <https://www.copa-cogeca.eu/> [Son erişim tarihi: 16.12. 2023].
- Anonymous 7: https://agriculture.ec.europa.eu/index_en [Son erişim tarihi: 16.12.2023].
- Atakan, M. 1998. AB ortak tarım politikası ve Türkiye’nin uyumu. T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı Ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık tezi, Ankara, 90-100 s.
- Atış, E. ve Artukoğlu, M. 2005. Avrupa Birliği’nde Meyve-Sebze Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi, Türk Tarım Politikasının AB Ortak Tarım Politikasına Uyumu Paneli, 2 Haziran 2004, ss. 46, Ankara.
- AB Bakanlığı, 2022. https://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf [Son erişim tarihi: 11.01. 2024].
- AB Başkanlığı, 2007. <https://ab.gov.tr/p.php?e=41100> [Son erişim tarihi: 17.01. 2024].

- AB Başkanlığı, 2022. https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html [Son erişim tarihi: 18.01. 2024].
- AB Başkanlığı, 2022a. https://www.ab.gov.tr/_301.html [Son erişim tarihi: 11.01.2024].
- AB Başkanlığı, 2022b. https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html [Son erişim tarihi: 11.01. 2024].
- AB Başkanlığı, 2022d. <https://www.ab.gov.tr/302.html> [Son erişim tarihi: 11.01. 2024].
- AB Başkanlığı, 2022e. https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakereleri_37.html [Son erişim tarihi: 11.01. 2024].
- AB Komisyonu, 2023. <https://www.ab.gov.tr/siteimages/resimler/2023%20T%C3%BCrkiye%20Raporu.pdf> [Son erişim tarihi: 16.01. 2024].
- Atılğan, Ş. 2013. Ortak tarım politikası reformu. *Uzman Gözüyle*, 1(2): 9-13.
- Avrupa Komisyonu, 2014. <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0808&from=en> [Son erişim tarihi: 16.01. 2024].
- Avrupa Komisyonu, 2017. https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/policy-perspectives/policybriefs/05_en.pdf [Son erişim tarihi: 16.01. 2024].
- Avrupa Komisyonu, 2017a. <https://euroalert.net/publication/610/cap-explained-direct-payments-for-farmers-2015-2020> [Son erişim tarihi: 16.01. 2024].
- Avrupa Komisyonu, 2020. <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:32020R2220> [Son erişim tarihi: 16.01. 2024].
- Avrupa Komisyonu, 2020a. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:en:PDF> [Son erişim tarihi: 17.01. 2024].
- Avrupa Komisyonu, 2021. https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/202201/agricultural-factsheet-eu_en_0.pdf [Son erişim tarihi: 25.12. 2023].
- Avrupa Komisyonu, 2021a. https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/202302/annual-reports-operational-programmes-2021_en_0.pdf [Son erişim tarihi: 24.12. 2023].
- Avrupa Komisyonu, 2021b. https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/202103/fruit-and-vegetables-market-situation-report-2021-03_en_0.pdf [Son erişim tarihi: 18.10. 2023].
- Avrupa Komisyonu, 2021c. https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2021.435.01.0187.01.ENG [Son erişim tarihi: 16.01. 2024].
- Avrupa Komisyonu, 2021d. https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2021.435.01.0001.01.ENG [Son erişim tarihi: 16.01. 2024].
- Avrupa Komisyonu, 2021e. https://eur-ex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2021.435.01.0262.01.ENG [Son erişim tarihi: 16.01. 2024].
- Avrupa Komisyonu, 2022. <https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/SEPDF/cache/73319.pdf> [Son erişim tarihi: 11.01. 2024].
- Avrupa Komisyonu, 2023. <https://www.ab.gov.tr/siteimages/resimler/2023%20T%C3%BCrkiye%20Raporu.pdf> [Son erişim tarihi: 16.01. 2024].

- Avrupa Komisyonu, 2023a. <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=C-OM-%3A2023%3A201%3AFIN> [Son erişim tarihi: 05.02. 2024].
- Avrupa Parlamentosu, 2015. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD-/2015/563386/IPOL_STU\(2015\)563386_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD-/2015/563386/IPOL_STU(2015)563386_EN.pdf) [Son erişim tarihi: 16.01. 2024].
- Aydın, C. 2004. Dünya ticaret örgütü tarım müzakereleri, AB ve Türkiye'nin pozisyonları. Uzmanlık tezi, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara, 18 s.
- Baş, E. 2004. Avrupa Birliğinde ortak tarım politikası alanında 2003 ve 2004 yıllarında gerçekleştirilen reformların genişleme düreci ve Türkiye'nin adaylığı göz önüne alınarak incelenmesi. Uzmanlık tezi, T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara, 5 s.
- Bahtiyar, K. 2014. Kırsal kalkınma uygulamaları üzerine bir değerlendirme: TKDK örneği. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (8): 307-3012.
- Baykal, S., Akgül, S., Akçay, B. ve Erhan, Ç. 2018. Hukuki, Siyasi, ve İktisadi Yönleriyle Avrupa Bütünleşmesinde Son Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri, ss 275- 180, Ankara.
- Bayraç, N. ve Yenilmez, F. 2005. Türk tarımının AB ortak tarım politikasına uyum çalışmaları ve olası ekonomik etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1): 33-39.
- Bozkır, V. 2002. Türkiye ve Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Süreci. https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-birligi_ne-tam-uyelik-sureci.tr.mfa [Son erişim tarihi: 11.01. 2024].
- Brans, H. 2001. "European Union Agricultural Situation EU Fruit and Vegetables Regime 2001" United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service (UNDA), Gain Report E21058. [Son erişim tarihi: 15.07. 2023].
- Cengiz, C. ve Kurtbağ, Ömer. 2015. Türkiye-AB Gümrük Birliğinde yaşanan güncel sorunlar ve bunlara olası çözüm önerileri. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 6(2): 7.
- Çetin, B. 2009. Yeni Parekendecilik Sisteminde Toptancı Hallerinin İzlemesi Gereken Stratejiler. https://www.yumpu.com/tr/document/read/23584845/yeniperakendecilik-sisteminde-toptanci-ito#google_vignette [Son erişim tarihi: 16.01. 2024].
- Coşkun, H. ve Tunalıoğlu, R. 2015. Aydın ilinde yaş sebze ve meyve toptancı hallerinin incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 83-92.
- Coşkun, S. 2023. Brexit'in Türkiye-Birleşik Krallık tarımsal ticaretine etkisinin değerlendirilmesi. AB Uzmanlık tezi, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ankara, 39 s.
- Çam, Zühra. 2009. Ortak tarım politikası çerçevesinde Dünya Ticaret Örgütü ve Türk tarım politikaları. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 14s.
- Demir, Y. 2019. Üreticilerin toptancı hallerine ve hal yasasına bakış açıları. *Toprak Su Dergisi*, 8(1), 1-10.
- Derici, N. 2014. OTP ve OPD çerçevesinde Bursa meyve-sebze sektörünün Avrupa Birliği'ne uyumu. Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 70s.

- Downing, E. 2013. CAP Reform 2014-2020: Reaching Agreement. <https://www.files.ethz.ch/isn/168820/SN06693.pdf> [Son erişim tarihi: 16.01. 2024].
- Dölekoğlu, C. 2003. Tüketicilerin işlenmiş gıda ürünlerinde kalite tercihleri, sağlık riskine karşı tutumları ve besin bileşimi konusunda bilgi düzeyleri (Adana örneği). Uzmanlık tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara, 31s.
- Ekmen, E. 2006. Avrupa Birliği ortak piyasa mekanizmasının uygulanmasında çiftçi örgütlerinin rolü ve Türkiye için öneriler. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 205-215 s.
- Eraktan, G. 2006. AB ortak tarım politikasında değişim doğrultuları ve Türkiye için önemi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5(2): 47-67.
- Eraktan, G. 2001. Tarım Politikası Temelleri ve Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikası. Uzel Yayınları, İstanbul, 30 s.
- Eraktan, G. 2003. AB-Türkiye Üretici Örgütlülüğü ve Değişim. Ziraat Mühendisleri Odası AB Genişleme Sürecinde Türkiye Semineri. 8-9 Ocak 2003, Ankara.
- Erişti, D., Kuzu, A., Yurdakul, I., ve Kurt, A. 2013. <http://www.mku.edu.tr/-files/1005-4a8f7119-18da-4212-82a9-771089655104.pdf> [Son erişim tarihi: 18.01. 2024].
- Erkal, A. 2003. AB ortak tarım politikası kapsamında taze meyve ve sebze ortak piyasa düzeni. Uzmanlık tezi, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara 24-40 s.
- Graffham, A. 2006. EU legal requirements for imports of fruits and vegetables (a suppliers guide). www.agrifoodstandards.org [Son erişim tarihi: 02.09. 2023].
- Grethe H. and Tangermann S. 1998. The EU Import Regime for Fresh Fruit and Vegetables after Implementation of The Results of The Uruguay Raund. Paper prepared for the commodities and trade divisions of the FAO Economic and Social Department.
- Gültekin, E. 2005. Avrupa Birliği gıda politikasındaki gelişmeler ve Türkiye. Uzmanlık tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, 170-170 s.
- Güresinli, C. 2015. Avrupa Birliği ve Türkiye tarımsal destekleme politikaları ve yapısal politikalarının tarihi gelişiminin değerlendirilmesi, AB uzmanlık tezi, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara, 68 s.
- Hadimli, H. ve Bulut, İ. 2004. Antalya'da sebze meyve ticareti ve Antalya toptancı haline coğrafi bir yaklaşım. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 11, 261-281.
- Hekimoğlu, B. ve Altındağ, M. 2006. AB Ortak Tarım Politikaları ve DTÖ Kararları-Bunların Ülke ve Bölge Tarımına Etkileri. https://samsun.tarimorman.gov.tr/-Belgeler/Yayinlar/Tarimsal_strateji/AB_ortak_tarim_politikalari_ve.DTO_kararlari_bunlarin_ulke_ve_bolge_tarimina_etkileri.pdf [Son erişim tarihi: 17.01. 2024].
- Karlı, B., Gül, M., Kadakoğlu B. ve Gürsoy, A. 2018. Türkiye'de tarımda üretici örgütlenmesinin önemi ve gelişimi. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 1: 318-329.
- Karluk, R. 2003. Avrupa Birliği ve Türkiye (Yedinci Baskı), Beta Basım A.Ş., İstanbul.

- Karluk, R. 2006. Güney Kıbrıs'ın Gümrük Birliği'ne katılım sürecinde karşılaşılan sorunlar. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5(2): 71-80.
- Kılıç, R. 2002. Türkiye'nin AB'ye uyum süresinde 2003 yılı katılım ortaklığı belgesi ve kısa vadeli öncelikler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (7): 2.
- Kınıklı, F., Adanacıoğlu, H., Yılmaz, C. ve Özer, G. 2019. Tarımsal ürünlerin pazarlanmasında hal kayıt sisteminin çiftçiler tarafından kullanılma durumu: İzmir ili örneği. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 32(2), 1-7.
- Kıraç, S.ve İlhan, B. 2010. AB oluşum süreci ve ortak politikalar. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/442702> [Son erişim tarihi: 12.01. 2024].
- Kırıçoğlu, A. 2006. Küresel Gıda Güvenliği İndeksi 2016. <https://www.gidaturk.com.-tr/2016/06/kuresel-gida-guvenligi-indeksi-2016-sonuclarina-gore-turkiye-113-ulke-arasinda-45-sirada-yer-aldi/> [Son erişim tarihi: 17.01. 2024].
- Kızılaslan H. ve Yalçın A. 2012. Avrupa Birliği ve Türkiye'de yaş meyve ve sebze pazarlama sistemleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(2): 133-135.
- Kızılaslan, H. ve Doğan, H. 2013. AB ve Türkiye'de tarım sektöründe örgütlenme ve üretici birlikleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(1): 146-159.
- Kolukırık, C. 2010. Avrupa Birliği kırsal kalkınma politikaları, fonları ve Türkiye'nin yararlanma olanakları. Yüksek lisans tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ, 24 s.
- Koroğlu, S. 2003. Avrupa Birliğinde ve Türkiye'de tarımsal örgütlenme. Uzmanlık tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara, 66 s.
- Köse, T. 2007. Meyve ve sebze ortak piyasa düzeni 2007 reformu. AB uzmanlık tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara, 89s.
- Martin, E. and H. de Gorter, 1999. The Agreement on Agriculture and the CAP: The Reform of the Fruit and Vegetable Common Market Organization, International Agricultural Trade Research Consortium Annual Meeting, ss. 13–15 December 1999. Petersburg, FL.
- Martino, F. 2010. The Reform of EU Rural Development, Policy and the Challenges ahead. <https://institutdelors.eu/wpcontent/uploads/2020/08/rural-developmentreformmartinoneoct10-1.pdf> [Son erişim tarihi: 17.01. 2024].
- Matthews, A. 2016. CAP Reform Post 2020–Challenges in Agriculture [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/585898/IPOL_STU\(2016\)585898_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/585898/IPOL_STU(2016)585898_EN.pdf) [Son erişim tarihi: 17.01. 2024].
- Mercan, G. 2007. Common agricultural policy: Turkey's harmonisation. Yüksek lisans tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 40 s.
- Milicevic, V. And Dupont, S. 2023. Financing of the CAP. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/106/financing-of-the-cap> [Son erişim tarihi: 1.09. 2023].
- Oğuzlar, Ö. 2006. Avrupa anayasası. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 19(65): 175.
- Özay, N. 2015. Uluslararası ticarete korumacılık ve Türkiye'de uygulanan koruma önlemleri. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 1(5): 23-33.

- Öztürk, H. 2008. AB ile müzakereler sürecinde, AB ortak tarım politikasının Türkiye'ye uyumu ve uygulanabilirliği. Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, İzmir, 11 s.
- Pezikoğlu, F. 2016. AB ve Türkiye'de Yaş Meyve-Sebze Piyasa Düzenlemeleri ve Gümrük Birliği'nin Genişletilmesi Süreci. VII. Bahçe Ürünlerinde Muhafaza ve Pazarlama Sempozyumu, ss.56, 4-7 Ekim 2016 Meyvecilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü.
- Rekabet Kurum, 2023. <https://www.rekabet.gov.tr/Karar?kararId=995c3804-f181-4170-b9bb-8eb2f621d111> [Son erişim tarihi: 1.09. 2023].
- Sağlık, R. Ve Yantur P. 2019. Avrupa Birliğine Tam Üyelik Sürecinde Türkiye Tarım Sektörünün OTP'ye Uyum Çalışmaları. *Lectio Socialis*, 3(2): 101-120.
- Sak, R., Sak, İ. T., Şendil, Ç. ve Nas, E. 2021. Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1): 227.
- Sayın, C., Ceylan, F., Özalp, M., Yelboğa, M., 2012. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası, Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Yaş Meyve Sebze Piyasası'nın Değerlendirilmesi, Akdeniz'in Kalbinde Yaş Meyve Sebze Pazarlama Projesi, Antalya. <http://apgem.akdeniz.edu.tr/v2/template/content/projeler/akymisp/ciktilar/kumluca.pdf> [Son erişim tarihi: 17.01. 2024].
- Sayın, C. 2014a. *AB Oluşumu* [Powerpoint slaytları].
- Sayın, C. 2014b. *Türkiye-AB İlişkileri* [Powerpoint slaytları].
- Sayın, C. 2014c. *AB Ortak Tarım Politikası Oluşumu ve Kapsamı* [Powerpoint slaytları].
- Sayın, C. 2014d. *AB Ortak Tarım Politikası Reform Arayışları-Gündem 2000* [Powerpoint slaytları].
- Shahmarova, A. 2022. Türkiye-Birleşik Krallık ilişkilerinin politik ekonomisi: yeni serbest ticaret anlaşması. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 7(14): 14-40.
- Swinbank, A. and Ritson, C. 1995. The impact of the GATT agreement on EU fruit and vegetable policy. *Food Policy*, 20(4): 339-357.
- Şener, G. 2005. Avrupa 2020 stratejisi kapsamında 2013 sonrası ortak tarım politikası ve Türkiye'nin bakışı. Uzmanlık tezi, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara 16 s.
- Tarım ve Orman Bakanlığı, 2013. https://www.tarimorman.gov.tr/GKGM/Belgeler/-DB_Gida_Isletmeleri/TGK_Gida_Katki_Maddeleri_Yonetmeligi_Gida_Kategorileri_Kilavuzu.pdf [Son erişim tarihi: 17.01. 2024].
- Tarım ve Orman Bakanlığı, 2024. https://www.tarimorman.gov.tr/GKGM/Belgeler/-DBGida_Isletmeleri/TGK_Gida_Katki_Maddeleri_Yonetmeligi_Gida_Kategorileri_Kilavuzu.pdf [Son erişim tarihi: 05.02. 2024].
- Ticaret Bakanlığı, 2024. <https://ticaret.gov.tr/ic-ticaret/sikca-sorulan-sorular/sebze-ve-meyve-ticareti> [Son erişim tarihi: 06.02. 2024].
- Topçu, T. 2003. AB bütün ortak piyasa düzeni ve Türkiye'de uygulanabilirliği. Uzmanlık tezi, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayını, Ankara, 14 s.

- Türkiye Ziraat Odaları Birliği, 2019. <https://www.tzob.org.tr/File/PdfViewer?guid=-b2954740-3d4b-4c77-b375-ba301b775f46&category=file&pageCount=440> [Son erişim tarihi: 07.01. 2024].
- Yalçinkaya, N., Yalçinkaya, H. ve Çılbant, C. 2006. Avrupa Birliği'ne yönelik düzenlemeler çerçevesinde Türk tarım politikaları ve sektörün geleceği üzerine etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 13(2): 50-70.
- Yapar, S. 2006. AB tarım politikaları ve uyum sürecinde Türk tarım politikalarının Avrupa Birliğine entegrasyonu. Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 20-25 s.
- Yaşarlar, Y. 2011. Avrupa Birliği ortak tarım politikasına uyum sürecinde Türkiye'de uygulanan tarım politikalarının ekonomiye etkisi. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 120-125 s.
- Yıldız, F. 2005. Avrupa Birliği yolunda Türkiye'de ödeme kuruluşlarının yapılanması. Uzmanlık tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara, 155-157 s.
- Yılmaz, N. 2008. Avrupa Birliği ortak ticaret politikası ve Türkiye tarımının uyumu. Uzmanlık tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara, 50-55 s.
- Yılmaz S. ve Yılmaz, İ. 2002. Türkiye Yaş Meyve ve Sebze Pazarlamasında Toptancı Hal Sisteminin Değerlendirilmesi: Antalya Büyükşehir Belediyesi Toptancı Hali Örneği, Türkiye V. Tarım Ekonomisi Kongresi. Erzurum, 292-299.
- Yürükçü, A. 2003. Yaş Meyve-Sebze Ortak Piyasa Düzeni Kapsamında Üretici Örgütleri. <https://slideplayer.biz.tr/slide/2389598/> [Son erişim tarihi: 17.01. 2024]

ÖZGEÇMİŞ

Yeliz Pektaş

ÖĞRENİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi
2021-2024	Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Antalya
2023-Devam Ediyor	Boğaziçi Üniversitesi
	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetici İşletme Bölümü, İstanbul
Lisans	Atılım Üniversitesi
2014-2017	İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara
2012-2017	Fen- Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara

MESLEKİ VE İDARİ GÖREVLER

Lojistik Planlama Uzmanı	DHL Supply Chain
2023-Devam Ediyor	LLP BAT MAC, İstanbul
Satış ve Operasyon Uzmanı	Ravago Turkey
2021-2023	Mühendislik Plastikleri, İstanbul

ESERLER

Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler

1- Pektaş Y. 2021. The link between circular economy and responsible consumption. Tradepreneur Global Academic Platform. 368-375.
https://www.academia.edu/48985082/5th_tradepreneur

Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler

1- Pektaş Y. 2021. The link between circular economy and responsible consumption. Tradepreneur Global Academic Platform. (Konuşmacı)

